

**Open
Monumentendag
Vlaanderen**

**zaterdag 8 september 2001
&
zondag 9 september 2001**

Monument en Metaal

Monument en Metaal

Inleiding

Voor de 13de maal is het Open Monumentendag in Vlaanderen. Dit erfgoedgedeven is niet meer weg te denken van de culturele agenda van de Stad Brugge, die er zoals steeds een monumentenweekend van maakt.

Thema in 2001 is **Metaal** of voluit '**Grondstof, stof tot nadenken Metaal**', waarbij aandacht gevraagd wordt voor de (metalen) materialiteit van de monumenten (in 2003 komt steen aan de beurt en in 2005 hout).

Op zaterdagmiddag 8 en op zondag 9 september zijn meer dan 20 sites te bezoeken. Het aantal randactiviteiten waar de andere erfgoedsectoren voor een kwalitatieve aanvulling en verrijking van het programma zorgen, neemt ieder jaar toe. Anderhalve dag volstaat amper om het Brugse programma af te werken. Keuzes zullen moeten gemaakt worden.

Brugge lijkt op het eerste zicht weinig met het thema **Metaal** te maken te hebben, wij zijn immers de stad waar traditionele bouwmaterialen als baksteen, natuursteen en hout werden en worden gebruikt. Industriële architectuur is hier ofwel slechts in beperkte mate gebouwd ofwel niet tijdig genoeg naar waarde geschat en ondertussen gesloopt. Slechts enkele waardevolle grote industriële relictten zijn nog bewaard zoals de prachtige elektriciteitscentrale van de voormalige 'Brugeoise & Nivelles' aan de Vaartdijkstraat (zie brochure Open Monumentendag 1997, nr. 16). De modernistische Gistfabriek aan de Wulpenstraat en de Chicoreifabriek aan de Leffingstraat werden jammer genoeg gesloopt.

Eén vleugel van de vroeg 20ste-eeuwse Nieuwe Molens aan de Leopold II-laan bleef gelukkig gespaard en wordt opengesteld op de OMD 2001 (zie nr. 19 van deze brochure), de rest van de maalderij werd gesloopt na een brand enkele jaren terug. Het industriële complex van De

Bloemmolens De Wulf aan de Kolenkaai werd recent onherkenbaar verbouwd. Er moest dus dringend voor het OMD-programma 2001 op een andere manier naar metaal worden gezocht.

In het kader van Brugge 2002 Culturele Hoofdstad van Europa wordt koortsachtig gewerkt aan het uitvoeren van een prestigieus restauratieprogramma. Brugge staat letterlijk stijf van de steigers (die in **metaal** zijn). Het leek evident de restauraties te belichten. De fraaiste restauratie, deze van de gevels van de Civiele Griffie op de Burg, zal uitgerekend op de OMD in alle glorie te bewonderen zijn. Hier mag bovendien gezegd worden: *'Het is (wel) al goud dat blinkt'*. U moet beslist op uw tocht door Brugge de tijd nemen om de gerestaureerde renaissancegevel te bewonderen.

Brugge staat letterlijk stijf van de metalen steigers in aanloop naar 2002

Daarnaast kunnen de werven van de Onze-Lieve-Vrouwekerk (de toren blijft wel onbereikbaar) en de Stadsschouwburg worden bezocht (zie nrs. 22, 23 en 24 van deze brochure) en dit volgens de mogelijkheden van de werf op dat ogenblik.

Een andere actueel thema in de wereld van de monumentenzorg waarbij metaal een belangrijke rol kan spelen, is het **Varend Erfgoed**.

Binnenkort zullen immers ook schepen met een blauw schildje rondvaren. Inspelend op die actualiteit en met ons maritiem verleden in het achterhoofd werd gezocht naar een metalen schip. Dank zij de vzw. Archonaut is 'De Saint-Antoine' (enkel op zondag) te bezoeken (zie nr. 20 van deze brochure). Bovendien wordt u op dezelfde site geïntroduceerd in de wereld van de (metalen) restauratietechnieken (zie nrs. 20 en 21 van deze brochure). De Stedelijke Musea illustreren de thema's **Metaal** en **Varend Erfgoed** in een kleine gelegenheidstentoonstelling met het werk van de Engelse kunstenaar Frank Brangwyn in het Arentshuis (zie nr. 4 van deze brochure).

Door bekende monumenten op een andere manier te benaderen en aandacht te schenken aan het metaal dat in en rond het gebouw werd gebruikt, kwamen interessante zaken aan het licht en wordt voor de bezoeker een totaal andere lectuur van het gebouw mogelijk (zie nrs. 3, 8 en 17 van deze brochure). De gidsen zullen u op die ontdekkingstocht begeleiden.

Metalen structuren als gebinten worden door twee boeiende voorbeelden geïllustreerd: in een deel van de voormalige bliklagerij De Clerck werd een orthodontiepraktijk op in schitterende manier ingericht met behoud van de oorspronkelijke structuur uit 1929 (zie nr. 1 van deze brochure) en boven de post is een metalen gebinte uit 1883-1891 te bewonderen (zie nr. 2 van deze brochure).

Net buiten de Smedenpoort bevindt zich een voormalige weverij Vanden Reeck, nu in gebruik als tentoonstellingsruimte. In dit industriële

gebouw uit 1861 werd zoals toen gebruikelijk ijzer toegepast in de constructie. Uitzonderlijk voor deze OMD kan het voormalige landhuis van deze 19de-eeuwse fabrikant, vlak achter het fabriekje worden bezocht. Daar heeft nu Moritoen onderdak gevonden. Aan dit bescheiden landhuis zijn eenvoudige, maar prachtige gietijzeren vensterleuningens bewaard gebleven (zie nrs. 15 en 16 van deze brochure). Bovendien biedt de geschiedenis van de familie Vanden Reeck een uiterst illustratief beeld van het economische leven in het 19de-eeuwse Brugge.

Er worden ook enkele prachtige (voormalige) herenhuizen opengesteld waar u kunt kennismaken met metalen interieurelementen: als materiaal voor de stijlen van een trap, als component in een wandbespanning, als finishing touch in de decoraties of voor het monumentale hek dat het eigendom afsluit (zie nrs. 11, 12, 13 en 14 van deze brochure).

Archivalisch onderzoek bracht heel wat ongekende gegevens over deze panden aan het licht en gaf de vroegere bewoners opnieuw een gezicht en een verleden. De jaarlijkse Open Monumentendagen bieden de kans om de kennis van het bouwkundig erfgoed in een ruime mate uit te breiden.

Het stadslandschap zelf biedt schitterende mogelijkheden voor 'metalene' themawandelingen. Ontelbare metalen elementen kunnen onder de aandacht worden gebracht. Denk alleen maar aan het hartje van de stad. Op de Burg is er de gevel van de Griffie met het bladgoud en de gebronzeerde beelden, het fraaie hek voor de residentie van de gouverneur uit 1893. In de Wollestraat is er de zeer merkwaardige metalen erker aan het huis nummer 9 uit 1890 ontworpen door de Brusselse architect L. Govaerts. Op de Markt is de grote blikvanger het bronzen standbeeld van Breydel en De Coninck uit 1887 maar ook aan en op de gevel van het Provinciaal Hof is heel wat metaal gebruikt. Een zeer onopvallend maar fraai metalen element is de

frêle winkelpui van het hoekhuis Markt/
Vlamingstraat 1 uit 1853 en daarnaast zijn er de
talrijke gevelankers aan de verschillende gevels
aan de noordkant van het plein. In de Sint-
Jakobsstraat zijn twee schitterende smeedijzeren
hekkens bewaard gebleven: deze van het
Conservatorium aan het nummer 23 uit 1851 en
die aan het voorplein van het Hotel Navarra aan
het nummer 41 uit 1842 (zie nr. 13 van deze
brochure). Iets verder in de straat staat een
waterput rond 1900 ontworpen door
stadsarchitect Charles De Wulf, met een
smeedijzeren bekroning. Die waterput werd
zopas op de ontwerplijst van voor bescherming
vatbare monumenten geplaatst (of hoe een
kleinood als dit straatmeubilair ook als erfgoed
wordt erkend). In de Sint-Jakobsstraat zijn op

*Bermerk de prachtige smeedijzeren bekroning van de
waterput in de Sint-Jakobsstraat*

verschillende gevels, zelfs aan die van de kerk, nog gietijzeren spandraadhouders te vinden waaraan de elektrische draden van de trams waren verbonden (monumentale metalen relictten van de vervoersgeschiedenis in Brugge). En zo kan de metalen ontdekkingstocht nog een heel eind worden uitgebreid.

Op de Open Monumentendagen kunnen slechts drie georganiseerde wandelingen worden gevolgd: de stadsparken als erfgoed die vertrekt aan het smeedijzeren hekken van Beenhouwersstraat 24 (zie nr. 25 van deze brochure), een wandeling in het Stubbekwartier (zie nr. 19 van deze brochure) en een wandeling 'Speuren naar Metaal in Lissewege', die vertrekt aan het stationnetje van Lissewege. Een zeer fraaie waterput met smeedijzeren bekroning van smid H.Suvéé bekroont de waterput van het idyllische godshuis 'De Schipjes' in de Peterseliestraat, dat net is gerestaureerd. Traditioneel wordt op de Open Monumentendagen aandacht besteed aan het O.C.M.W. patrimonium in de binnenstad. Ook in 2001 krijgt u de kans een onbekend godshuis te ontdekken.

Door aandacht te schenken aan de talrijke metalen elementen in de straat moest jammer genoeg vastgesteld worden dat er weinig gegevens bekend zijn over de talrijke smeden die in de 19de en begin 20ste eeuw in Brugge actief waren. Toeschrijvingen aan bepaalde smeden blijft nu nog vaak onmogelijk. Alle gegevens die bij het OMD-publiek zouden bekend zijn, willen wij op de Stedelijke Dienst voor Monumentenzorg graag verzamelen. Over de kunstsmeden Jan en Julien Vandenabeele bijvoorbeeld bestaat er wel documentatie omdat de kunstsmederij ook vandaag nog bestaat (zie brochure Open Monumentendag 1997, nr.11).

Nog twee verrassende sites openen in 2001 hun deuren. Heel boeiend is het Bisschopshuis in de H.-Geeststraat 4, waar u naast een bezoek in de oude vleugels ook kunt kennismaken met de nieuwbouw in de tuin, waarin heel wat metaal

werd gebruikt (zie nr. 5 van deze brochure). Het Tolhuis op het Jan Van Eyckplein 1 kreeg een nieuwe functie en dat vereiste heel wat aanpassingen. Na zoveel jaren ontoegankelijk te zijn geweest, loont de herontdekking van het gebouw zeker de moeite. Nieuwe (bouw)historische gegevens vullen daarenboven de geschiedenis in belangrijke mate aan (zie nr. 6 van deze brochure).

De andere erfgoedsectoren verrijken het programma 2001 op een waardevolle manier met tentoonstellingen, rondleidingen en workshops. In het Stadsarchief op de Burg is de tentoonstelling '**IJzersterke archieven**' te bewonderen en kunt u inschrijven voor **workshops** die u helpen de geschiedenis van uw huis te ontdekken. In de Openbare Bibliotheek Biekorf zijn drie kleine tentoonstellingen opgesteld onder de titel '**Metaal in de Bibliotheek**' die uw introduceren in de boekenwereld van de ingenieurs, die van het 'schitterend' gebruik van metaal in de middeleeuwse handschriften en in de metaaltijden in Sint-Andries en Assebroek (dit deel wordt uiteraard verzorgd door de Dienst Stadsarcheologie) en ook daar kan een workshop worden gevolgd waarbij u kunt leren metaalinken maken volgens middeleeuwse recepten. Met de acts in de site van de nieuwe Molens '**Le Moulin Bouge**', begeleid en mogelijk gemaakt door de participatie van de Dienst Stadsarcheologie van de Stedelijke Musea, wordt de wereld van de industriële archeologie voor het publiek ontsloten. De Groendienst is een nieuwe vaste partner in het OMD-gebeuren. Medewerkers van deze dienst begeleiden u op een tocht aan drie stadsparken onder de titel '**Stadsparken als erfgoed**' (zie hoger).

Het Jongerenproject Open Monumentendag Brugge, dat op een zeer eigenzinnige manier sinds tien jaar opereert onder de vleugels van de Dienst voor Monumentenzorg, zal in 2001 voor heel wat decibels zorgen. Met '**Hevig Metaal**' maken ze niet allen de Nieuwe Molens onveilig maar zullen ze te zien en te horen zijn op de

andere opengestelde locaties. Men weze
gewaarschuwd.

Uit de korte situering die voorafgaat is duidelijk
dat metaal zowel als constructief, als functioneel
en als decoratief element werd en wordt
toegepast in de architectuur en alle facetten van
het erfgoed. De 13de Brugse Open
Monumentendagen worden ongetwijfeld
verrassend en boeiend!

Bilkske 68, de orthodontiepraktijk

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u**

Gidsen zorgen voor begeleiding

Op 16 november 1928 vraagt de N.V. *Les Impressions Industrielles* die vertegenwoordigd is door de heer Emile De Clerck uit de Beenhouwersstraat om een nieuwe fabriek en twee woonhuizen te mogen bouwen op gronden gelegen aan de Kazernestraat, de Ganzenstraat en de toenmalige Schijfstraat (nu Bilkske). Het ontwerp is van de hand van de Brugse architect Maurice Vermeersch (1901-1977). De loods waarin zich nu de orthodontiepraktijk bevindt, werd korte tijd later opgericht. De huizen waren bedoeld voor personeel, waaronder de bedrijfsleider. Dit nieuwe fabriekje was een bijhuis van het moederbedrijf dat in 1871 gestart was in de Beenhouwersstraat 53 en in de jaren twintig was uitgeweken naar de Dirk Boutsstraat in het Stubbekwartier.

Blikslager Pieter De Clerck (1849-1907) was een begrip in de industriële middens van de stad. Hij had zijn bedrijvigheid gestart in 1871 en zijn eenmansbedrijfje was van dan af onafgebroken gegroeid. Pieter werd opgevolgd door zijn zoons Emile en Alphonse en nog later door zijn kleinzonen en achterkleinzonen. Het bedrijf in de Dirk Boutsstraat werd in 1951 nog sterk uitgebreid en verhuisde van daar in 1977 naar het industrieterrein De Blauwe Toren. In het Stubbekwartier werd een deel van de oude fabrieksgebouwen gesloopt en werd in de bewaarde vleugel een verkoopzaal voor gerechtsdeurwaarders ingericht. Alle mogelijke blikverpakkingen, dienstbladen, reclameborden werden in beide fabriekjes gedrukt. De N.V. De

Clerck werkte voor bekende merken zoals Eurocolor, Lutti en Coca-Cola.

In het fabriekje van het Bilkske werkte 25 man. De activiteiten werden daar pas in het begin van de jaren negentig stil gelegd. Bijna onmiddellijke nadien kwamen voorstellen voor hergebruik van de gebouwen. Er werd duidelijk geopteerd voor woonfuncties. De orthodontiepraktijk vormt daar een uitzondering op maar bij dit lot hoort eveneens een woongelegenhed: aan de kant van de Ganzenstraat werd een ketelhuis omgevormd tot woonhuis. In de andere loodsen werden vier lofts ingericht naar ontwerp van verschillende architecten.

Voor de orthodontiepraktijk werd een bouwaanvraag ingediend in 1993 naar een ontwerp van architect Anthony Vanderstraete uit Gijzenzele. De werken duurden tot juli 1994. Ze behelsden het verwijderen van de toen bestaande dakbedekking en het vervangen door dubbel glas, het zandstralen en schilderen van de bestaande staalstructuren en plaatsen van nieuwe goten en afvoeren. De bestaande gevelwand van de loods aan de kant van het Bilkske werd voor de helft opengewerkt in functie van de creatie van een aantrekkelijke toegang tot de praktijk en een fietsenstalling. De gevelwand werd gedeeltelijk afgebroken en opgevangen door een vakwerkligger en het bewaard gebleven geveldeel werd bepleisterd en okerkleurig beschilderd. Bemerkt in de gevelwand de drie ronde vensters met omlijsting in blauw gelakt **staal**.

De bestaande structuur van de fabrieksloods die 38 meter lang is en 12 meter breed en afgedekt door 8 sheddakjes, werd volledig behouden. De betonvloer werd geëgaliseerd en kreeg een afwerkingslaag en de **stalen** vakwerkspanten werden vrijgemaakt, gezandstraald en geschilderd in een groene kleur.

Een bezoek aan de orthodontiepraktijk loont de moeite. De ruimte is in een oogopslag te

overschouwen doordat de scheidingswanden tussen de verschillende behandelingscellen amper 2,70 hoog zijn. In de open praktijk zijn zes behandelingsstoelen opgesteld. Er werken hier twee orthodontisten die beide drie assistenten hebben. Twee behandelingsstoelen staan opgesteld in een afgesloten kabinet, waar ook de radiografie is ondergebracht. Er is nog een afzonderlijke ruimte voor de verantwoordelijke voor het secretariaat en de boekhouding en een open balie voor de receptioniste.

Het gebruik van de ruimte, de verlichtingsarmaturen, het verfijnde meubilair dat losjes is opgesteld, het inbrengen van de sprekende kleurrijke polysculpturen van BilliOnic uit Knokke getuigen alle van de grote creativiteit waarmee deze orthodontiepraktijk werd ingericht. Een prachtvoorbeeld van hergebruik van een bescheiden stuk industrieel erfgoed en een zeer lovenswaardig initiatief van beide *bouwwrouwen*. Zonder twijfel ook een stimulans voor andere gegadigden van hergebruik van het architecturaal erfgoed. Het is steeds mogelijk om nieuwe functies op een creatieve en respectvolle manier onder te brengen in oude gebouwen.

De voormalige blikslagerij De Clerck is niet beschermd als monument.

De originele structuur van het gebouw werd volledig behouden

Breidelstraat 3, de zolder boven het Ministerie van Tewerkstelling

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u**

Gidsen zorgen voor begeleiding

Het ontwerp en de voorgeschiedenis van het postgebouw op de hoek Markt/Breidelstraat zijn niet los te koppelen van dit van het Provinciaal Hof (zie nr. 8 van deze brochure).

Ook het postgebouw werd ontworpen door stadsarchitect Louis Delacenserie en provinciaal architect René Buyck. Het ontwerp dateerde van 1880 maar de plannen werden pas in 1887 goedgekeurd. Het bakstenen postgebouw was in 1891 klaar.

Alhoewel Provinciaal Hof en Postgebouw één 'gesamt'ontwerp was, opteerde Louis Delacenserie voor een differentiatie in de architectuur om zo de twee zeer verscheiden functies duidelijk te onderscheiden. Het Provinciaal Hof kreeg een voorgevel in natuursteen, het Postgebouw werd opgetrokken in baksteen. De benedenverdieping van het gebouw is nog steeds in gebruik als postkantoor. De verdieping, te bereiken via de Breidelstraat 3, is in gebruik genomen door het Ministerie van Tewerkstelling.

Het is ongetwijfeld boeiend om bij het bezoek ook de buitengevels te bekijken. Het hoekgebouw is geconcipieerd op een rechthoekige plattegrond en is drie bouwlagen hoog. Aan de kant van de Breidelstraat sluit een lagere en smallere vleugel daarbij aan.

De voorgevel telt zeven traveeën. De benedenverdieping wordt bepaald door zeven spitsbogen, waarvan de drie centrale opengewerkt zijn en op zuilen rusten en de toegang vormen tot het gebouw, de overige zijn vensteropeningen. De vensters van de bovenverdiepingen zijn gevat in nissen en rijkelijk versierd met maaswerk. De architectuurtaal is typisch neo-Brugs. Ook de zijgevels in de Breidelstraat zijn in een zeer verzorgd baksteenmetselwerk uitgevoerd. Op de benedenverdieping en in het interieur van het postkantoor is heel wat metaal gebruikt. De **gietijzeren** kolommen die de constructie typeren zijn daar nu grotendeels gemaskeerd door een nieuwe stoffering van de lokettenzaal.

Op de Open Monumentendagen is de zolder te bezoeken en dit via de langsvleugel van het gebouw in de Breidelstraat. Bemerkt de sierlijke architecturale uitwerking van deze poorttravee, die uitloopt in een brede, opmerkelijke dakkapel die bekroond is met drie gemetselde kolommetjes. Het is wel een hele klim in het neogotische trappenhuis. De gidsen zullen u begeleiden op de tocht. Op de bovenverdieping van het gebouw werden de gietijzeren kolommen meestal verborgen achter een nieuwe bekleding en dit gebeurde bij de inrichting van de gebouwen voor het Ministerie van Tewerkstelling. Tot in 1988 waren deze bovenverdiepingen in gebruik als stadsarchief.

De zolder is overkapt met een **ijzeren** boogspant, dat dus dateert uit de periode 1887-1891. Ook de zolders van het Provinciaal Hof hebben metalen dakspanten. Het is boeiend om te ontdekken dat de als zeer traditioneel getypeerde architect Louis Delacenserie hier (toen moderne) boogspanten gebruikt. Hij deed dit ook in de Rijksnormaalschool in de Sint-Jorisstraat dat tussen 1880-1883 werd gebouwd en uiteraard in één van zijn meesterwerken, het Centraal Station van Antwerpen dat uit 1905 dateert.

Ijzeren spanten werden hier in de industriële architectuur reeds vanaf 1836 toegepast en

vooral dan het gekende Polonceauspant (naar de ingenieur Camille Polonceau). Vanaf het midden van de 19de eeuw werden metalen spanten toegepast bij de bouw van alle nieuwe grote stationsgebouwen. Ook in het (tweede) Brugse station uit 1879 dat op het 't Zand stond werden door architect J. Schadde spectaculaire spanten met fraaie versieringen gebruikt. Dit station werd jammer genoeg in 1949 gesloopt.

Een bezoek aan de zolder van het Ministerie van Tewerkstelling loont de moeite omdat dit één van de zeldzame voorbeelden van een dergelijke overkapping is in Brugge en dus zeker een klim waard.

Het metalen gebinte is van het type boogspant. De ijzeren boog verbindt de kapbeneden, die telkens nog met driehoekvormige vakwerkverbindingen zijn versterkt. Alle ijzeren onderdelen zijn met klinknagels aan elkaar gekonken. Daar waar veel elementen samenkomen is er nog eens een speciale metalen plaat zichtbaar. Net als bij een houten gebinte zijn er gordingen en zelfs windschoren.

Het Postgebouw werd samen met het Provinciaal Hof op 23 april 2001 op de ontwerplijst van voor bescherming vatbare monumenten geplaatst.

Het opmerkelijk ijzeren dakspant uit 1891

Burg 3, de residentie van de gouverneur

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u**

Gidsen zorgen voor de begeleiding

De residentie van de gouverneur is ondertussen een vast programmapunt geworden op de Brugse OMD. Dit jaar zal tijdens de rondleidingen de aandacht gevestigd worden op de **metalen** elementen in en rond het monumentale gebouw.

Heel opvallend is het hek dat de erekoer afsluit en zeker de aandacht van de bezoeker verdient. Het is een zwart geschilderd en met goud opgehoogd ijzeren hek dat dateert uit 1893 en werd uitgevoerd door kunstsmid Leopold Langlet in Jumet (Henegouwen). Het kwam er ter vervanging van het vroeg-19de-eeuwse hekken dat tussen arduinen pilasters was gevat.

Dit ijzeren hek werd in 1893 gemaakt door smid Leopold Langlet uit Jumet

De oorspronkelijke bouwaanvraag uit 1893 ontbreekt in de rijke collectie van het Stadsarchief. De vergunning werd afgeleverd op 16 oktober 1893 en staat genoteerd als '*Etat Belge, Place du Bourg- Reconstruire la grille clôturant la cour de l'Hôtel du Gouverneur*'. De Stad Brugge had op 5 oktober uitdrukkelijk om een ontwerptekening gevraagd: *nous avons l'honneur de vous faire remarquer que nous n'avons pas, jusqu'à présent, reçu les plans de ces travaux qui doivent être revêtus de l'approbation de notre Collège avant que l'on mette la main à l'oeuvre. Nous sommes, dans l'espèce, d'autant plus désireux d'être tenus au courant des projets, que nous avons à prendre des mesures au point de vue de l'éclairage, les deux lanternes placées sur le grillage sont comprises dans l'éclairage public.*

Deze brief, waarbij de Provincie enigszins op de vingers wordt getikt omdat ze niet tijdig een bouwaanvraag indiende, maakt ons ook duidelijk dat er oorspronkelijk twee straatlantaarns aan of rond het hek aanwezig waren. Nu bevindt de straatverlichting zich binnen de erekoer (er zijn nog steeds twee lantaarns).

De vier belangrijke steunen van het huidige hek zijn duidelijke een metalen veruiterlijking van het fasces. De oorspronkelijke fasces waren een bundel houten staven rond een bijl die door een roodlederen riem werden bijeengehouden. Ze waren het herkenningsteken van de hogere Romeinse magistraten en duiden hun bevoegdheid aan om te laten geselen en onthoofden. De fasces werden rondgedragen door de dienaren van de magistraten, de lictoren.

Ze zijn het attribuut van de gepersonifieerde rechtvaardigheid. In de democratische revoluties die zich tussen 1776 en 1815 in de hele wereld en ook in Amerika hebben afgespeeld, werden ze als politiek symbool gebruikt. In de 20ste eeuw heeft het Italiaanse fascisme zijn naam aan de fasces ontleend, waarbij de roedenbundel de geconcentreerde

macht van de corporatieve orde en de bijl het absolute gezag moesten symboliseren. De symbolische elementen aan het hek op de Burg verwijzen naar de Franse Revolutie en naar de toenmalige functie van het gebouw als prefectuur. De staven die het hek vormen en die zijn uitgewerkt als reuzenpijlen met een tros zijn het symbool van eendracht. Een zelfde soort pijlen komt voor op de *Déclaration des droits de l'Homme et du Citoyen van augustus 1789* (Parijs, Bibliothèque Nationale). Aan het hek ontbreekt alleen nog een frygische muts. Verder zien we nog de drietand van Neptunus die ook als het symbool van het gezag mag beschouwd worden en een bol met ijzeren punten, waarvan de symbolische betekenis ons momenteel onduidelijk is. In twee laurierkransen tenslotte zijn ineengestremelde letters herkenbaar: VW en FO (West-Vlaanderen en Flandre Occidentale). Moesten daarboven de lantaarns komen?

Een tweede mooi detail in metaal treffen wij aan bij de voorgevel, n.l. de luifel. De vier traveeën brede gepleisterde voorgevel heeft een streng klassieke ordonnantie en wordt geritmeerd door vijf vlakke pilasters met Corinthische kapitelen die over twee verdiepingen lopen. De benedenverdieping wordt doorbroken door vier rondboogingen. De muurdammen daartussen zijn beklemtoond door zogenaamde imitatievoegen. De uitspringende kroonlijst versterkt de horizontaliteit van deze voor Brugge unieke gevel. De gevel werd ontworpen door Joseph-François van Gierdegom (1760-1844), een talentvol architect en de belangrijkste vertegenwoordiger van het classicisme en het beginnend neoclassicisme in Brugge.

De luifel, die op metalen steunkolommen rust, is zonder twijfel een latere maar fraaie toevoeging. In de Belle Epoque hoorde het bij de levensstijl

om ervoor te zorgen dat de gasten droog in en uit de koets of de (eerste) auto konden stappen, zelfs op een grote erekoer of een tuin. Rechts van de ingang (laag bij de grond) zit ook de traditionele (hier beschilderde) metalen voetenschrapper.

Vanuit de tuin is nog een interessant bouw-element in metaal herkenbaar, dat waarschijnlijk dateert uit dezelfde periode als de luifel, en dat is de zogenaamde wintertuin aansluitend bij het bureau van de gouverneur. De steunelementen zijn in metaal.

Omdat de huidige residentie een verbouwing is van een oudere constructie lijkt het grondplan bij een eerste bezoek niet erg overzichtelijk. Niettemin zijn bepaalde 18de-eeuwse en 19de-eeuwse planindelingen herkenbaar. De gidsen zullen uw aandacht daarop vestigen.

In de residentie kunnen verschillende salons en ook de eetkamer worden bezocht. In elk van de ruimtes zijn boeiende elementen aanwezig die het jaarthema illustreren. Het bezoek vangt aan in de gang die leidt naar het rooksalon en de eetkamer en gaat dan verder via de galerij naar het salon van het horloge, het blauw salon en het damessalon en eindigt in de inkom.

In verschillende salons hangen bronzen luchters, in de schouwen zitten soms gietijzeren haardplaten met daarop bronzen schouwstukken. Deze van het blauwe salon werd vervaardigd door de gekende *Compagnie de Bronze* in Brussel. De mooie paneeldeuren zijn meestal opgehoogd met bladgoud.

Het rooksalon is sober gestoffeerd. De twee mahoniehouten *confidentes* in empirestijl zijn authentiek. Het fraaie halvemaantafeltje lijkt 18de-eeuws. Via het rooksalon komt men in de eetkamer waarvan de aankleding dateert uit de empiretijd. De stoelen en zetels zijn kunsthistorisch zeer interessant.

Vanuit de galerij zijn nog drie belangrijke salons te bewonderen: het blauwe salon, het *salon de l'horloge* en het damessalon.

In de gang die leidt naar de inkom hangt een groot schilderij van Franz Verhas (1832-1897) dat ons sinds 1998 voor enigma's plaatste. Journalist Marc Carlier zocht en vond heel wat interessante gegevens die we hier mogen afdrucken.

Negen jaar voor het Mayerling-drama

Een enigmatisch schilderij ontsluit

Een opvallend schilderij in de ambtswoning van de Gouverneur heeft eindelijk zijn geheimen prijs gegeven. In de gang rechts van de hoofdingang hangt een intrigerend doek waarop links koning Leopold II en koningin Maria-Hendrika duidelijk herkenbaar zijn. Wie de andere figuren voorstellen, kon tot nog toe niet met zekerheid achterhaald worden. Nu is het werk eindelijk geïdentificeerd. Het gaat om "De verloving van Prinses Stéphanie" uit 1880, een meesterwerk van de Brusselse genreschilder Franz Verhas (Dendermonde 1832- Brussel 1894). Verhas signeert het schilderij ongebruikelijk in het midden bovenaan, en niet goed zichtbaar waardoor het lange tijd verkeerd gedateerd werd als een werk uit 1886.

Het was inderdaad in 1880 dat de amper zestienjarige Stéphanie (1864-1945), dochter van koning Leopold II en koningin Maria-Hendrika, uitgehuwelijkt werd aan een op het eerste gezicht schitterende partij: aartshertog Rudolf (1858-1889), zoon en troonopvolger van Frans-Jozef, toenmalig keizer van Oostenrijk-Hongarije, en van keizerin Elisabeth, beter bekend als "Sissi". Maar het gearrangeerde huwelijk, dat een jaar later werd afgesloten, draaide uit op een fiasco dat bekend zou blijven als het "drama van

Mayerling": Rudolf, excentriek, wispelturig en ongelukkig in de liefde, schoot op 30 januari 1889 in zijn jachthuis in Mayerling (Oostenrijk) eerst zijn minnares, barones Maria Vetsera, dood en pleegde daarna zelfmoord. Stéphanie, kapot van schuldgevoelens, zou achterblijven met haar enige dochter Elisabeth.

Het drama is tot nu gehuld in een zweem van geheimzinnigheid. Rudolfs vroege dood zorgde ervoor dat diens neef Frans Ferdinand troonopvolger werd. Die werd in 1914 samen met zijn vrouw in Sarajevo vermoord, wat aanleiding gaf tot het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog.

Zes hoofdpersonages

Op het schilderij uit 1880 is al deze tragiek nog veraf. Integendeel, Franz Verhas presenteert, in één van de vertrekken van het Koninklijk Paleis in Brussel, zes hoofdpersonages die door de officiële verloving in statige feeststeming verkeren. Kroonprins Rudolf, op dat moment amper 22, staat centraal, met aan zijn arm zijn aanstaande bruid Stéphanie die hij aan de aanwezigen voorstelt. De prinses is gekleed in een lichtblauwe japon. Haar gezicht is opvallend minder gedetailleerd.

Links staan haar trotse ouders, koning Leopold II, toen 45, en koningin Maria-Hendrika (44). Voor hen komt deze verloving meer dan gelegen want het jonge België bestaat in 1880 vijftig jaar. De verloving geeft aan deze verjaardag een extra glans. Achter Rudolf en Stéphanie staan vaag afgebeeld haar zussen Louise en Clémentine. Het koppel rechts - lange tijd niet identificeerbaar - blijkt, na vergelijking met bestaande portretten, Leopolds jongere broer prins Filip (43), graaf van Vlaanderen, en diens gemalin Maria von Hohenzollern-Sigmaringen (35), de

ouders van de latere koning Albert I. Wie de andere personages zijn, is voorlopig niet te achterhalen: leden van de liberale regering Frère-Orban zijn het zeker niét.

Meiklokjes

De meiklokjes in het knoopsgat van kroonprins Rudolf zijn geen onbelangrijk detail. Allicht heeft Verhas ze niet toevallig geschilderd. Ze staan ons alleszins toe de scène met vrij grote zekerheid te dateren op 7 maart 1880. Rudolf, op zoek naar een geschikte gemalin, had vanuit Praag zijn oog laten vallen op de Belgische prinses, die, hoewel nog wat te jong, een correcte partij leek. Beiden hadden elkaar nooit eerder ontmoet maar een liaison met het Belgische koningshuis leek zowel keizer Frans-Jozef als Rudolf geschikt.

De kroonprins kwam op 5 maart 1880 in Brussel aan met een gevolg van meer dan twintig man. Na een korte ontmoeting op het Paleis moest de vijftienjarige Stéphanie al beslissen. De volgende dag stemde ze toe, deels onder druk van haar ouders. Maar de bakvis had ook maar weinig nodig om verliefd te worden.

Dat de officiële verloving plaats vond op 7 maart 1880, weten wij uit briefwisseling van graaf Chotek, de toenmalige gezant van keizer Frans-Jozef in Brussel. Daarin onthult hij een fijn detail: vlak voor het jonge paar het salon binnenstapte om hun verloving officieel aan te kondigen, schikte Rudolf, die ook verliefd geworden was, in zijn knoopsgat het bosje meiklokjes dat voordien de blouse van Stéphanie had versierd. De bloemetjes op het schilderij hebben dan ook een belangrijke symbolische waarde. Op 8 maart 1880 zouden Rudolf en Stéphanie officieel voorgesteld worden aan de "gestelde lichamen".

Opdracht

Hoe het schilderij in het Gouvernement terecht kwam, blijft nog onopgelost. Franz Verhas, zoon van de directeur van de Dendermondse kunstacademie, week samen met zijn bekendere broer Jan naar Brussel uit. Hij schilderde het doek in opdracht van de Brusselse Cercle Artistique die op 26 augustus 1880 in het Leopoldpark een tentoonstelling organiseerde naar aanleiding van vijftig jaar onafhankelijkheid. Er waren een zestigtal schilderijen te zien die de lof van het vaderland zongen. Naast het schilderij van Verhas waren ook twee afzonderlijke portretten te zien van kroonprins Rudolf (door Devaux) en prinses Stéphanie (door Tschaggeny).

(Bronnen: Briefwisseling Franz Verhas-Jozef Nijs, Archief en Museum van het Vlaamse Cultuurleven, dossier V3858/B en zie bibliografie)

Nog nieuwe gegevens over het gebouw Burg 3: de oude bisschopsresidentie

Over de vroegere residentie van de bisschop op deze plaats werden toevallig in het Archief van het Bisdom enkele documenten herontdekt (Archief Bisdom, Map G297). Boeiend genoeg om hiervan reeds een kort overzicht te geven. Het zou aangewezen zijn om een grondige studie aan het gebouw te wijden. Hopelijk gebeurt dat in de nabije toekomst.

Zo vonden wij een verwijzing naar een herstelling van de voorgevel in 1685 en een bouwfysische evaluatie van een bijgebouw van het paleis in 1686 (het huis *Het Wisselken*

aan de Philipstockstraat) dat zeer kleurrijk als volgt wordt geformuleerd: *de mueren van allecanten waeren verren uyt hun loot het reghentde ende waeytde van alle canten ghelyck in een bethlehem huysen 'tdack was al ome stuck ende in veel plaetsen doorboort, de trappen, rebben ende solderinghen waeren soo verotten dat een ontbedaechtheyt was te willen gaen op treden, emmers t'gars die ten allecanten groeide tot inde kelder.* Hoogstwaarschijnlijk werd het bijgebouw toen herbouwd en situeerde het zich -rekening houdend met de huisnaam- in de onmiddellijke omgeving van de Wisselbrug (BAB, nr.249B).

Rond 1743-1746 werden op initiatief van bisschop Joannes De Castillon grote werken gepland aan het Bisschoppelijk Paleis. Keizerin Maria Theresia verleende een Octrooi aan de bisschop waarbij het mogelijk werd geld voor de werken in te zamelen: *son Palais Episcopal se trouveroit dans une si mauvaise situation à cause de l'antiquité des ses batimens, que suivant le proces verbal de la visite des Experts, que ce Prelat a produit il seroit presque impossible de la reparer et qu'il conviendrait de le rebatir entièrement, ce qui selon leur estimation auroit couté environ cinquante mille florins, mais qu'ayant concerté les choses avec ceux du chapitre de sa cathedrale, ils auroient trouvé que sans rebatir entièrement ledit Palais, il ij auroit moien de la rendre logeable en procedant presentement aux reparations les plus essentielles et en y employant une somme de vingt cinq mille florins.*

Drieduizend gulden uit de erfenis van bisschop Van Susteren konden daarvoor worden aangewend. Het eeuwenoude en ruïneuse pand werd volgens de bewaarde rekeningen niet herbouwd maar grondig hersteld: *la dite demeure, dont la plus grande partie battie depuis plusieurs siècles du temps des anciens prévôts tomboit en ruine.*

De belangrijkste uitbetalingen gebeurden aan de bekende meester-metselaar Eugenius Goddyn (655 ponden), de meester-timmerman Pieter Madere (1970 ponden over *arbeydtsloon bij hem verdient ende leveringhe van alle de houtte materialen aan desen bouw*), aan Joseph van Mullebeke (330 ponden voor dakwerken), aan meester-tegeldekker Mathias Valcke (53 ponden), aan *meester-beeltsnijder* Pieter Van Wallegem (168 ponden) en aan schilder Joannes Roos (67 ponden).

Nog interessante vermeldingen zijn dat *Sieur Andries Hendrick tot Ghent* 8 ponden krijgt voor de levering van *24 spiegelglaesen in de leste salette* en de equipe onder leiding van Marie Minne de som van 91 ponden krijgt uitbetaald over *geplafonneert te hebben alle de camers van desen bouw*. Verder kunnen de balken die nu nog in het pand bewaard zijn, dateren van die verbouwingen.

Er worden 12 ponden betaald voor de levering van *eene Balcke vervrocht inde groote salette van dit Paleijs* en 15 ponden voor de levering van drie bomen die moeten dienen voor het maken van balken in de ruimte boven het groot salon (wordt met het grote salon het huidige blauwe salon bedoeld?). Het ontwerp van de restauratie en van een binnentrap is blijkbaar van de hand van Jan Garemyjn: *betaelt aen Joannes Garemyjn, ende Pieter Húran over het maecken ende formeren eenighe modellen soo voor den bouw als voor den grooten trap*.

Aan de heren Hendrik Pulinx en Jan Lis (uit Arquennes) tenslotte worden 160 ponden uitbetaald over *leveringhe van de terasse ende trap staende voor den grooten bouw vant ghesyde paleis*. Meester-steenhouwer Rochus Pieters zorgt voor de afwerking van die dure en zonder twijfel monumentale

buitentrap. Jammer genoeg zijn geen iconografische bronnen bekend die ons een beeld geven van dit 18de-eeuws paleis (BAB, G 297). Tot zover die enkele aanvullingen.

De residentie van de gouverneur is beschermd als monument bij M.B. van 16 december 1991.

Dijver 16, het Huis Arents

Open op zaterdag 8 september van 14u tot 17u
en op zondag 9 september van 9u30 tot 17u

De museaconservators zorgen zelf voor begeleiding

Heel wat over de geschiedenis van het huis werd verzameld en neergepend in het artikel '*Het Huis Arents, Dijver 16: een aanzet tot huizenonderzoek*' (Brigitte Beernaert en Jan D'hondt) in: *Jaarboek 1995-96 Stad Brugge, Stedelijke Musea*, Brugge, 1997, p.174-189).

Het huis Arents, dat gedeeltelijk op de Gruuthusebrug is opgetrokken, dateert uit 1663. Aanvankelijk maakte het deel uit van het Gruuthusehof, dat reeds in 1580 in twee afzonderlijke percelen was verdeeld en met eigen kadastrale nummers voorzien, maar nog wel toebehoorde aan dezelfde eigenares, namelijk Catharina van Gruuthuse.

Het paleis van de heren van Gruuthuse werd vanaf 1628 in gebruik genomen als Berg van Barmhartigheid of bank van lening en het oostelijke deel (het huidige Dijver 16) werd in 1662 verkocht aan Anthone vander Zijpe. Op dat ogenblik werd het omschreven als: *een stuk grond met huizen op de Gruuthusebrug, een groot stuk land met een huisje en twee huizen op de hoek van de Dijver met Groeninge*.

Anthone vander Zijpe en zijn vrouw Marie vander Clyte zullen kort na de aankoop een prestigieus woonhuis optrekken. De bestaande houten esplanade over de Reie werd vervangen door een stenen brug waarboven het nieuwe woonhuis

aansloot. Misschien werd een deel van een bestaand gebouw geïntegreerd in de nieuwbouw.

Vander Zijpe was een handelaar met internationale allure, die regelmatig verbleef in het buitenland. Hij bezat samen met zijn broers Gillis, Maerten en Cornelis drie schepen, die waarschijnlijk Oostende als thuishaven hadden. Zijn schip *de Sint-Anne* werd ingezet op de vaart naar Bordeaux voor de wijnhandel.

Dat de handelsactiviteiten van Anthone niet van enig risico waren gespeend, bewijzen de diverse processen waarin hij was verwickeld en de talrijke inbeslagnames van zijn huis omdat hij bepaalde geldelijke verplichtingen niet op tijd naleefde.

Niettemin bleek hij een man van aanzien te zijn met relaties zowel in handelsmiddens als in politieke en bestuurlijke kringen. Misschien vervulde hij zelfs diplomatieke taken tijdens zijn buitenlandse reizen en is dat de reden waarom de Raad van Vlaanderen in 1678 zijn woning aan de Dijver uitkoos om te vergaderen toen ze noodgedwongen Gent diende te verlaten tijdens de Franse bezetting. Anthone vander Zijpe stierf op 11 juli 1684 en werd in de kooromgang van de Onze-Lieve-Vrouwekerk begraven. Zijn dochter Marie Cathelijne zal na heel wat tribulaties het huis in 1693 verkopen aan Franciscus van Caloen. In een bewaard gebleven inventaris uit de 17de eeuw vernemen wij dat de woonruimtes op de gelijkvloerse verdieping met een stoffen behang waren bekleed en rijkelijk met schilderijen waren verfraaid. De voornaamste kamer, de zgn. *balconkamer*, was met goudleder behangen. De keuken situeerde zich toen in de kelder (restanten van de keuken zijn bewaard gebleven).

De gevel aan de kant van de Dijver had rond het midden van de 18de eeuw nog steeds een barok uitzicht met zware omlijstingen in de vorm van negblokken, oculi, doorlopende natuurstenen banden en een sterk geaccentueerde

ingangspoort, getuige daarvan de tekening die door Charles Custis is gemaakt.

Het huis Arents is nu één van de mooie neoclassicistische woningen in de Brugse binnenstad die zijn huidige uitzicht hoogstwaarschijnlijk te danken heeft aan Louis Emmanuel Van Outryve d'Ydewalle, eigenaar van 1783 tot 1827.

In 1785 verbouwde Eugenius Goddyn, de belangrijkste meester-metselaar in Brugge op dat ogenblik, de zijgevel en herschikte wellicht de bovenappartementen. In het interieur blijven nog deuren, penantdecoraties en een houten schouw van een klassieke invloed getuigen. Misschien dateren ook de twee houten loggia's aan de voorgevel met Lodewijk XVI-decoraties uit 1785.

Louis Emmanuel zal ongetwijfeld de opdrachtgever geweest zijn van nu nog duidelijk aanwijsbare *Egyptische toevoegingen*: het ingangsperron met de vier kolommen met palmbladkapitelen, de schouw en schouwzuilen in Egyptische stijl in de salons aan het water en de zuilen in de trapzaal. De oorspronkelijke ronde en veelhoekige salons op de verdieping waren eveneens typisch voor het eerste kwart van de 19de eeuw. Met het verplaatsen van de hoofdtoegang van huis Arents naar de zijgevel in de tuin zal de straatgevel aan de Dijver zijn definitieve lengte krijgen. De gevel werd met twee traveeën op de twee bouwlagen verlengd, wat nu nog duidelijk zichtbaar is in de gevel en aan het dak.

Louis Emmanuel Van Outryve d'Ydewalle (1745-1827) werd in 1796 gerekend tot de vier rijkste mannen van Brugge en was de neef van de grote koopman Augustin Van Outryve. Hij was schepen van het Brugse Vrije en lid van de edele confrerie van het Heilig-Bloed.

Zijn tweede vrouw was Anna-Jacoba de l'Espée. Van Outryve had 9 kinderen en een ruim huis was voor hem dus geen overdreven luxe. Daarnaast had hij een lakei, een koetsier, een tuinman en verschillende huisknechten en dienstmeiden in huis (zowel op de zolder als in het koetsgebouw in de tuin waren slaapruintes voor het personeel ingericht). Als ondernemer bezat hij samen met zijn broer Jean Jacques drie schepen die onder meer naar de Antillen, de Verenigde Staten en de Levant vaarden.

Blijkbaar was Louis een adept van de Egyptomanie, die vanaf 1780 razend populair werd in Europa. In Brugge zijn wel weinig voorbeelden van de Egyptomanie aanwijsbaar. Architect Joseph-François Van Gierdegom (1760-1844, zie nr.3 van deze brochure) bouwde in opdracht van Anselme de Peellaert het kasteel 't Foreist in 1813-1817 in Sint-Andries, waar hij duidelijk zijn kennis van de Egyptische bouwkunst in een empirestijl vertaalde. Van Gierdegom wordt ook in verband gebracht met het ontwerp voor het pand Hoogstraat 18, eveneens van de Peellaert, waar wordt geflirt met Egyptische motieven en waarom zou hij ook niet de ontwerper zijn van deze aanpassingen aan het huis Arents? In mei 1810 bezocht Napoleon Bonaparte Brugge voor de tweede maal. Hij was vergezeld van vijftig prominenten die in de belangrijkste huizen van Brugge onderdak kregen, zo ook bij Van Outryve. Zou die in functie van zijn *Napoleontische gasten* de Egyptische aanpassingen aan zijn woonhuis hebben laten uitvoeren?

Over het uitzicht van de tuin ten tijde van de familie Van Outryve-de l'Espée zijn we ingelicht. De *gloriette* (is dit het nu nog bestaande paviljoen?) en een *basin* waren reeds in de 18de eeuw aanwezig maar toen werd een Engelse tuin aangelegd en werden serres gebouwd

waarin meloenen en ananassen werden gekweekt.

Over de ingrepen uitgevoerd door de laatste privé-eigenaar van het huis Aquilin Arents de Beertegem, eigenaar van 1872 tot 1908 en aan wie het huis zijn naam te danken heeft, zijn de geschreven bronnen veelzeggend. Aquilin Arents liet het interieur van zijn huis aanpassen tussen 1876 en 1891 en daarvan bleven de gedetailleerde rekeningen bewaard. Het toen bestaande klassieke interieur werd gewijzigd naar een meer romantisch-classicistische stijl. In 1891 werd de Brugse decoratieschilder Edmond Van Loo betaald voor het aanbrengen van marmerschildering in de vestibule en trapzaal. Parketten, *plancher à l'anglaise*, plafondlijsten, ornamenten, ramen, deuren en deuromlijstingen werden door de aannemer Karel Poupaert vernieuwd en/of hersteld en door Edmond Van Loo beschilderd in *fijne couleurs*. Bepaalde decoratieve ornamenten werden afgewerkt geleverd door de firma Colleye uit Elsene: *décoration d'un plafond orné de cannelures (...).coin de plafond, dessus de portes*.

Bij hofleverancier J.Bonnefoy en C° werden consoles, penantspiegels, penantkaders versierd met pijlenkokers, vogels en guirlandes besteld. Behangselpapieren kwamen van het bekende Brusselse huis Vanderborght en de verlichting gebeurde met talrijke bronzen luchters, kroonkandelaars en lantaarns in Lodewijk XVI-stijl die geleverd waren door de *Compagnie Anonyme du Bronze, du Zinc et des Appareils d'Eclairage*.

De ommuurde tuin telde in de tijd van Arents 32 bomen en 235 struiken. Centraal was een strook voorzien waar de vier paarden van de bewoner aan een longe konden in een cirkel lopen. Vandaag blijven nog 15 van de 32 bomen aanwijsbaar: esdoorns, een acaciaboom, witte en rode kastanjabomen en zelfs een Libanese ceder. Na de aankoop van het eigendom door de stad in 1909 werden de muren verlaagd en werd een verbinding gecreëerd naar het

Gruuthusemuseum via een nieuw brugje, het nu zeer beroemde Bonifaciusbrugje dat er in 1911-1912 werd gelegd. Dit ging gepaard met een volledige heraanleg rond de kerk.

Op de Open Monumentendagen kunnen de vestibule, de salons aan de straatkant en de twee kleinere salons met zowel Egyptische als Lodewijk XVI-details aan de tuinkant worden bezocht. De sierlijke eretrap met **metalen** stijlen brengt u naar boven waar de oorspronkelijke elf kamers zijn omgevormd tot enkele ruimere tentoonstellingsruimtes. De indeling met slaapkamers, alkoven en boudoir verdween, evenals de vorm van de ronde en veelhoekige kamers aan de kant van het water. De gang werd samengevoegd met de voorkamers. Gelukkig bleven het houten 18de-eeuwse Lodewijk XVI-schouwtje, verschillende 18de- en 19de-eeuwse deuren met **koperen** deurknopjes en eenvoudige

Deze sierlijke eretrap van het huis Arents heeft metalen stijlen.

neoclassicistische schouwtjes wel bewaard. Al het rijke bladgoud aan plafonds, deuren en supra-portes is echter overschilderd.

Aan de hand van grafische documenten (een fotocollectie uit 1908), vooronderzoek en plannen zou een gedeelte van dit 19de-eeuwse rijke interieur in ere kunnen worden hersteld en omgevormd worden tot heel bijzondere museale ruimtes en dit zonder de bruikbaarheid ervan in het gedrang te brengen. Misschien kan dat in de nabije toekomst overwogen worden gezien het belang van het huis dat als monument is beschermd.

Reeds vanaf het begin van de 20ste eeuw fungeert het Arentshuis als museum en tentoonstellingsruimte. Sinds 1936 wordt een groot deel van het oeuvre van de (*in Brugge geboren*) Engelse kunstenaar Frank Brangwyn (1867-1956) er bewaard. Speciaal voor de OMD 2001 zijn werken van Brangwyn samengebracht die de aandacht vestigen op het thema **metaal** en **varend erfgoed** (het nieuwe erfgoed in de wereld van de monumentenzorg, zie nr.20 van de brochure). Wij zijn de museumstaf bijzonder erkentelijk voor deze samenwerking. Laurence Van Kerkhoven, adjunct-conservator van het Huis Arents, schreef een korte bijdrage over Brangwyn voor deze brochure.

Frank Brangwyn, een all round-kunstenaar (1867-1956)

In de jaren zestig van de 19de eeuw hadden de ouders van Frank Brangwyn zich om financiële redenen in het goedkope Brugge gevestigd; zij maakten er deel uit van de omvangrijke Engelse kolonie. Toen hun zoon Frank op 12 mei 1867 geboren werd, woonden ze in het huis Oude Burg 30. De jongen bracht zijn eerste acht levensjaren door in het kunstenaarsatelier van zijn vader die in Brugge zijn brood verdiende als

architect, muurschilder, kerkdecorateur en textielontwerper.

In 1875 keerden de Brangwyns definitief naar Londen terug. De jonge tekenlustige Frank werd reeds vlug ingeschakeld bij de artistieke werkzaamheden van zijn vader. Later had hij nog het geluk om de kennis die hij bij zijn vader had opgedaan te vervolmaken in het atelier van William Morris, één van de belangrijkste voorvechters van de Arts and Craftsbeweging. Na twee jaar wou de wispelturige Brangwyn evenwel een volledig zelfstandig leven leiden en - hoewel hij het moeilijk had om de eindjes aan elkaar te knopen - besloot hij reeds op 17-jarige leeftijd zijn eerste studio te huren. Op dat ogenblik schilderde hij vooral rivier- en havengezichten en maakte hij talrijke expressieve schetsen van zeelui en hun boten. In dit verband is het niet onbelangrijk op te merken dat zijn uitgesproken aandacht voor het arme leven langs en op het water volledig met de tijdsgesest strookte (in de toenmalige Angelsaksische literatuur worden we immers door een vergelijkbare thematiek getroffen).

Ondanks het feit dat Brangwyn in die jaren pijn in zijn portemonnee had, ondernam de avontuurlijk ingestelde jongeling toch meerdere reizen naar Britse havensteden en vissersdorpen, en vervoegde hij zelfs een tijdje de "Royal Naval Reserve". Vooral vanaf 1888 brak er voor hem een intense periode van grote zeereizen aan; hij voer toen met een vrachtschip mee naar Istanbul en de Zwarte Zee, bezocht o.a. Rusland, Zuid-Afrika en Marokko, en bracht van die reizen ontelbare exotische studies en waterverven mee waaruit hij gedurende heel zijn leven inspiratie kon blijven putten. Deze tochten waren voor hem van onschatbare betekenis omdat ze aan de basis lagen van een totaal nieuwe wending in zijn schilderkunstig oeuvre: daar waar zijn eerste naturalistische rivier-

en havengezichten in hoofdzakelijk monochroom grijze tinten geschilderd werden, diversifieerde zijn palet zich vanaf nu meer en meer, en werd zijn kleur- en verfgebruik geleidelijk aan vlammender en krachtiger.

Zijn groeiende reputatie als schilder van exotische taferelen leidde in 1895 tot een belangrijke opdracht van Siegfried Bing; deze invloedrijke handelaar in Japanse kunst had hem namelijk gevraagd om muurschilderingen uit te voeren voor zijn galerij "L'Art Nouveau" te Parijs. Die kunsthandel groeide uit tot één van de belangrijkste internationale trefpunten van de toenmalige moderne kunst. Brangwyns schilderijen, glasramen, meubels, tapijten en juwelen werden er gepresenteerd naast werk van H. de Toulouse-Lautrec, A. Rodin, F. Khnopff, C. Meunier, H. Van de Velde, P. Signac, M. Denis, E. Vuillard, P. Bonnard en andere vooraanstaande kunstenaars. Op dat ogenblik bevond Brangwyn zich duidelijk aan de top van het kunstgebeuren.

Ondertussen was hij ook briefwisselend lid geworden van de Münchener en Wiener Sezession, wat op erkenning wijst van de internationale avantgarde.

Met de eeuwwisseling brak er voor Brangwyn een periode aan van officiële bestellingen. Hij raakte immers bekend als ontwerper en uitvoerder van monumentale muurschilderingen voor openbare gebouwen, kerken en internationale tentoonstellingen, en dit niet alleen in eigen land, maar ook in de Verenigde Staten, Canada, Italië en België (bijv. voor de wereldtentoonstelling te Gent in 1913). Zijn lievelingsthema was de uitbeelding van het moderne industriële leven langs de dokken of in de fabrieken.

Ook voor zijn enorme grafische produktie zocht hij meermaals inspiratie in de industriële en sociaal minst bedeelde milieus van de maatschappij: hij beeldde havens en werven uit, hoogovens, fabrieken, werkplaatsen en stations. In dit opzicht is het belangrijk op te merken dat de tijdens zijn jeugd aan den lijve ondervonden armoede een blijvende stempel heeft gedrukt op zijn persoonlijkheid.

Dijver 16 is beschermd als monument bij K.B. van 5 december 1962

Heilige-Geeststraat 4, het Bisschopshuis (het voormalige Hof van Pittem)

Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 12u en
van 14u tot 18u

Gidsen zorgen voor begeleiding

De Stedelijke Archeologische Dienst onderzocht in juni 1999 een gedeelte van de tuin in functie van de bouwwerken van het nieuwe bureelcomplex aan het Bisschopshuis. Er werden enkele boeiende bevindingen gedaan, waarvan een summiere neerslag te zien is in een tentoonstellingsvitruine in de inkom van het voormalige Hof van Pittem. Vondsten doen vermoeden dat op die plaats een klokkengieter werkzaam was in de 14de of 15de eeuw. Een duidelijke link naar het jaarthema **Metaal**.

In 1549 creëert Jacques van Claerhout, heer van Pittem een groot herenhuis met integratie van enkele oudere gebouwen die reeds vroeger familiebezit waren. Het huis werd in een zuivere renaissancestijl verbouwd, waarvan wij nu nog alleen in de voorgevels duidelijke sporen zien. Het monumentale herenhuis, dat gebouwd was op een L-vormige plattegrond met in de oksel een traptoren, bleef via erfenis en huwelijken tot in 1738 eigendom van dezelfde familie.

Het was Frans Emmanuel de Croy (1718-1784) die in 1738 het Hof van Pittem aan Hendrik J. Van Susteren, bisschop van Brugge verkocht. Twee jaar lang werkten bouwlieden om het Hof om te vormen tot seminarie. De traptoren werd

vervangen door een monumentale trap. De hoofdgevel werd vermoedelijk verlengd, de zijvleugel verplaatst of herbouwd en de erekoer werd afgesloten met een nieuwe monumentale toegang versierd met het wapenschild van de bisschop. De bouwdatum 1738 staat gegrift in het dakgebint van de hoofdvlleugel.

In opdracht van bisschop Joannes Robertus Caïmo werd het gebouw tussen 1758-1760 nog uitgebreid met een vleugel in de tuin *een nieuwen vleugel ofte appartement aan het selve seminarie*. Er werd een beroep gedaan op de meest gerenommeerde timmerlui, metselaars en stukadoors: Emmanuel Van Speybrouck, Eugenius Goddyn, Johannes Van Sassenbrouck en Bartholomeus Feys. Sporen van hun werk zijn duidelijk zichtbaar aan de huidige tuingevel.

Het seminarie werd in 1786 op initiatief van keizer Jozef II gesloten en in 1797 door het Franse bewind als instelling afgeschaft. Het grote gebouw kreeg in de loop der tijden heel wat nieuwe functies: gevangenis voor religieuzen in de Franse tijd, ziekenhuis, kazerne voor de bezettingstroepen, de zetel van de Hollandse militieraad en cursuslokalen. Verschillende van de functies zullen de structuur en het interieur van het gebouw zeker niet ten goede zijn gekomen.

Bij de heroprichting van het bisdom Brugge in de jaren dertig van de 19de eeuw werd op zoek gegaan naar een passende residentie voor de eerste bisschop Franciscus Boussem. Drie monumentale panden leken in aanmerking te komen: het eigendom van Baron de Crombrugge op de hoek van de Steenstraat 96 en de Zilverstraat (de voormalige prachtige refuge van de Gentse Sint-Pietersabdij die in 1969 werd gesloopt), het huis Diepenheede op de Mallebergplaats en het Prinsenhof dat toen eigendom was van de Baron van Basseghem. Alle onderhandelingen mislukten en Mgr. Boussem stelde zelf voor om het vroegere seminarie dat sinds 1810 eigendom was van de

Stad als bisschoppelijk paleis om te vormen. Franciscus. Boussen schrijft in een brief aan de Minister van Binnenlandse Zaken op 23 mei 1834 dat *ce local convenoit sur tous les rapports et plus particulièrement sur celui de sa situation et de sa proximité de l'Eglise cathédrale*. De Stad was bereid om het gebouw af te staan op voorwaarde dat de Provincie haar een behoorlijke vergoeding gaf. Het Provinciebestuur werd na betaling van 45.000 frank bij akte van 13 december 1834 verleden door notaris Doudan de nieuwe eigenaar (en is dat ook nog vandaag). Het voormalige Hof van Pittem werd toen omschreven als *un bâtiment à deux ailes et à trois étages le tout bâti en briques et couvert de tuiles creuses avec cour et jardin y attenant entourer de murs en briques*.

De aanpassingswerken namen heel wat tijd in beslag en werden om financiële redenen gefaseerd. Een lastenboek werd opgesteld door *l'ingénieur en chef des ponts et chaussées* De Brock. Pas in 1836 zal de bisschop zijn intrek kunnen nemen in een gedeeltelijk hersteld en opnieuw gestoffeerd paleis. In de loop van de daaropvolgende decennia zullen steeds werken worden uitgevoerd en meubels worden aangekocht. In 1849-1850 bijvoorbeeld werd een *service de table bleu avec dessin géranium* aangekocht bij de weduwe Julie Van Noorbeek. Bij meubelmaker F. Van Troostenberghe werden zesendertig mahoniehouten stoelen en zetels aangekocht die met een zwarte crinbekleding (paardenharen) waren afgewerkt. Kachels kwamen van het bedrijf Gooris-Wante. J. De Ruyck was de vaste timmerman van het huis onder bisschop Jean Baptiste Malou die graag in een rijk gestoffeerd paleis woonde. In 1880-1881 werd het monumentale pand nogmaals gerestaureerd onder de leiding van provinciaal architect René Buyck en werd het meubilair uitgebreid. Enkele interessante inventarissen van die meubels worden bewaard in het bisschoppelijk archief.

Ook in de twintigste eeuw werden tal van werken uitgevoerd. We vermelden de herinrichting van de kapel in de noordvleugel op initiatief van Mgr. Lamiroy in 1933-1935, de bouw van nieuwe burelen op initiatief van Mgr. De Smedt in 1965 (nu gesloopt), de verbouwing van de vroegere stallingen tot archiefruimte in 1990-1991 en de restauratie van de gevels en de daken vanaf 1994.

In 1997 tenslotte werd gestart met het ontwerp van een nieuw bureel voor de bisschop. De gebouwen uit de jaren zestig werden gesloopt en vervangen door een nieuwbouw waar heel wat metaal aan te pas kwam, daarom ook deze openstelling van het bisschopshuis in 2001.

Na een aantal restauraties aan het voormalige Hof van Pittem in opdracht van de Provincie West-Vlaanderen werd medio 1997 een laatste renovatiefase opgezet. Deze beoogde in eerste instantie de overbouwde binnenkoer terug vrij te maken en het kantoor van de bisschop een nieuwe plaats te geven.

Na intense discussies en evaluaties met de gebruiker en de eigenaar-bouwheer kreeg dit kantoor een autonome expressie als hedendaagse interpretatie van de 'orangerie' die fungeert als annex aan het hoofdvolume.

Het nieuwe kantoor kreeg de vorm van een achthoek om zich aldus naadloos te integreren met de voormalige stallingen – inmiddels opgewaardeerd tot bisschoppelijk archief – en het bestaande bisschoppelijke paleis.

De verbinding met het hoofdgebouw gebeurt door middel van een transparante wandelgang omheen de opengemaakte binnenkoer.

Het nieuwe kantoor overbrugt tevens het niveauverschil met de tuin door een gelijkvloers niveau waar vier kantoren

voorzien zijn naast een archiefruimte onder de binnenkoer. Het kantoor van de bisschop sluit aan als een piano nobile op het niveau van het 'paleis' en bevat tevens een bibliotheekgalerij op het splitlevelniveau onder het dak van zijn kantoor. Voor de wandelgang omheen de binnenkoer werd gekozen voor zo elegant mogelijke metalen kolommen om een maximale transparantie te bekomen. Het bisschoppelijk kantoor zelf werd opgetrokken in gepleisterd metselwerk. Het kegelvormig dak werd uitgevoerd in koper. Het ontwerp is van de hand van de Brugs-Brusselse ontwerpgroep Groep Planning.

Werner Desimpelaere

Op de OMD worden de bezoekers begeleid op een rondgang vanaf de inkomhal, het grote ontvangtsalon, de verbindingshuis naar het trappenhuis, de kapel en via de nieuwe wandelgang naar de tuin.

De erekoer (gedeeltelijk in gebruik als privé-parkeerplaats) werd in 1992 heraangelegd. Het

De nieuwe transparante wandelgang met metalen kolommen in het Hof van Pittem

loont de moeite om aandacht te besteden aan de monumentale arduinen toegang waarin het gepolychromeerd wapenschild van bisschop van Susteren prijkt dat in 1859 moest worden vervangen. De monumentale gevels van het paleis zijn in fraaie baksteen opgetrokken en beklemtoond door natuurstenen driehoekige en rondboogvormige frontons, negblokkenomlijstingen en een horizontale gevelbeëindiging. De gebruikte natuursteen is zowel Balegemse kalkzandsteen als witsteen van Massangis en Saint-Joire.

De inkomhal is een vrij grote rechthoekige ruimte met een opvallende marmeren vloer in witte en zwarte tegels. Die vloer werd in 1939 vernieuwd. Het gepleisterde plafond is verfraaid met een groot met bladgoud verguld rozet in empirestijl. Enkele interessante schilderijen verfraaien deze ruimte. Links van de inkomhal bevindt zich het zeer grote ontvangtsalon met een kunsthistorisch boeiende mix van decoratie-elementen. De aandacht gaat uiteraard uit naar het opvallend behang en het voltapijt, dat nieuw werd gekopieerd naar de bestaande modellen. Dit laatromantische decorum staat in fel contrast met de empire schouw met spiegel en zware zuilen met Corinthische kapitelen en de empirefries met griffioenen, die beide wellicht dateren van 1834-1836 toen het gebouw werd ingericht als residentie. Of zijn ze later te dateren? Ook het cassettenplafond is erg opvallend. In deze ruimte zijn portretten van de bisschoppen te bewonderen. Bemerkt ook de koperen luchter. Speciaal voor de OMD zal een tafel worden gedekt.

Via de gang rechts, waar men ook een blik kan werpen op de verschillende spreekkamers en de nieuwe aanbouw, komt men in het trappenhuis. De fenomenale eiken slingertrap is de meest monumentale trap uit het 18de-eeuwse Brugge die bewaard bleef. De trap in Lodewijk XIVde- stijl reikt over twee verdiepingen en leunt tegen de achterwand en beide overlopen aan. De leuningwanden aan de buitenzijde zijn recht, die

aan de binnenzijde vormen een halve cirkel, waardoor iedere trede een andere vorm heeft. Deze trap is een waar huzarenstuk die we graag toeschrijven aan meesterschrijnwerker en veelzijdige kunstenaar Hendrik Pulinx (1698-1781) die rond 1740 meermaals in opdracht van bisschop van Susteren werkte, ook voor zijn toenmalige residentie op de Burg (zie nr.3 van deze brochure). Het plafond van het trappenhuis is versierd met het wapenschild van Henri-Joseph Van Susteren. Het stucwerk is in een Lodewijk XVde stijl uitgevoerd.

Rechts van het trappenhuis situeert zich de kapel die in 1933 op initiatief van de toenmalige bisschop Mgr. Lamiroy werd heringericht na lang als stapelruimte te zijn gebruikt. De grote rechthoekige ruimte wordt geritmeerd door pilasters met Ionische kapitelen, opgehoogd met imitatie marmerschildering en bladgoud (opnieuw een link naar het jaarthema). Moulures en kapitelen werden geleverd door de nog steeds bestaande firma Standaert. De schilderwerken werden uitgevoerd door L. Mengé, de zijden aankleding in de linkermuur werd verzorgd door het huis Grossé en het altaar en de 10 houten bidbanken werden gemaakt door het atelier H. & A. De Wispelaere. Opvallend zijn de glasramen met de wapens van de bisschoppen die door de bekende glazenier Frederic Roderburg werden geleverd.

F. Roderburg (1884- 1963) werd in Leuven geboren en kreeg zijn opleiding als glaskunstenaar in Keulen en München. In 1929 startte hij een eigen atelier in Brugge aan de Baron Ruzettelaan. Hij ontwierp vele monumentale glasramen voor West-Vlaamse kerken maar werkte ook in opdracht van particulieren (denk hierbij aan de glasschilderingen van de voormalige apotheek Paul Vande Vyvere, die nu in het museum voor Volkskunde zijn te bewonderen).

Zijn kleurgebruik is zeer karakteristiek en Roderburg bekleedt mede daardoor een belangrijke plaats in de geschiedenis van de Belgische glasschilderkunst. In Brugge vinden wij zijn glasramen in het Grootseminarie en de Sint-Catharinakerk in Assebroek en recent werden ook glasramen in het huis Spinolarei 9 herontdekt (voorstellingen van de vier kunsten uit 1925 in een salon aan de straatzijde).

Na de kapel kan de bezoeker kennismaken met de nieuwe aanbouw, die naast het kantoor van de bisschop (niet te bezoeken maar zichtbaar vanuit de tuin) ook nog kleinere kantoren en een archiefruimte omvat. De nieuwbouw is verrassend. Bemerkt eveneens de mooie perspectieven naar de kathedraal die men vanuit de tuin kan ontdekken. Via de tuin verlaat men het bisschopshuis.

Mgr. Roger Vangheluwe is de vijfentwintigste bisschop van Brugge. Hij werd geboren in Roeselare op 7 november 1936, priester gewijd op 1 februari 1963, benoemd tot bisschop van Brugge op 19 december 1984 en tot bisschop gewijd te Brugge op 3 februari 1985. De bisschop wordt bijgestaan door vijf vicarissen. Het bisdom Brugge telt 1.128.774 inwoners, 25 decanaten, 366 parochies, 900 priesters en 69 permanente diakens.

Het voormalige Hof van Pittem is beschermd als monument bij K.B. van 9 juli 1974.

Jan Van Eyckplein 1, het Tolhuis

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u**

Gidsen zorgen voor begeleiding

Het *nieuwe* Tolhuis opende in april 2001 zijn deuren voor het publiek als Provinciaal Informatiecentrum. Het gebouw kent uiteraard een boeiende voorgeschiedenis.

Het complex bestaat uit verschillende panden (het vroegere huis *'t Heylich Graf*, het Rijkepijndershuisje, het eigenlijke Tolhuis en het huis het *Wezelkin*).

Dank zij het bouwhistorisch en archeologisch onderzoek van Dirk Van Eenhooge van de Afdeling Monumenten en Landschappen van de Vlaamse Gemeenschap kunnen we de geschiedenis van het complex traceren tot in de 13de eeuw.

Het stadsdeel rond het Tolhuis werd met het oog op de toenemende handelsactiviteiten van de toenmalige haven aangelegd en bebouwd vanaf 1200. De schepen kwamen Brugge binnen via de Langerei en de Spiegelrei. Handelaars zochten uiteraard op deze plaats een eigen plek om een woning met ruime opslagplaats op te trekken.

De kern van het Tolhuiscomplex bestaat uit twee 13de-eeuwse woonhuizen. Het grootste bakstenen huis, het latere Tolhuis (en wat zich nu achter de natuurstenen puntgevel bevindt) is ongeveer 20 meter diep en 7 tot 8,4 meter breed. Dit huis was volledig onderkelderd en de halfondergrondse kelder was vanaf de straat toegankelijk via twee

trappen. Het buitenparement van de kelder bestond uit Doornikse kalksteen, terwijl de rest van het woonhuis in baksteen was opgetrokken. Tijdens het onderzoek van de kelder werden de funderingen van vier bakstenen pijlers teruggevonden die dienden om de balklagen te ondersteunen van de kelder die ongeveer vier meter hoog was. Daarnaast werd in de kelder ook een trechtervormige put ontdekt waarin een houten ton of kuip zonder bodem kon worden geplaatst als waterput. Daarin werden resten van aardewerk teruggevonden die rond 1200 te dateren zijn. Boven het kelderniveau was het huis verdeeld in een voorhuis (negen meter diep) en een achterhuis (elf meter diep). In het achterhuis bevond zich een zaal van zeven meter hoog in de westgevel en verlicht door drie kruisvensters in elke zijgevel. De verdieping daarboven was nogmaals drie meter hoog. Het voorhuis telde twee verdiepingen. De oorspronkelijke toegang tot het huis in de voorgevel werd niet teruggevonden.

Het tweede huis (het latere huis *'t Heylich Graf*, zie verder) en nu het hoekhuis was heel wat kleiner. Het was 12 meter diep en 7,5 meter breed. De voor- en achtergevel van dit eveneens 13de-eeuwse pand zijn volledig verdwenen. In de zijgevels zijn wel nog sporen van rondboogvensters teruggevonden en mogelijk waren de zijgevels horizontaal geled en geaccentueerd door waterlijsten in Doornikse steen. Ook dit huis had een halfondergrondse kelder waarvan het parement aan de straatkant bestond uit Doornikse kalksteen

Koopmanshuizen hadden gewoonlijk grote kelders en ruime gelijkvloerse verdiepingen waar de goederen konden gestapeld worden. Vaak werden op de eerste verdieping de woonvertrekken ingericht.

Het grote huis werd in de 14de eeuw drastisch verbouwd en de kelder werd gedeeltelijk opgevuld. Toen werd waarschijnlijk de zogenaamde Grote Tol er ingericht en indeling en niveaus van het pand werden aangepast aan de nieuwe publieke functie.

De familie Van Luxemburg die vanaf 1470 de Grote Tol in handen had, liet het bestaande trapgebouwtje optrekken, evenals de natuurstenen gevel die toen waarschijnlijk nog een hoge schermgevel was, zoals de zien is op de kaart van Marcus Gheeraerts uit 1562. Het Rijkepijndershuisje zou eveneens rond 1470 zijn gebouwd en 't *Heylich Graf* na 1478.

In het begin van de 16de eeuw werd het huis nogmaals verbouwd en werd één van de zijmuren van het oude stenen handelshuis vervangen door een zuilenrij, die oorspronkelijk waarschijnlijk door houten wanden met poorttoegangen was afgesloten. Dat maakte de circulatie van de goederen die aan- en afgevoerd werden in het Tolhuis een stuk gemakkelijker. De huidige onderbouw met de twee grote poortopeningen kwam ook toen tot stand. Misschien werd de schermgevel zelfs pas in de 17de eeuw gewijzigd in een puntgevel. (met dank aan Dirk Van Eenhooge voor het doorspelen van deze zeer recente gegevens die de oude theorieën over de Tolhuisgevel wel van de kaart vegen).

Het Tolhuis werd gebruikt als kantoor waar de invoerbelasting kon geheven worden op de producten die in Brugge via de interregionale en internationale handel werden aangevoerd. De belasting of de tol werd in principe enkel door de vorst geheven maar heel dikwijls schonk hij dat recht in concessie aan een privé-persoon als een gunst of tegen betaling.

Het tolrecht werd bepaald door het gewicht van de producten (en daarom spreekt men ook soms van weeghuis in plaats van het Tolhuis). De Tol was in het midden van de 13de eeuw in leen gegeven aan de heren Van Gistel en in het begin

van de 15de eeuw was het door huwelijk in handen van de familie van Luxemburg gekomen. Op het einde van de 15de eeuw ging het tolrecht over naar de hertogen van Bourbon-Vendôme, die het in 1549 met toestemming van keizer Karel aan de stad verkochten. Vanaf dat ogenblik is er sprake van aanstellingen van meesters van de Grote Tol.

Vanaf 1470 was de Tol dus in handen Pieter van Luxemburg die ook fier zijn wapenschild naliet in de gevel (er wordt soms beweerd dat het wapen van Jacques van Luxemburg zou zijn, de jongere broer van Pieter en vriend van Karel de Stoute).

Terwijl de natuurstenen voorgevel van het Tolhuis nog vrij authentiek oogt (de gevel werd in 1877-1881 gerestaureerd door stadsarchitect Louis Delacenserie), is bij het bezoek aan het interieur duidelijk dat de verschillende functies van het gebouw heel wat sporen hebben nagelaten. De grote benedenzaal is afgedekt met 19de-eeuwse troggewelven (baksteen en metaal). Het Pijndershuisje werd in 1877 zelfs volledig gereconstrueerd, evenals het trapgebouwtje met het wapenschild.

Bemerk aan de voorgevel de **metalen** elementen zoals de prachtige smeedijzeren lantaarn die dateert van 1878, het nisje met bronzen klokjes helemaal bovenaan in de punttop en de talrijke smeedijzeren gevelankers. In de natuurstenen benedenbouw zijn vroeg 16de-eeuwse steenhouwermerken teruggevonden: die van J. Boulle en die van de familie Nopere uit Ecausines, wat de authenticiteit van deze benedengevel bevestigt.

Louis Delacenserie bouwde achter de natuurstenen gevel nagenoeg een volledig nieuw gebouw dat moest dienen als stadsbibliotheek (voordien ingericht in de gotische zaal van het Stadhuis). In 1889 werd de benedenverdieping bovendien ingericht als brandweerkazerne en dit bleef zo tot in de jaren zestig van de 20ste eeuw. Nadien werd die benedenruimte ingericht als

uitleenbibliotheek en discotheek. In het Tolhuis blijft wel een oude, interessante dakconstructie bewaard.

Vóór de ingreep van Delacenserie was de bovenverdiepingen van het gebouw in de loop van de 19de eeuw in privé-handen geweest zoals ook bleek uit het archivalisch onderzoek. De Grote Tol was als functie immers afgeschaft vanaf het Ancien Regime.

De Openbare Bibliotheek verhuisde in 1986 naar zijn nieuwe onderkomen in de Kuipersstraat en het gebouwencomplex bleef tien jaar lang leeg. Er werden verschillende plannen getekend: een bankinstelling zou er zijn West-Vlaamse hoofdzetel en opleidingscentrum in onder brengen en een projectontwikkelaar zag er verschillende luxeflats mogelijk. Gelukkig bracht het Provinciebestuur soelaas en kocht het gebouw op 29 juni 1995.

Op de Open Monumentendag kan men het informatiecentrum bezoeken, de nieuwe trap met lift en het voormalige boekenmagazijn (met **gietijzeren** leuning). Het salonnetje met het **goudlederbehangsel** uit 1660-1700 kan wegens circulatorische redenen niet worden bezocht maar er zullen wel foto's van te zien zijn. Het behangsel van rechthoekige vellen van ca. 74 x 73, 5 cm bestaat uit twee aan elkaar gespiegelde voorstellingen in reliëf: met in het midden een in s-vorm krullende bladrank eindigend in een draak. Er staan nog fabeldieren zoals een eenhoorn afgebeeld. Het patroon is in goud uitgewerkt op een rode achtergrond.

Misschien zal op de Open Monumentendag ook reeds een deel van de 100.000 boeken, brochures en tijdschriften van de provinciale bibliotheek te zien zijn.

De restauratie en herinrichting van het gebouw kostte 150 miljoen frank. De Provincie kon rekenen op subsidies.

Restauratie en Renovatie van het Tolhuis 1995-2001

In 1995 besliste de provincieraad het gebouwencomplex "Tolhuis" aan te kopen en in te richten als provinciale bibliotheek, provinciale informatiebalie en info punt Europa. De ingrepen die de laatste jaren plaats vonden, waren van constructieve, organisatorische en restauratieve aard.

Na onderzoek bleek het weeghuis, zelfs zonder archief, zwaar overbelast te zijn geweest. De witstenen kolommen op het gelijksvloer verpulverden onder de zware lasten. Geen enkel van de vloerconstructies was sterk genoeg om gelijk welke functie te kunnen dragen. Alle vloeren van het weeghuis (of tolhuis) werden door middel van stalen liggers en beton versterkt. Tevens werd zo voldaan aan de brandcompartimentering van de verdiepingen.

Naast deze zware constructieve ingreep werd nog een belangrijke ingreep gedaan: de verticale circulatie van het gebouw werd volledig herdacht zodat heden de lift (toegankelijkheid mindervaliden, bediening archief) de niveaus van alle bouwdelen kan bedienen.

Om dit te realiseren werd tussen het hoekhuis en het weeghuis een lift geplaatst en trappen die het niveauverschil opvangen tussen beide bouwdelen. De hoofdtrap situeert zich in de nieuwe toren die de gebouwen aan elkaar bindt.

Enkele daken werden vernieuwd en de gevels werden gereinigd. De gevel van het weeghuis werd met reparatiemortels hersteld. Het schrijnwerk werd deels vernieuwd naar bestaand model met hergebruik van hang- en sluitwerk. In het weeghuis werden de plankenvloeren herplaatst alsook het neogotisch interieur van de eerste verdieping.

Op de tweede verdieping werden de 19de-eeuwse rekken herplaatst, in het pand rechts van het weeghuis werd het gerestaureerd goudleder herplaatst.

Arch. Antoine Dugardyn van het Architectenbureau Dugardyn, mei 2001

Op het Stadsarchief werden over het huis 't *Heylich Graf* (het huidige hoekhuis met eveneens 13de-eeuwse kern) gegevens teruggevonden. Het pand was vanaf 14 februari 1546 in het bezit van schepen Diego Pardo. Zijn weduwe, Isabeau de Villegas, verkocht het op 22 september 1564 aan meester-timmerman Hendrik Andries. Bij die verkoop hoorde ook een huis in de Spanjaardstraat dat paalde aan 't *Heylich Graf*. Andries bezat bovendien het toenmalige hoekhuis *Het Witte Kruis* (dat pas in de tweede helft van de 19de eeuw werd gesloopt om de Spanjaardstraat te verbreden). De beide huizen stonden toen reeds verschillende jaren leeg en werden bestempeld als *oud ende subject tot groote kosten van reparatien*. 't *Heylich Graf* werd in de verkoopakte omschreven *als eenen huuse met datter toebehoort staende jehens over Sint Jansbrugge ande noordzijde vander strate metten kelnare daerondere*. *Voort van eenen winckelkinnen ende comptoire daerboven staende naest huus Ter Groote Thoolne wijlen toebehorende mevr.grave van Vendoisme(...)* *achterwaerst streckende dit voornoomde huus met eenen huuse beneden met eender boye daer wijlent een peertstal was ende boven derzelve boye nu een eedtcamer uutecomende inde voorseide langewinkel*.

Op het ogenblik van de verkoop stond het huis leeg maar werd de kelder wel afzonderlijk verhuurd.

Andries verkocht (het herbouwde of gerestaureerde?) 't *Heylich Graf* reeds in 1571 door aan Balthazar De Scheppere, toen meester van de Grote Tol. Zoals hoger vermeld was de

Tol vanaf 1549 in handen van de Stad Brugge die uiteraard dan ook een meester aanstelde.

Balthazar De Scheppere was afkomstig uit Gent en werd op 11 juli 1562 ingeschreven als poorter van Brugge en zijn aanstelling als meester van de Grote Tol volgde kort daarop. Balthazar De Scheppere was getrouwd met Marie Stevens. Hij bleef waarschijnlijk meester tot in 1585. Zijn opvolger was Jérôme Des Trompes.

De zaken gingen goed voor de tolmeester want in 1576 kocht De Scheppere voor zijn persoonlijke rekening het *huis Biervliet* op het Kraanplein om in te richten als tweede weeghuis. Dit huis sloot aan bij het officiële *Kraneweeghuis* en werd omschreven als *zeker huus staande bij de beurse genaemd Biervliet, bij de voorn. Collecteur gekocht om aldaer gemaekt en gerecht te worden een tweede waghe om daerbij taccommoderen den coopliden ende huerlieder goedeinghen niet verdraghende noch gedooghende de groote schale.*

Was de economische toestand in Brugge in de 16de eeuw toch bloeiend genoeg om een tweede weeghuis noodzakelijk te maken?

Timmerman Andries bleef wel eigenaar van het toenmalige hoekhuis *Het Witte Kruis* en van twee huizen daarnaast in de Lange Winkel (de huidige Spanjaardstraat).

Tussen 1582 en 1609 is het huis *'t Heylich Graf* eigendom van de familie Vande Voorde die het verhuurde aan Danneel Coopman. Nadien kwam het in bezit van Joos Spillebeen en het bleef in bezit van deze familie tot in 1773.

De leden van de familie Spillebeen waren actief als zeepzieders en kaarsengieters. In de late Middeleeuwen waren heel wat zeepzieders en kaarsenmakers gevestigd langs de Spiegelrei. Kaarsen waren een belangrijk industrieel product.

In het productieproces van kaarsen moest zeep worden gebruikt, daardoor treft men beide vaak samen aan. Ook in het huis *De Rode Steen* op het Jan Van Eyckplein 8 was in de 16de eeuw een zeepzieder-ondernemer gevestigd, namelijk Lodewijk Springheel.

Een boedelbeschrijving opgemaakt na de dood van Joos Spillebeen op 15 december 1637 geeft inlichtingen over het huis en de inrichting ervan. Een kaarsgieter kon duidelijk een rijk man zijn. *'t Heylich Graf* (en het Rijkepijndershuisje?) werden omschreven als een *notabel parcheel van een huus wesende een zeepsyderie ende keersengieterij staende ten voorhoofde binnen deser stede(...)* met *kelnare daer onder*. Voorts *de wijncle wijlent gheweest synde ende nu de ganck synde ende comptoir daer boven staende neffens de huuse den grooten thole(..)*.

De boedelbeschrijving die bewaard wordt in het Stadsarchief (Staten van Goed, 1ste reeks, nr.1563) geeft ook een schat aan gegevens over de stoffering van het huis. Op de benedenverdieping was een groot salon, een keuken en een winkel. In het salon was naast een tafel en heel wat zetels en stoelen ook een bed met groen behangsel opgesteld (*een bastaerde lydecant met groene behangsel*) en bovendien was de ruimte verfraaid met heel wat schilderijen. Op de bovenverdieping waren de slaapkamers ingericht en werden ook "kwade (kapotte) tafels en beddekens" bewaard

De winkel van de heer Spillebeen bevatte uiteraard een schaal voor kaarsen en één voor zeep, een grote oliebak, olie en azijn, mosterd, 400 zeepotten, een winkelstoel, een schrijfblad een *trapleerken om keersen te hangen* en een grote partij kruidenierswaren: rijst, broodsuiker, peper, gestampte noten, saffraan, kaneel, koriander, bloem, blauwsel, Spaanse zeep, rode bolus, sulferpriemen, zout en *een wagen om zeepe mee te voeren*.

Nog twee andere boedelstaten uit de 18de eeuw bevestigen de rijkdom van de familie Spillebeen. Op 24 maart 1706 stierf Jacques Spillebeen, die naast het huis op het Jan Van Eyckplein, een huis in de Ezelstraat en een oliewindmolen bezat. Daarnaast had hij heel wat boerderijen en bossen in de omgeving van Brugge. Zijn winkelwaren en kaarsroet werden geschat op 1154 ponden en heel wat kloosters waren hem nog geld schuldig voor de levering van kaarsen.

Jacques Spillebeen werd begraven in de Onze-Lieve-vrouwkerk in een graf gemetseld door Pauwels Feyts, omringd door jongens van de Bogardenschool die de flambeeuwen droegen.

Zijn gelijknamige zoon stierf in 1747. Hij was getrouwd met Françoise Bremaere, die reeds enkele jaren eerder was gestorven. Françoise was de zus van Augustinus Bremaere, kanunnik van Sint-Salvators. Het gezin liet vier kinderen na, waarvan twee nog minderjarig waren. Het familiepatrimonium was sterk uitgebreid na veertig jaar. Het huis op het Jan Van Eyckplein werd nog steeds omschreven als een *zeepsiederie ende keersgieterie ghenaeemt het heyligh graf(...) met een vaute daer onder voorts met een wijnckel nu eene ganck synde ende comptoir daer boven*. Maar daarnaast bezat Spillebeen ook een huis in de Spanjaardstraat dat vroeger toebehoord had aan timmerman Hendrik Andries en die door Andries in de 16de eeuw nog was omgebouwd van opslagplaats en paardenstallen naar woning. Nog in de Spanjaardstraat beschikte het gezin over een pakhuis dat in 1712 was gekocht. Bij de Carmersbrug stond nog een kaarsengieterij en –ziederij, die voor de helft bezit was van de Spillebeens en verder nog enkele panden verspreid over de stad, die allemaal werden verhuurd. De oliestampmolen van de familie Spillebeen stond bij Sint-Baafs net buiten de Smedenpoort en droeg de naam “den Stinckaert”.

De winkelinrichting en de oliën werden op niet minder dan 2370 ponden geschat en de gewone

winkelwaar op 1997 ponden. Daarnaast waren nog veel tegoeden van klanten te verwachten.

Jacques Spillebeen was ook een cultureel geïnteresseerd en modebewust man. Hij bezat heel wat schilderijen en boeken en een clavecimbel van Andries Ruckers die door M. Dumont, *musicien en zangmeester van Onze Lieve Vrouwekercke* op 4 ponden werd geschat. Net als vele van zijn tijdgenoten droeg hij een pruik die regelmatig gepoeierd en onderhouden werd door Anthone Sennewij. Zijn zoon Nicolaas volgde hem op in het bedrijf.

Vanaf de vroege 17de eeuw en gedurende driekwart van de 18de eeuw zijn leden van de familie Spillebeen terug te vinden als deken en vinder van het ambacht van de kaarsgieters. Tussen 1750 en 1769 zetelde Nicolaas Spillebeen in het bestuur. Hij zal nochtans heel wat minder succesvol blijken te zijn dan zijn vader en grootvader. In 1771 werd hij achtervolgd door schuldeisers (waaronder de bekende koopman Augustin van Outryve, zie nr. 4 van deze brochure) en zijn schuldvereffenaar Charles Donny verkocht het huis op het Jan Van Eyckplein op 1 februari 1773 aan Françoise van Outryve, die het in 1786 doorverkocht aan Joannes De Net, opnieuw een kaarsengieter.

Over het uitzicht van het straatgevel van het huis in de 18de eeuw zijn wij ingelicht dank zij een schilderij van P. Ledoulx uit 1747 dat bewaard wordt in het Huis Arents. De hoge typisch Brugse trapgevel was drie bouwlagen hoog en drie traveeën breed en zou volgens dr. L. Devlieghe uit 1609 gedateerd hebben (toen was het in het bezit van Joos Spillebeen). Boven de winkelpui was een kleine luifel aangebracht en aan een smeedijzeren arm hing het uithangbord met de afbeelding van het heilig graf.

In de loop van de 19de eeuw was de traptop verdwenen en kreeg de gevel een toen modieuze pleisterlaag als afwerking. Oude bouwsubstantie was wel bewaard gebleven. Rond 1930 tenslotte werd de gevel grotendeels herbouwd en kreeg zijn huidig uitzicht. Oude balklagen met een 15de-eeuwse balksleutel met de voorstelling van Sint-Jan-de-Doper werden in 1910 (her)ontdekt, evenals een balksleutel gedateerd 1706 (die waardevolle elementen moeten in de laatste twintig jaar zijn weggenomen toen de vloeren werden versterkt, want ze zijn niet meer aanwezig). De graatgewelven in de kelder zijn 1718 gedateerd. Links van dit huis (op de plaats van het huis *Het Witte Kruis*) staat nu een 15de-eeuwse natuurstenen galerij afkomstig uit Gent en bovenaan afgewerkt met een smalle trapgevel. In de Spanjaardstraat ontdek je de vroegere jeugdbibliotheek die in 1975 werd gebouwd naar het ontwerp van architect Luc Dugardyn. (1929-1994)

De familie De Net bewoonde het huis tot in 1818. Voor hulp in de winkel deden ze steevast beroep op winkeldochters. Een latere eigenaar en bewoner was de zeepzieder Jacques Glorieux. Zijn gezin telde zes kinderen en de zaken moeten goed gedraaid hebben want er waren steeds twee *filles de boutique* en een dienstmeid actief in het huis. Jacques Glorieux stierf in 1858 (zie ook nr.16 van deze brochure).

Op het eind van de 19de eeuw was er een meubelzaak gevestigd die uitgebaat werd door Edward Van Mullem en dit tot in het eerste kwart van de 20ste eeuw.

Ook het eigenlijke Tolhuis werd in de 18de en 19de eeuw bewoond door het gezin van de ontvanger van de douanerechten (het Tolhuis is doorheen zijn geschiedenis steeds bewoond geweest). Op het eind van de 18de eeuw is dat J.J. Dufossé uit

Tienen en in de Franse tijd uiteraard een Fransman, Batholomé Landon afkomstig uit het departement van de Somme. Hij bewoonde het Tolhuis samen met zijn gouvernante Thérèse Petitjean. In 1814 verlieten zij Brugge. Nieuwe ontvanger is dan Augustin Morel uit Doornik die eveneens het Tolhuis bewoonde met zijn vrouw, kind en dienstbode. Hij werd in 1821 als ontvanger van het douanerecht opgevolgd door de Bruggeling Amand Goethals, die het Tolhuis bewoonde samen met zijn vrouw, zijn zes kinderen en verschillende dienstmeiden. Tussen 1850 en 1857 vinden wij er de familie Camille Mullier als bewoners terug (zie eveneens nrs. 15 en 16 van deze brochure of hoe klein Brugge wel is). Het Tolhuis werd in die periode wel steeds als *Balance de Bruges* of *Poids Public* omschreven. Tot zover de eerste verzamelde gegevens over het complex. Het verhaal is uiteraard nog niet af. Wordt vervolgd.

Het Tolhuis is beschermd als monument bij K.B. van 5 december 1962.

Kartuizerinnenstraat 2, de militaire kapel

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u**

Gidsen zorgen voor begeleiding

Speciaal voor het OMD-thema van 2001 werden nieuwe gegevens verzameld over de Wereldoorlogen, Brugge en de Brugeoise. Wij vragen speciale aandacht voor de **bronzen** platen aan de gevel van de kapel, waarop we de namen kunnen terugvinden van de Bruggelingen die omkwamen tijdens de twee wereldoorlogen.

La Brugeoise onder vuur

Zowel tijdens de Eerste als Tweede Wereldoorlog was La Brugeoise het doelwit van luchtbombardementen. Brugge kreeg in vergelijking met andere steden minder oorlogsgeweld over haar heen. Toch kwamen er tijdens de Eerste Wereldoorlog zo'n 125 Bruggelingen om het leven tijdens luchtaanvallen en ook in 1940-1945 verloren zo'n 130 Bruggelingen, inwoners uit de randgemeenten en vluchtelingen, het leven in bombardementen.

In beide wereldoorlogen waren de haveninstallaties en fabrieken, zoals La Brugeoise en de Cokesfabriek, de voornaamste doelwitten van vliegtuigen. Tijdens de Eerste Wereldoorlog hadden de Duitsers in La Brugeoise een artilleriedepot ondergebracht waar kanonnen werden hersteld en granaten vervaardigd. Vanaf herfst 1916 werd de fabriek regelmatig gebombardeerd. In mei 1918 gooiden

geallieerde vliegtuigen bijna elke nacht bommen op de fabriek. Op 31 mei werd het munitiedepot getroffen en stond gans de fabriek in brand, met *vlammen van honderd meter hoog*. Toen de Duitsers in 1918 Brugge ontruimden, vernietigden ze de overgebleven machines, ontmantelden ze de elektrische centrale en blaasden de watertorens op.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog kreeg Brugge zo'n vijftig geallieerde en Duitse luchtaanvallen te verwerken. Vooral Zeebrugge en Zwankendamme werden zwaar getroffen. In de Cokesfabriek stierven twaalf arbeiders en de luchtaanval van 28 juli 1943 stelde de fabriek volledig buiten werking. In de loop van de oorlog werden er zestien fabrieken beschadigd. Op een totaal van 13.700 woonhuizen op het Brugs grondgebied werden er tweehonderdeenendertig huizen totaal vernield en liepen er een driehonderdtal grote schade op. Bijna 3.800 huizen werden licht beschadigd. Het merendeel van de huizen (zo'n 2.600) werd beschadigd toen de Duitsers bij hun aftocht twintig bruggen rond de stad opblaasden. Negenenvijftig inwoners van Brugge (intra-muros, Christus-Koning, Sint-Pieters, Sint-Jozef en Zeebrugge) verloren het leven tijdens bombardementen en beschietingen en honderdtachtig mensen raakten gekwetst. Volgens een schatting kreeg 22% van de bevolking te maken met oorlogsgeweld. Doch ook de later gefusioneerde randgemeenten bleven niet gespaard. Heel het centrum van Sint-Michiels werd tijdens het luchtbombardement van 28 mei 1944 verwoest en 39 burgers stierven in het inferno. De Amerikaanse en Britse vliegtuigen beoogden toen de uitschakeling van een Duits radio- en decoderingssysteem dat ondergebracht was in het kasteel Ter Linden. Door andere aanvallen op het station en de fabriek La Brugeoise was Sint-Michiels de onveiligste randgemeente tijdens de oorlog.

Als fabriek van spoorwegmateriaal was La Brugeoise opnieuw in 1940-1945 het doelwit van verschillende luchtbombardementen. De zwaarste aanvallen op de fabriek vonden plaats op 19 mei 1940, 14 april 1943, 27 april 1944, 28 mei 1944, 3-9 september 1944 en 1 januari 1945. Vooral het bombardement op 1 januari 1945 tijdens de laatste grote aanval van de Luftwaffe boven West-Europa richtte veel vernielingen aan in de fabriek. De schade werd op ruim 3,5 miljoen frank geschat. Ook de bombardementen van 27 april 1944 en die tijdens de bevrijding waren desastreus met respectievelijk zo'n één miljoen en een half miljoen frank schade aan gebouwen en materieel. Bij de andere bombardementen was de schade heel wat geringer: 50 à 200.00 frank en dikwijls betrof het bijna uitsluitend glasschade. Doch tijdens een aantal luchtaanvallen vielen er ook mensenlevens te betreuren. Het bombardement met brisantbommen dat op 27 april 1944 rond 12u plaats vond boven de stelplaats voor locomotieven in Steenbrugge kostte aan zeven arbeiders het leven: de 58-jarige bankwerker Maurice Verbrugge, de 49-jarige bankwerker Frans Formesyn, de 49-jarige locomotiefwasser Camiel Claerebout, de 62-jarige bankwerker Louis Clevers en de 60-jarige bankwerker Octave Vandekerckhove kwamen ter plaatse om het leven. Charles Dudal en oudstrijder Alphonse Vanbeveren, allebei 59 jaar oud en paswerker bij de NMBS, bezweken enkele uren later aan hun verwondingen in het Sint-Janshospitaal. De namen van de vijf van de zeven slachtoffers die binnen de stad (intra muros en Christus-Koning) woonden, staan vermeld op de gedenkplaten van het monument voor de oorlogsslachtoffers in de Kartuizerinnenstraat. De namen van Camiel Claerebout en Louis Clevers vinden we respectievelijk terug op de oorlogsgedenktekens in Sint-Michiels en Assebroek. Tijdens het bombardement van 27 april 1944 werden er ook huizen in de

Spoorwegstraat getroffen en de huizen 68 en 70 werden zelfs totaal vernield door één vliegtuigbom. Naast de reeds vermelde grote luchtaanvallen waren er ook aanvallen waarbij de bommen hun doel misten en alleen de omliggende straten troffen. Op 14 april 1943 vielen er bommen op de Baron Ruzettelaan en beschadigden tien huizen. Tijdens luchtaanvallen op 26 januari en 2 februari 1943 kreeg een aantal huizen in de buurt van de fabriek en gelegen in de Vaartdijkstraat, Spoorwegstraat en Baron Ruzettelaan de volle laag. Maar ook een stelplaats van locomotieven van de NMBS werd zwaar beschadigd. De bommen die op 26 januari 1943 werden uitgeworpen, richtten niet alleen schade aan maar brachten ook menselijk leed teweeg. Een bewoner van de Spoorwegstraat en vier werklieden van de NMBS werden licht gekwetst en in de Baron Ruzettelaan, waar vijftien bommen op woningen vielen, kwamen vier leden van dezelfde familie om het leven toen hun huis instortte. Uit het puin van het huis Baron Ruzettelaan 120 werden de lichamen gehaald van de 84-jarige Anna Walraet, haar dochter Idalie De Mey en haar 8-jarige kleinzoon Henry. Een meisje van twee liep zware verwondingen op en overleed de volgende dag in het Sint-Janshospitaal. Irma Derinck, echtgenote Cyriel De Mey, werd zwaar gekwetst. De namen van de vier mensen die omkwamen staan vermeld op het oorlogsgedenkteken aan het Gaston Roelandtsplein. De bommen die op 26 januari 1943 rond La Brugeoise vielen, hadden ook de olieslagerij Roelants aan de baron Ruzettelaan 315 platgebrand en een kolenschip in de vaart tot zinken gebracht. Binnenschepen waren dikwijls het doelwit van vliegtuigaanvallen. Op 24 juli 1942 werden tien schepen die gemeerd lagen tussen de Dampoort en de Kruispoort gemitrailleerd door geallieerde vliegtuigen. Tien schippers en andere opvarenden werden gekwetst.

Personeel van de Nederlandse Gist en Spiritusfabriek snelde hen ter hulp en gewonden kregen de eerste verzorging toegediend in de verplegingafdeling van de fabriek. Het Stadsbestuur dankte later het personeel voor de inzet. Een vliegtuigaanval op 17 april 1943 werd een schipperszoon fataal toen hij door bomscherven werd getroffen. Zijn vader had zich laten vallen toen de bommen neervielen maar de 22-jarige August van Aken uit Baasrode was blijven staan en overleefde de aanval niet. Hun schip volgeladen met bakstenenen kreeg een voltreffer en zonk onmiddellijk.

In totaal kwamen zo'n tweehonderdenzestig Brugse burgers om het leven tijdens de Tweede Wereldoorlog. Onder hen rekenen we niet alleen de mensen die hier stierven tijdens bombardementen en beschietingen, maar ook de twee vrouwen die werden doodgereden door geallieerde voertuigen en de Assebroekenaar die op 17 september 1944 per ongeluk door een Belgische soldaat werd doodgeschoten. In luchtaanvallen op andere steden kwamen negen Bruggelingen om het leven. Ook onder de gedeporteerde en vrijwillige arbeiders in Duitsland waren er verschillende stadsgenoten omgekomen tijdens bombardementen maar ook door ziekten: tweëndertig stierven door oorlogsgeweld en twintig bezweken aan een ziekte. Een tachtigtal Bruggelingen kwam als politieke gevangene om in kampen of werd terechtgesteld. Twaalf burgers verloren bij mijnontploffingen op zee het leven. Hun namen staan vermeld op het gedenkteken in de Kartuiserinnenstraat onder de burgerlijke slachtoffers.

(Bernard Schotte)

De geschiedenis van de kapel

In 1566 zochten de kartuizerinnen net als zovele andere religieuzen veiligheid en rust binnen de Brugse stadsmuren. Ze verlieten definitief hun klooster Sint-Anna-Ter Woestijne in Sint-Andries en vonden tijdelijk onderdak bij de zusters dominicanessen van Sion aan de Vlamingdam. Ondertussen startten ze met de verbouwing van hun refugehuis aan de *sheer Gillis Dopstraat* (nu de Kartuizerinnenstraat). De bouwwerken verliepen moeizaam door gebrek aan financiële middelen. Het kartuizerinnenklooster omvatte het bouwblok de *sheer Gillis Dopstraat*, de Oude Burg, het Winterstraatje (nu nog bewaard tussen Oude Burg 19 en 21) en de Dijver. Wat overblijft van het oude klooster werd vanaf de 19de eeuw geïntegreerd in de eigendommen van het O.C.M.W. en in deze van vzw. Volkswelzijn. De kerk bleef als entiteit bewaard.

De kartuizerinnenkerk werd gebouwd tussen 1611 en 1614, onder het prioraat van Catharina Anchemant. De zusters lieten een vervallen pand *het root casteel* (waarvan tot nu toe weinig of niets gekend is) slopen en gaven opdracht aan meester-metselaar Ghysbrecht Vleesch en meester-timmerman Jan Ponsseel om een bescheiden maar sierlijke kerk te bouwen. De zaalkerk (een rechthoekige ongedeelde cultusruimte) was oorspronkelijk afgedekt met een houten gewelf en de ruimte werd verlicht door gotische spitsboogvensters met maaswerkversiering. Een eeuw later werd de kerk aangepast aan een 'modernere' architectuurstijl: het houten tongewelf werd vervangen door gemetselde en gepleisterde koepelgewelven en spitsboogvensters werden omgebouwd tot segmentboogvensters met een passende omlijsting en voorzien van nieuwe glas-in-loodramen (opnieuw **metaal**). Die werken werden uitgevoerd door meester-metselaar Frans Feijts. Het interieur van de sobere kerk werd verfraaid en opgesmukt met houten lambriseringen en een nieuwe marmeren vloer.

Dit gebeurde in opdracht van priorin Josepha Lafranchy (1713-1742). De laatste priorin Seraphine Debuigne (1766-1783) gaf hoogstwaarschijnlijk de opdracht om de stucdecoratie op het gewelf met de namen van de drie kartuizerheiligen Bruno, Hugo en Beatrix aan te brengen.

In 1783 werd het kartuizerinnenklooster gesupprimeerd, in 1790 opnieuw in gebruik genomen en in 1796 definitief afgeschaft. Vanaf 1824 werd een gedeelte van de kloostergebouwen door de Congregatie van de Zusters van Liefde omgevormd tot een tehuis voor ongeneeslijke zieken. Dit tehuis werd in 1892 overgebracht naar het nieuw gebouwde ziekenhuis in de Prof. Dr. J. Sebrechtsstraat. Verschillende panden werden later verkocht aan de Gilde der Ambachten (de huidige CM).

De Brugse militaire kring die in 1856 was opgericht, kon vanaf 1893 de voormalige kartuizerinnenkerk en het huis Oude Burg 13 gebruiken als militaire kerk en als verenigingslokaal. De militaire kring had als doel kwalitatieve ontspanning te brengen aan de soldaten.

De bakstenen kapel is gedeeltelijk ingebouwd. Bemerkt op het zadeldak het eenvoudige klokkentorentje. Boven de ingang steekt een gevelsteen met een tekst die zowel naar de vroegere en huidige functie verwijst. De eindgevel van de kerk is te zien van op de binnenkoer van het O.C.M.W. waarvan de toegang te vinden is iets verder in de straat (daar krijgt de bezoeker ook een glimp van de nog bestaande kloostergebouwen). Die eindgevel is een eenvoudige bakstenen tuitgevel.

Aan de zijgevel in de Kartuizerinnenstraat zijn zeven **bronzen gedenkplaten** met de namen van oorlogsslachtoffers geplaatst.

In de kerk zelf zijn verschillende bescheiden maar interessante kunstwerken opgesteld, die weliswaar uit andere kerken afkomstig zijn. Het

oorspronkelijke meubilair was met de afschaffing van de kartuizerinnenorde verdwenen. Enkel het Sint-Annabeeld behoorde misschien ooit toe aan de zusters. Sint-Anna was immers hun patroonheilige. Het houten, met marmer-schildering afgewerkte altaar is classicistisch en kan mogelijk nog uit het einde van de 18de eeuw dateren. De eikenhouten preekstoel, die volgens de overlevering uit de Sint-Laurentiuskerk van Antwerpen afkomstig zou zijn, heeft een kuip versierd met de H. Lucas, de H. Joannes en de Goede Herder en rust op een palmboom.

Onder het doksaal (aan de ingang van de kerk) bevindt zich een 18de-eeuwse marmeren nis die zou deel uitgemaakt hebben van het praalgraf van de bisschop Jan Caiïmo die tot op het einde van de 18de eeuw opgesteld was in de Sint-Donaaskathedraal op de Burg.

De in 1926 gebouwde crypte is zeker een bezoek waard. Deze is gebouwd als herdenking aan de Eerste Wereldoorlog. Het oorlogsmonument kreeg de vorm van een graftombe met gisant. Het beeld dat werd ontworpen door E. H. August Nobels en gehouwen door de Bruggeling Michiel D'Hondt (1848-1932). Dit beeld kreeg de gelaatstreken van soldaat Donat Spiers uit Ronse die op 9 augustus 1918 in Langemark was gesneuveld. Sinds november 1998 worden hier heel wat memorabilia van soldaat Spiers tentoongesteld.

De militaire kapel werd op 23 april 2001 op de ontwerplijst van de voor bescherming vatbare monumenten geplaatst.

Markt 3, het Provinciaal Hof

Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u

Gidsen zorgen voor de begeleiding

Door zijn centrale ligging in de oude binnenstad is en blijft het Provinciaal Hof een grote trekpleister op de jaarlijkse Open Monumentendagen. Dit jaar vestigen de gidsen uw aandacht op de **metalen** elementen in het interieur en die zijn niet gering. Een nieuwe ontdekkingstocht.

In februari 1878 brandde het classicistische gebouw aan de oostkant van Markt grotendeels af en dit tot vreugde van de voorstanders van de Vlaamse bouwstijl: *tous les amis de notre antique art national ont appris avec une vive satisfaction (au point de vue artistique bien entendu) l'incendie de l'affreuse construction qui sous le nom de Palais du Gouvernement provincial, gâtait si déplorablement l'effet pittoresque de la Grande Place de Bruges (...)*(Le Bien Public, 7 maart 1878).

Dadelijk werd aangedrongen om een nieuw gebouw op te richten in een 15de-eeuwse gotische stijl. Nog in 1880 bereikte men een akkoord om de volledige oostkant van de Markt (toch om en bij de 100 meter) te bebouwen en dit niet enkel met een nieuw Provinciaal Hof maar ook met kantoren voor Bruggen en Wegen (later dacht men ook er de gouverneursresidentie in onder te brengen) en lokalen voor de Post en Telegraaf.

Enkel een Brugs architect werd in staat geacht een gebouw van die schaal in een (Brugs) gotische stijl te realiseren. Stadsarchitect Louis Delacenserie (1838-1909) en provinciaal architect

René Buyck (1850-1923) kregen van gouverneur Theodore Heyvaert de opdracht om de plannen voor het Provinciaal Hof en het Postgebouw te tekenen. Talrijke ontwerpen werden in commissies van tafel geveegd en het duurde tot 1887 voor de werken konden starten met een door de Koninklijke Commissie voor Monumenten goedgekeurd ontwerp. De bouwwerken sleepten vele jaren aan. In 1892 moest de Provincieraad haar intrek nemen in een onvoltooid complex. Het duurde tot 1909 voor de werken in het interieur waren voltooid en tot 1921 voor de drie linkertraveeën waren gebouwd.

De gevelarchitectuur in neostijl bepaalt sterk het karakter van het marktplein. Het imposante Provinciaal Hof bestaat uit een drie bouwlagen hoge middenvleugel van drie traveeën en twee lagere zijvleugels van twee bouwlagen respectievelijk drie en vier traveeën. Dwars op het voorgebouw staat nog een tweelaagse achtervleugel. De voorgevel is met Franse kalkzandsteen van Euville opgetrokken. De ingang wordt beklemtoond door de monumentale trap met open borstwering en de twee beeldhouwde leeuwen en lantaarns. De vensters op de beneden- en bovenverdieping zijn gevat in spitsboognissen met maaswerk in de boogvelden. Hoektorentjes, dakkapellen, hogels, pinakels en een opengewerkte balustrade als gevelbeëindiging maken het gotische beeld compleet. Zowel de stadhuisgevel als de gevel van het huis van de heren van Gruuthuse zijn duidelijk als inspiratiebron gebruikt door de architecten.

De **koperen** Sint-Michiel die de centrale punttop van de voorgevel bekroont, werd in 1904 gemaakt door de Brugse kunstsmid Edward De Vooght (1828-1922)(zie verder en zie ook nr.25 van deze brochure) naar een ontwerp van beeldhouwer Gustaaf Pickery (1862-1921).

Hoogstwaarschijnlijk is ook de vorstkam die het centrale leien dak bekroont van **metaal** (zink?of lood?), de overige zijn in natuursteen.

De vergulde L, centraal onder de vorstkam, verwijst naar Koning Leopold II en zit tussen de wapenschilden van Vlaanderen en Oud Vlaanderen.

In het Provinciaal Hof kunnen de voorzaal, de vestibule, de vestiaire (bemerkt de zeer fraaie kapstokken en de haardschermen waar **metaal** werd gebruikt en die oorspronkelijk zijn), de grote achterzaal en de trapzaal op de benedenverdieping worden bewonderd. Overal zijn koperen en smeedijzeren lusters opgehangen die de ruimtes verlichten. Bemerkt ook de afwerkingen van de deuren met sluitwerk in metaal, de glas-in-loodramen, de binnenluiken en de wandverlichting.

Via de grote zaal is de zogenaamde prof. ir. Arthur Vierendeel (1852-1940) kamer bereikbaar (niet te bezoeken op OMD). Wij vermelden hier die kamer omdat Vierendeel, de eerste hoofdingenieur-directeur van de Provinciale Technische Dienst was (1885-1927) en vooral omdat hij de ontwerper is van de beroemde (stalen) Vierendeel-ligger.

Een van de meest opvallende **metalen** (kunst)objecten in het gebouw is zonder twijfel de monumentale luchter in smeedijzer in de trappenzaal. De luchter die 15 meter hoog is en 1300 kilo zou wegen, werd in 1909 gesmeed door de toen reeds 82-jarige Edward De Vooght naar een ontwerp van Louis Delacenserie. De trapleuning is gesmeed en versierd met drakenfiguren. De Vooght smeedde ook de twee opmerkelijke kroonluchters van de raadzaal die op de verdieping te bezoeken is. Het zijn meesterwerken. Heel wat lelies, ranken en bladeren zorgen voor extra sierlijkheid aan de toch vrij imposante luchters.

Over Edward De Vooght verscheen een artikel in het tijdschrift *Kunstkroniek* van oktober 1909 (2de jg.,nr.4) van de hand van E. Schelstraete. Wij nemen hier verschillende passages over omdat tot vandaag het werk en leven van deze

kunstmid onvoldoende of niet gekend zijn. En dat is onterecht. Dit artikel brengt hem opnieuw tot leven en zegt bovendien iets over stadsarchitect Louis Delacenserie.

Er zijn van die brugsche vakmannen wier bekwaamheid en kunstveerdigheid niet genoeg gekend zijn of besproken worden, omdat zij, onbewust der middelen om openlijke lofbetuigingen te bekomen of te verwekken, in nederigheid hun ambacht uitoefenen(...) komt op de eerste plaatst Edward De Vooght, de ouderdomsdeken onzer vermaarde brugsche kunstsmiden. Die brave man, nu 82 jaar oudt, smeedt nog altijd voort, en dit sedert zijn twaalfste jaar. 70 jaren standvastige kunstarbeid; wat eene schoone en edele levensbaan! Dood-eenvoudig als burger; door-brugsch van herte; ootmoedig in zijnen omgang; kluchtig in het gesprek; ingenomen met zijn vak; oppermeester in het smeden; buitengewone kunstenaar in het uithameren van het ijzer(...).

Maar, wat als de bekrooning van Edward De Vooght's aanhoudend en verdienstelijk ambachtsleven mag aanschouwd worden, dat is het verveerdigen der twee groote kroonluchters waarmede de vergaderzaal van den Provincieraad thans versierd is, alsook van een derden schoonen brandluchter die in den binnenste eere trap van 't Provinciaal te prijken hangt. De eerste kroonluchters hebben grootsche afmetingen: ze zijn 12 meters hoog; hun onderste hoepel heeft 6m15 omtrek, met eene doorsnede van omtrent 2 meters. Er zitten 32 brandbekken in. De groote koepel is versierd, al buiten en al binnen, met bevallige koperen wapenschilden der bijzonderste steden en gemeenten onzer Provincie(...). Bouwmeester Dela Censerie(sic) was met de volmaakte uitvoering van zijn prachtig ontwerp stijf bekommerd. Twee dagen voor zijn schielijke dood, kwam hij De Vooght's werk nog eens nazien en liet er langen tijd, met voldoening en bewondering, zijne oogen op

uitrusten; maar, welk eene wisselvalligheid in dit laatste bezoek! Terwijl hij daar in verrukking stond voor het grootsch kunstwerk, vol bloeiend jeugdig leven, was de dood bezig met Dela Censerie zijn laatste levensdraad af te knagen. Vroeger al, wanneer het ijzerwerk daar ter plaatse gereed lag om aaneengebracht en dan gehangen te worden, verklaarde de betreurde bouwmeester dat nooit een vakman in het kunstsmeden Edward De Vooght had geëvenaard; dat hier zijn hamerslag eene eigenschappelijke en ongedwongene inprenting aan het metaal had gegeven, omstraald met een gansch bijzonder kunstmerk.(...)

In de raadzaal moet zeker ook aandacht besteed worden aan de prachtige **glas-in-loodramen**. Opvallend is het grote spitsboogvenster in de oostmuur, waarvan de bovenhelft als roosvenster is uitgewerkt. De glasramen uit 1891-1892 zijn van de hand van Brugse glazenier Jules Dobbelaere (1859-1916). In de benedenhelft van het venster zijn de patronen en de wapenschilden van de acht arrondissementen- hoofdplaatsen uitgebeeld. Sint-Donaas staat uiteraard voor Brugge. In het midden van het roosvenster zit het wapen van de provincie West-Vlaanderen. Het volledige iconografische programma in het Provinciaal Hof en in het bijzonder in de raadzaal is bijzonder rijk en werd samengesteld door de Brugse historicus en kanunnik Adolf Duclos en door Jean-Baptiste Bethune en Isaac De Meyer. Veel stenen beeldhouwwerk is gerealiseerd door de Brugse beeldhouwer Hendrik Pickery (1828-1894) en zijn zoon Gustaaf (1862-1921).

Bemerk ook nog de **ijzeren** trekstangen van het houten gewelf in de raadzaal, waar nu vlaggen zijn aan opgehangen.

De balkonzaal geeft uit op de Markt. Die ruimte bezit een van de meest versierde schouwen in

het gebouw die gehouwen werd door Gustaaf Pickery.

Wat om organisatorische redenen niet te zien is op de OMD en nochtans alles met het thema van 2001 te maken heeft, zijn de zolders die van ijzeren gebintes zijn voorzien. Een moderne oplossing voor die tijd in Brugge (zie nr.2 van deze brochure).

Het Provinciaal Hof werd op 23 april 2001 op de ontwerplijst van voor bescherming vatbare monumenten geplaatst. Volgend jaar is het buitengewoon interessante gebouw eindelijk definitief beschermd.

Peterseliestraat 136-158, het godshuis De Schipjes

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u**

Gidsen zorgen voor begeleiding

Op 2 maart 1908 verkochten 'De Burgerlijke Godshuizen' aan het 'Bureel van Weldadigheid' een perceel grond in de Peterseliestraat te Brugge dat hen sedert onheuglijke tijden toebehoorde en dit *tot het bouwen van dischhuizen om door behoeftige echtgenoten kosteloos bewoond te worden*. Beide historische instellingen maken nu deel van het O.C.M.W.

Het perceel was ongeveer 1621 m² groot en werd verkocht aan 4 frank/ m² voor een totaalbedrag van 6.486,39 frank (Archief O.C.M.W., Processen Verbaal BvW, 1906-1908, nr.32).

Op 5 mei 1908 besliste het Bureel van Weldadigheid elf in plaats van zeven huisjes te bouwen en op 7 juni beslisten ze nog een twaalfde op te richten op het einde van het perceel aan de kant van de Haarakkerstraat.

Drie schenkingen maakten de realisatie van dit godshuiscomplex mogelijk. Albert Ruzette wilde de herinnering aan zijn toen heel recente benoeming als gouverneur van West-Vlaanderen bestendigen en schonk 2000 frank (voor twee huisjes), verder werden giften aangewend van het fonds Leon en Alfred Coppieters 't Wallant (voor zeven huisjes; in 1902 had het Bureel 100.000 frank ontvangen waarvan een gedeelte moest aangewend worden voor het bouwen van huisjes) en tenslotte van oud-schepen Gustaaf Van Nieuwenhuysse (voor drie huisjes; in 1905 geschonken door zijn weduwe Sidonie Spitaels).

Van Nieuwenhuysse en Ruzette waren protagonisten van de nieuwe Brugse zeehaven Zeebrugge die in juli 1907 was ingehuldigd. Om die reden werden de huisjes bestemd voor oude zeelieden of havenarbeiders.

Kort na de aankoop van de gronden werd een ontwerp van de hand van architect René Cauwe goedgekeurd en startten de aannemers Frans Neutens uit Brugge en Edmond Priem uit Oostende met de realisatie van het complex. Op zondag 29 november 1908 werd het godshuis reeds ingehuldigd. De twaalf huisjes werden dus in amper zes maanden tijd gebouwd.

Bruggeling René Cauwe (1883-1964) studeerde architectuur aan de Leuvense universiteit en startte zijn carrière in 1906. In dat jaar restaureerde hij Noordzandstraat 19 en in 1907 bouwde hij Korte Winkel 11 (met integratie van een ouder gedeelte) en Filips de Goedelaan 5. In beide laatste realisaties is een duidelijke voorkeur voor de neogotische architectuurstijl merkbaar. In 1908 mag hij het godshuis De Schipjes ontwerpen en in 1912 het godshuis De Croeser in de Raamstraat (zie brochure Open Monumentendag Brugge 2000, nr.21). Na W.O.I is hij actief betrokken bij de wederopbouw van de verwoeste gewesten. Vooral in Woumen kreeg hij belangrijke opdrachten. Vanaf 1934 werkte hij in Brussel maar verbrak zoals velen niet volledig de band met zijn geboortestad en bleef geïnteresseerd in haar geschiedenis en taalgebruik.

Aan de kant van de Peterseliestraat is het godshuiscomplex toegankelijk via een deur met neobarokke omlijsting en een grote poort. Zoals steeds is de site wat afgeschermd van de 'buitenwereld'. Links van de toegang is de portierswoning ingeplant met de ingang deur binnen het hof. Dit huisje is aan de straatkant afgewerkt met een bakstenen tuitgevel.

Aan de straatkant vestigen wij de aandacht op de **smeedijzeren** bellentrekker en de sierankers. Het beeld van Heilige Petrus, patroon van de schippers, zou van de hand van Karel Lateur zijn. Of zou het net als de gebeeldhouwde gevelstenen met schepen van de hand van beeldhouwer Michiel D'Hondt zijn?

Karel Lateur (1873-1949) was de jongere broer van Frank Lateur (Stijn Streuvels). Hij volgde de beeldhouwlessen aan de Sint-Lucasschool in Gent en werkte later in de ateliers van Mathias Zens, Jules Lagae en Juliaan Dillens. Hij werkte nadien in zijn eigen atelier in Assebroek en vanaf 1926 in het geboortehuis van Guido Gezelle aan de Rolweg, waar zijn zus huisbewaarster was. Zijn beeldhouwwerk is figuratief en vaak religieus geïnspireerd. Hij is de beeldhouwer van de grafmonumenten van Hugo Verriest en Joe English.

Heel wat creaties van Michiel D'Hondt (1848-1932) sieren Brugse gevels. Teveel om hier op te sommen. Hij volgde zijn opleiding aanvankelijk aan de Nijverheidsschool en later aan de Academie in Brugge. Hij ontwierp de beelden aan de gevel van de *steeghere* van de Heilige-Bloedbasiliek en van de criminele griffie. Heel bekend is het witstenen Mariabeeld in de neorenaissancenis aan de belfortgevel op de Markt en het praalgraf in de crypte van de militaire kapel in de Kartuizerinnenstraat (zie nr. 7 van deze brochure), die eveneens door hem werden gebeeldhouwd. In het prachtige pand Wulfhagestraat 18, verbouwd door stadsarchitect Charles De Wulf in 1897, is al het beeldhouwwerk van zijn hand. In het huis zijn geschilderde medaillons met portretafbeeldingen van Charles De Wulf, Emiel Rommelaere en Michiel D'hondt bewaard in de zgn. Vlaamse kamer.

De beeldhouwer verdient reeds lang een oevrecatalogus. Het atelier van D'Hondt was gevestigd aan de Garenmarkt.

Het bezoek aan deze 20ste-eeuwse godshuissite is een aangename verrassing. Het Godshuis De Schipjes zal de trouwe OMD-er ongetwijfeld herinneren aan het complex in de Raamstraat, dat vorig jaar te bezoeken was. De architect is immers dezelfde R. Cauwe en de conceptvisie gelijkaardig.

De huisjes zijn gesitueerd aan twee zijden van een ruime binnentuin. Hier ontbreekt wel -en dit is zeer uitzonderlijk - een kapel, die oorspronkelijk wel was voorzien (*on se propose d'édifier, le long du mur, la petite chapelle qui se rencontre habituellement dans les hospices de l'espèce*: in *Bulletin des Métiers d'Art*, 8 jg., nr.6, december 1908, p.161).

De bakstenen huisjes met tuitgevels met vlechtingen hebben een identiek grondplan: een leefkamer met 'Vlaamse haard' (*eenen Vlaemschen heerd met glanzende steenen en*

De smeedijzeren bekroning van de waterput in het Godshuis De Schipjes is gemaakt door smid H. Suvée

sierlijke boogen in witsteen; een heerenhuis zou er meê versierd zijn, aldus de Gazette van Brugge in 1908) ongeveer 20 m² groot, een keukentje met oppervlakte van 9 m², en een kleine koer. De slaapkamer situeert zich op de verdieping. Ieder huisje kostte ongeveer 3.500 frank. De kenmerken van de neo-Brugse architectuurstijl zijn duidelijk aanwezig: de gevelafwerking met vlechtingen, de natuurstenen monelen, de gevelstenen, de sierankers, de vorm van de bovendakse schoorstenen. Het wapenschild en de naam van de milde schenkers zijn gebeeldhouwd in een kleine gevelsteen, dat op elk van de gevels voorkomt.

Centraal in de binnentuin trekt de waterput met de zeer sierlijke **smeedijzeren** bekroning de aandacht. De smid was H. Suvée, over wie voorlopig op de Dienst voor Monumentenzorg geen gegevens bekend zijn.

Tijdens de inhuldigingsplechtigheid op zondag 29 november 1908 om 15u namen de toenmalige voorzitter van het Bureel van Weldadigheid Jozef De Brouwer en de gouverneur Albert Ruzette het woord. De talrijke genodigden waren geschaard rond *den eigenaardigen steenput* en luisterden vol belangstelling naar de sprekers. Wij citeren hier beide sprekers omdat het verhaal zoveel menselijker wordt:

Jozef De Brouwer lichtte het project toe: wij hebben deze woonsteden “de Schipjes” willen noemen, en dan natuurlijk ook onder de bescherming van Sint-Pieter gesteld. En dit met recht en reden. Vooreerst, het stichten der twaalf dischhuizen staat in verband met de opening van onze nieuwe haven en het uitbreiden van onze stad tot aan de zee kust. Wij hebben gedacht dat het stichten van –wij mogen hopen- eeuwen durende woningen aan het Brugsche volk en vooral aan onze gebreklijgende medeburgers het grootsche werk van het herscheppen der haven en het herworden der stad herinneren zou, en hun leeren dat Brugge Zeehaven niet alleen is ontstaan om voorspoed en rijkdommen te

bezorgen aan onze burgerij en werkmansstand, maar om Brugge te helpen in alle slach van rampen, armoede en ellenden voortkomende uit gebrek aan werk en nijverheid. Albert Ruzette vond het een zoet genoegen te mogen denken dat zoolang deze dischhuizen zullen bestaan, de brave lieden die er hunnen oude dagen in beschut zijn, met dankbaarheid hunnen gedachten somwijlen ten hemel zullen richten en een gebed storten voor de stichters.

Architect René Cauwe werd door de gouverneur uitbundig bedankt en gelukgewenst: met genoegen zien wij dat dank aan zijn talent, onze gift tot een kunstwerk gedijd is en dat hier zoals het altijd zoude moeten zijn, het goed gepaard gaat met het schoone.

Ruzette besloot zijn toespraak met de volgende wens: dat Brugge met het gehoopt succes van de haven veel schipjes gelijk deze zal tellen voor onze arme oude lieden, en dat onze haven voor den voorspoed van al den Bruggelingen, terzelfder tijde niet alleenlijk schipjes maar ook honderden groote schepen schuilen zal.

Na de openingstoespraken werd het beluik gezegend door de pastoor van de Sint -Annakerk E. H. Vander Heyden met de woorden "*In Gods zegen is 't al gelegen*". Ook alle buurtbewoners waren uitgenodigd om het nieuwe beluik te bewonderen en de eerste bewoners werden verwelkomd: de echtgenoten Frans De Corte en Sophie Vanden Berghe en Karel Poupaert en zijn vrouw Emerentia Snijsters.

Het godshuis 'De Schipjes' werd recent gerestaureerd (bouwdossier 1828/1996) naar een ontwerp van de architecten Karel Lantsoght en Géry Vandenabeele. Er werd geopteerd om de bestaande ruimtelijke structuur en indeling te behouden. Op de benedenverdieping is er een ruime woonkamer, een keuken en een toilet; op de zolderverdieping een tweepersoonskamer en een badkamer. Het baksteenmetselwerk was in slechte staat en moest op vele plaatsen

gerestaureerd worden. Veel van het authentieke schrijnwerk kon evenwel worden behouden evenals de natuurstenen monelen. De kosten liepen op tot 27 miljoen frank (ca. 2,45 miljoen/ per woning). Het Stadsbestuur subsidieerde de restauratie. Net zoals in de Raamstraat werd hier ook aandacht besteed aan de herwaardering van de fraaie binnentuin die als een verlengstuk wordt beschouwd van de historische bebouwing. Bloemenweides en zgn. tuinkamers met streekeigen plantensoorten zijn voorzien.

Het O.C.M.W. draagt op een bewonderswaardige manier zorg voor het godshuizenpatrimonium. Dit unieke, waardevolle erfgoed wordt bewaard, zorgvuldig gerestaureerd en nog steeds ter beschikking gesteld voor sociale verhuring.

Voor de OMD van 2002 worden godshuiswandelingen gepland, waarbij zowel aan de huizen als aan de tuinen aandacht zal worden besteed.

Het Godshuis De Schipjes is niet beschermd als monument.

Potterierei 72, het grootseminarie

Enkel open op zondag 10 september van 10u tot 12u en van 13u30 tot 17u30

Gidsen en bewoners van het seminarie zorgen voor begeleiding

In de kerk zullen enkele van de **metalen** kunstschaten speciaal worden belicht.

En er is heel wat die daar uw aandacht verdient. De orgelpijpen aan het orgel, ontworpen in 1790 door Dominicus Berger, zijn in een legering van **lood en tin**.

In de orgelbouwkunst werd en wordt veel aandacht besteed aan het maken van metalen orgelpijpen. Alle onderdelen van het orgel worden gebouwd in functie van de pijpen. Metaal is datgene wat het instrument tot leven brengt.

Ook koorkappen, kelken en andere religieuze voorwerpen zullen worden uitgestald en toegelicht.

Op 3 mei 1627 vestigden vijftig monniken van de Koksijdse Duinenabdij zich binnen de stadsmuren van Brugge. Zij hadden definitief hun ruïneuze abdij in de duinen verlaten. De Duinenabdij was in 1128 gesticht en had een bijzondere geestelijke en culturele bloei gekend in de Middeleeuwen. De gemeenschap telde in de eerste helft van de 13de eeuw niet minder dan 120 monniken en 248 lekenbroeders. Meer dan 10.000 hectares polderland werden door hen beheerd en de gemeenschap was de belangrijkste wolproducent van de regio.

Tijdens de - op religieus gebied - bewogen 16de eeuw was het aantal monniken tot amper 25

geslonken. De cisterciënzers konden onmogelijk hun grote abdij blijven bewonen en onderhouden en met het calvinistisch bewind (1578-1584) werd de leegstaande abdij grotendeels ontmanteld en moesten de monniken hun toevlucht zoeken in Nieuwpoort. Vanaf 1597 bewoonden ze de abdijhoeve in Koksijde en de gemeenschap kwam daar opnieuw tot bloei. Niettemin bleef de kuststreek zeer onveilig en de duinheren konden in 1623 het voormalig refugehuis van de monniken van Ter Doest aan de Potterierei in Brugge verwerven. Vanaf dat ogenblik werd gestart met een intensieve aankooppolitiek in de onmiddellijke omgeving van dat refugehuis en werden tal van huizen en zelfs straten geïntegreerd bij het eigendom. Onder impuls van de dynamische abt Bernard Campmans werd tussen 1628 en 1642 een volledige nieuwe abdij in barokstijl opgetrokken. Het werd de grootste abdij in Brugge.

De grote kruisgang, de refter, één vleugel van de kleine kruisgang en enkele dienstgebouwen zijn gebouwd onder abt Campmans. De religieuze diensten vonden aanvankelijk in een kleine kerk plaats. Het duurde tot in de tweede helft van de 18de eeuw voordat de gemeenschap opnieuw over voldoende financiële middelen beschikte om een grote kerk te laten bouwen. Dit gebeurde onder abt Robert van Severen in 1775-1778 en dit kort voor de afschaffing van de abdij in 1796.

Een bezoek aan de monumentale kerk is verrassend. De classicistische kerk werd ontworpen door de succesvolle meester-timmerman Emmanuel van Speybrouck-Coutteau, die gestudeerd had aan de Vrije Academie voor Schone Kunsten in Brugge. Het is een driebeukige kerk met een lengte van 60 meter die overkluisd is met zogenaamde Boheemse koepelgewelven, gescheiden door gebundelde in- en uitspringende pilasters met composiete kapitelen. In ieder gewelf steekt centraal een zware sluitsteen met bladmotieven. De versieringen in midden- en zijbeuken zijn verschillend. Het kerkmeubilair dateert uit het

laatste kwart van de 18de eeuw. De altaren, in marmer of gemarmerd hout, zijn gemaakt naar ontwerpen van meester-schrijnwerker Hubertus Dumortier. Het classicistische doksaal is gehouwen uit diverse rijke marmersoorten, op uitzondering van het hoofdstel en de balustrade die in hout zijn uitgevoerd en vakkundig in marmerimitatie beschilderd door kunstschilder Jan Beerblock (1739-1806). Het orgel uit 1790 werd ontworpen door de Brugse orgelbouwer Dominicus Berger. Merk ook de bevloering op in witte en zwarte marmeren tegels.

De 30 meter hoge voorgevel is volledig in blauwe hardsteen opgetrokken. De natuursteen is afkomstig uit de groeven van Arquennes bij Nijvel. De steenhouwermerken van de Henegouwers Jean François Trigalet en Adrien Mondron zijn op verschillende plaatsen in de gevel zichtbaar. De hoge middenbeuk en de lage zijbeuken worden architecturaal duidelijk vertaald in deze voorgevel. Het benedengedeelte wordt geritmeerd door Ionische pilasters die een klassiek entablement dragen en dat centraal door een driehoekig fronton wordt bekroond. Het bovengedeelte is afgewerkt met een pilastergevel volgens de Corinthische orde. De topbekroning wordt geflankeerd door monumentale vazen.

De voormalige kerk van de Duinenabdij is het meest monumentale en rijkste gebouw in classicistische stijl in Brugge, getuigend van de kwaliteit van de ontwerper, die ongetwijfeld de toenmalige internationale architectuurmode van nabij volgde.

De kloostergebouwen zijn geschikt rond pandgangen. De grote pandgang is tweeënhalve verdieping hoog en vier monumentale vleugels zijn op de gelijkvloerse verdieping overkluisd met graatgewelven, gescheiden door moerbogen. De refter is vanaf de zuidvleugel bereikbaar. Grote segmentboogvensters zorgen voor het nodige licht in het pand. De portalen in deze

kloostergangen hebben zeer fraai gebeeldhouwde omlijstingen met vaak een rijke symbolische betekenis. Opvallend zijn de schilderijen die deze ruimtes verfraaien. Deze 17de-eeuwse werken beelden imaginaire landschappen uit en ze zijn het werk van de Brusselse landschapschilder Jacques d'Arthois en de twee monniken Balthazar d'Hooghe en Donatiaan van den Bogaerde.

Uw begeleiders zullen ook de aandacht vestigden op het **metaal** dat aanwezig is in de pandgang. Bemerk hier en daar de fraaie sleutelplaatjes met de symboliek van de abten (mijter en staf) en de grote kaarsenhouder in smeedwerk uit 1707 van Jan Rijkarm.

Twee belangrijke ruimtes van het voormalige abtskwartier kunnen worden bezocht die heel wat fraaie metalen voorwerpen herbergen.

In het grote salon hangt een vijf "verdiepingen" hoge luchter in koper met centraal in de top een Mariabeeld. In de haard staan metalen vuurbokken. Bemerk daarnaast de koperen plaat in de staande klok uit 1809 van de hand van uurwerkmaker Bostoën uit Lendeledede.

In dit grote salon hangen ook verschillende interessante schilderijen waaronder Het Laatste Avondmaal van de Meester van de Catharinalegende, dat 1480 wordt gedateerd en het zeer aangrijpende doodsportret van abt Campmans, waarvan de schilder niet gekend is.

In de voormalige refter van de abt is de barokke schouw getooid met heel wat tin en koper. Zeer opvallend in de refter is het in 1656 door J. B. Bonnecroy geschilderd panoramisch gezicht op de stad Antwerpen, dat een zeer waardevol iconografisch document is.

De ganze kunstcollectie van de abdij verdient de nodige aandacht. Hier worden ook met grote zorg

een deel van de vroegere abdijbibliotheken van Ter Duinen en Ter Doest bewaard, waaronder een honderdtal verluchte handschriften. In de zomer van 2002 is in de kerk en de pandgang dan ook een grote tentoonstelling gepland: *'Besloten wereld, open boeken'*. De handschriften zullen in confrontatie worden gebracht met hedendaagse nationale en internationale kunstenaars die met woord en beeld werken.

Na de Franse revolutie legateerde de laatste monnik Nikolaas De Roover de abdij aan het bisdom. In 1833 werd er een seminarie ingericht, dat is er vandaag nog steeds gevestigd is.

De 19de -en 20ste -eeuwse geschiedenis van de gebouwen vormen eveneens een boeiend gegeven waarvan wij hopen tijdens de nog komende Open Monumentendagen uw aandacht op te kunnen vestigen.

De voormalige Duinenabdij en de kerk zijn beschermd als monument bij K.B. van 28 mei 1962.

De voormalige refter van de abt.

Riddersstraat 12, het huis Bernard De Deurwaerder

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u**

Gidsen zorgen voor begeleiding

In het pand zijn het UNU/CRIS (United Nations University/ Comperative Regional Integration Studies) en het Development Department gehuisvest. Beide staan onder de bescherming van het Europacollege. Op de OMD hoort u alles over de werking van deze afdelingen.

Voorlopig kunnen wij de geschiedenis van het huis reconstrueren vanaf 1579. Op dat ogenblik bezat Louis Thiery drie huizen in de Riddersstraat tussen de Twijnstraat en de Sint-Walburgastraat (de huidige nrs. 12 en 14). Zakenman Louis Thiery vervulde tussen 1549 en 1570 regelmatig een rol in het Stadsbestuur. Hij was verschillende malen schepen en raadslid. Bovendien was hij in 1560 en 1565 hoofdman van het Carmers-zestendeel, een functie die enkel aan belangrijke personen te beurt viel, en tussen 1561 en 1569 was hij gouverneur van de Bogardenschool.

Daarnaast had hij belangen in een handelscompagnie die actief was in het Oostzeegebied en de mediterrane wereld. Die compagnie werd geleid door Bernard Winckelman en aandeelhouders waren (vader en zoon) Jan en Pieter Springheel (actief in het zeepziedersbedrijf, dat gevestigd was in het huis *De Rode Steen* op het Jan Van Eyckplein 8) en Louis of Loys Thiery. Recent huizenonderzoek van de vzw. Levend Archief over het huis *De Rode Steen*, dat

uitgevoerd werd onder leiding van de historici Heidi Deneweth, Ludo Vandamme en Jan D'hondt, bracht interessante gegevens over dat huis en de 16de-eeuwse ondernemers aan het licht. De familie Winckelman was afkomstig uit Gelderland en vestigde zich in het begin van de 16de eeuw in Brugge. De Winckelmans waren actieve ondernemers en internationale handelaars en bekleedden ook snel functies in het stadsbestuur. Bernard Winckelman trouwde met Antonine, de dochter van de rijke lokale ondernemer Jan Springheel en werd mede-eigenaar van het huis *De Rode Steen*. Winckelman was ook actief in de meekrapverwerking. Vermoedelijk was ook Thiery in deze nijverheidstakken actief en een even belangrijke lokale ondernemer. Verder onderzoek is hier noodzakelijk.

Louis Thiery bewoonde de huizen in de Ridderstraat niet zelf maar verhuurde ze. In 1580 bijvoorbeeld was dat aan Claas De Voogt en vanaf 1583 achtereenvolgens aan Jooris Dixc en Karel Vander Meulen. Thiery was op 14 juli 1550 getrouwd met Marguerite Snouckaert, telg uit een familie die verwant was met De Boodt, Dominicke en Nieuland.

Het huis Ridderstraat 14 bleef tot in de eerste helft van de 17de eeuw in handen van de familie Thiery en het huis Ridderstraat 12 (dat uit twee panden bestond) werd op 29 juni 1589 doorverkocht aan Guillaume Vander Beke. Zijn dochters Joanna (getrouwd met Jan van Liebeke) en Cathelijne (getrouwd met Cornelis van Liebeke) zullen op 22 september 1618 die panden doorverkopen aan jonkheer Jan D'Overloope. Daarna komen ze in handen van Christoffel Janssens en François Vande Voorde. Vóór 1665 kon meester Lambrecht Sproncholf de drie panden tussen Twijnstraat en Sint-Walburgastraat opnieuw samenvoegen tot één eigendom. Wel bleven het afzonderlijke entiteiten. Lambrecht Sproncholf was getrouwd met Adriana Van Lybeke (+ 1691). Hij was in 1639 en 1643 schepen en in 1640, 1644 en 1658 raadslid van

de Stad. Hij was tevens hoofdman van een zestendeel. De beschrijving van het eigendom bleef eeuwenlang dezelfde. Het wordt omschreven als een *schoon parcheel van een huys naest naerschreven huysse aende zuydtzyde ende selve sinte walburghestraete aende noortzijde(...)* *achterwaerts streckende zuydtwaerts met een platse van lande ende achterhuysinghe synde een peertstal uytcommende inde langhe culckstekerstrate nu de drye conynckstrate en een huys nevens het voorgaende huys (..) achterwaerts streckende tot aanden voorgaender verghiften huysse.*

Ten tijde van Sproncholf werd Ridderstraat 12 verhuurd aan jonkheer Guillaume De Boodt, die geen huishuur moest betalen want hij was gehuwd met diens dochter Catherine Sproncholf. Ridderstraat 14 werd bewoond door hun andere dochter Antoinette Sproncholf, de weduwe van Jonkheer Charles Bremers en dit tot januari 1692. Schepen Lambrecht Sproncholf was ook brouwer en de uitbater van brouwerij *De Pensée* die gevestigd was in Wollestraat 25. De familie Sproncholf- Van Lybeke bezat ook heel wat gronden en boerderijen in Wenduine, Belle, Oostkamp, Koolkerke, Sint-Pieters en Meetkerke en een grote schuur in de Hugo Losschaertstraat.

De huizen lijken te zijn geërfd door Anna Teresa De Boodt, de dochter van Guillaume en Catharina. Zij was getrouwd met jonkheer Gerard Van Raveswaey, schepen van het Brugse Vrije, die stierf in 1729. Het echtpaar had één van de (toen slechts als twee) huizen omschreven panden in de Ridderstraat bewoond, want dat wordt uitdrukkelijk vermeld in de boedelbeschrijving. Het ander huis werd verhuurd en de kelders onder beide huizen werden verhuurd aan wijnhandelaar Pieter de Millecamps. Dezelfde boedelbeschrijving (SAB, Staten van Goed, 2de reeks, nr. 8918) meldt ook dat het gezin een blekerij bezat en boerderijen en gronden buiten Brugge. Ze blijken ook zelf betrokken in de wijnhandel want ze zijn heel wat geld schuldig aan Pieter de Millecamps voor

levering van wijn. Ze hebben een knecht in dienst die in het bedrijfje helpt en een paard in de paardenstal staan. Weduwe Van Raveswaey verkocht na de dood van haar man met goudleder bekleedde stoelen en kocht voor zichzelf een boek en een papegaai aan Joseph Pattijn. Van Raveswaey was door ziekte gestorven. Zijn weduwe moest grote rekeningen aan de *doctors* en de *opérateur* betalen en aan zuster Magdalena die medicamenten had geleverd.

In 1732 verkocht de weduwe de huizen in de Ridderstraat door aan Pieter de Millecamps, de huurder van haar kelders. Hij schijnt naast wijn ook ijzer en kolen te hebben verhandeld zoals blijkt uit zijn Staat van Goed opgemaakt na zijn dood in 1745 (SAB, Staten van Goed, 2de reeks, nr. 10914). Uit dit document blijkt duidelijk dat Ridderstraat 12 het grootste huis was van de twee en dat het door de familie Millecamps werd bewoond. Ridderstraat 14 werd verhuurd. De Millecamps was een begoed man die vele huizen bezat en zijn woning had verfraaid met meubels en zilverwerk. Net als de vorige eigenares bezat hij een *papegay met een coye*, die samen met de inboedel werd verkocht.

De huizen in de Ridderstraat werden in 1746 uit de hand verkocht aan schepen Jacques Van Zuylen-Van Nyevelt voor 737 ponden en 10 schellingen. Jacques Van Zuylen (1691-1752) was naast schepen ook directeur-generaal van de Posterijen van Brugge en het Brugse Vrije . Hij was tweemaal getrouwd. Bij zijn eerste vrouw Marie-Anna van Steelandt had hij twee zonen Jacques en Jan. Die laatste volgde hem op als directeur van de *post comptoir van haere majesteijdt*. Met zijn tweede vrouw Anna Catharina Woelaerts, de dochter van de burgemeester van Oostende, had hij vijf kinderen die nog minderjarig waren bij zijn dood op 1 juni 1752. Ook dit gezin bewoonde Ridderstraat 12 en verhuurde Ridderstraat 14. Net als vroeger werden de kelders afzonderlijk verhuurd. Het huis zou toen als *Posthuis* bekend geweest zijn. Hun

dochter Anna Van Zuylen-Van Nyevelt, weduwe van Ridder Jacques de L'Espée, heer van Straeten (1733-1774) zal beide huizen in de Ridderstraat op 12 december 1788 verkopen aan de heer en mevrouw Bernard De Deurwaerder. Hoogstwaarschijnlijk was het dit laatste echtpaar die zorgde voor de nog gedeeltelijk bewaarde stoffering van het huis.

Wel hadden ook Anna Van Zuylen en haar man het huis enige jaren vroeger bewoond en misschien waren zij opdrachtgevers van bepaalde interieurwijzigingen.

Prof. Yvan Van den Berghe bestudeerde de figuur van Bernard De Deurwaerder die veelvuldig in de bekende dagboeken van Jozef Van Walleghem opduikt.

Bernard De Deurwaerder was niet de eerste de beste. Hij werd in Brugge geboren op 7 juni 1752 en behaalde een licentie in de rechten. Als 36-jarige advocaat en raadspensionaris vestigde hij zich in 1788 in de Ridderstraat samen met zijn vrouw Catharina Lybaert, met wie hij op 8 april 1782 in de Onze-Lieve-Vrouwekerk in het huwelijk was getreden. Zijn benoeming als raadspensionaris dateerde van januari 1786. De Deurwaerder was lid van de Sint-Jorisgilde maar had ook interesse voor literatuur. Zo was hij in 1786 een van de medestichters van de Société Littéraire die eigenlijk ontstond uit de Jacobijnse club (aanhangers van de in 1789 in Parijs opgerichte club die een volstrekte democratie en gelijkheid nastreefden). De Société zorgde voor de verspreiding van de nieuwe (revolutionaire) ideeën in de stad.

Samen met advocaat H.J. Ysenbrandt en kanunnik K. Matthijs behoorde hij tot de belangrijkste leden van een Brugse democratische vereniging en was hij een van de grootste verzetstrijders tegen Jozef II. Vanaf oktober 1789 werd zijn huis in de Ridderstraat dat hij nog niet lang bewoonde door de Oostenrijkse politie in de gaten gehouden.

Bernard De Deurwaerder was het boegbeeld van de (Brugse) revolutie. Hij was in 1790 gedeputeerde van de Staten van Vlaanderen in het Nationaal Congres en vertegenwoordigde zelfs de *Belgische Staten* op het Congres in Den Haag in december van datzelfde jaar. Hij voerde in Den Haag gesprekken met de Oostenrijkse gezant Mercy d'Argenteau en vertegenwoordigers van Pruisen en Engeland.

Tijdens de eerste Franse overheersing was hij burgemeester van de schepenen van de zogenaamde revolutionaire Schaduwwet en een van de toonaangevende leiders van de Brugse Jacobijnse club. In december 1792 werd hij voorzitter van de Staten van Vlaanderen in Gent.

Bij de Oostenrijkse restauratie in januari 1793 vluchtte hij naar Engeland en later naar Parijs. Hij diende toen ook zijn ontslag in als stadspensionaris. Tijdens het tweede Franse bewind in 1794 kon hij naar Brugge terugkeren en werd tot in 1797 als schout van de centrale administratie benoemd. Een tijdlang was hij voorzitter van de Brugse rechtbank van eerste aanleg en voorzitter van de burgerlijke rechtbank van het arrondissement. In 1812 werd hij opnieuw verkozen als raadslid van de stad en was hij de administratief verantwoordelijke van het Bestuur der Burgerlijke Godshuizen en bovendien beheerder van de Academie. Ook in de Hollandse tijd bleef De Deurwaerder raadslid en lid van het kiescollege van de Stad. Hij stierf in de *Belgische tijd* op 1 november 1832.

Dank zij een vermelding in de kroniek van Van Wallegghem in 1792 weten wij dat De Deurwaerder ook een kasteelgoed nabij Torhout bezat.

De Bevolkingsregisters die bewaard worden op het Stadsarchief vermelden dat Bernard De Deurwaerder tot aan zijn dood in het huis Riddersstraat 12 bleef wonen. Zijn dochter Anne was getrouwd met Delcambe, die vroeg moet zijn overleden, en hertrouwde met Honoré d'Hanins de Moerkerke. Het echtpaar woonde samen met

de schoonouders in de Ridderstraat. Zij hebben er verschillende kinderen groot gebracht: Erminia, Honoré, Alexandre en Minette bijgestaan door verschillende bedienden. Vanaf 1827 is er ook een koetsier in dienst. Vrij vaak verbleef het gezin ook in een kasteel van de familie d'Hanins in Moerkerke. Honoré d'Hanins en zijn vrouw Anne De Deurwaerder bleven het huis in de Ridderstraat bewonen tot aan hun dood, respectievelijk in 1861 en 1857. Pas in 1864 werden nieuwe bewoners ingeschreven: het echtpaar Gustave Demeulenaere en Augusta Dujardin, samen met hun dochter Marie en hun dienstmeiden Reine en Adolphine. Augusta Dujardin was zonder twijfel verwant met de bankiersfamilie Dujardin in Brugge.

Het huis Ridderstraat 12 bleef niettemin tot in 1879 eigendom van de familie d'Hanins. Een dochter van Honoré d'Hanins was getrouwd met Jean Jacques Van Zuylen Van Nyevelt en zij verkochten het pand aan advocaat Gustaaf Soenens. Via erfenis bleef het in bezit van die familie tot in 1923. Het werd toen gekocht door dokter August Depoorter, die er de Heilige-Familiekliniek inrichtte en hij werd daarbij geholpen door de zusters van de heilige Familie uit Kortrijk. Depoorter was gespecialiseerd in *rhumatisme, affection cutanées et maladies des reins et voies urinaires* zoals steevast op zijn verbouwingsplannen voor het huis staat genoteerd. De kliniek zou 15 bedden geteld hebben en werd na de dood van August Depoorter verder gezet door twee van zijn kinderen, de dokters Agnel en Marie-Louise Depoorter. Het hospitaal werd pas in 1951 of 1960 gesloten. Marie-Claire Depoorter verkocht het pand in 1967 aan Georgette Blommaert, die het in 1975 aan de Stad verkocht om in te richten als studentenresidentie. Op 2 maart 2001 werd het voor dertig jaar in erfpacht gegeven aan het Europacollege.

De prachtige uitspringende poorttravee met driehoekig fronton hoort momenteel niet meer bij het eigendom (uit bouwplannen weten wij dat er

op de verdieping van het poortgebouw een huiskapel was gesitueerd). Ridderstraat 12 is aan de straatkant afgewerkt met een gepleisterde lijstgevel van twee bouwlagen hoog en negen traveeën breed en lijkt te dateren uit het eind van de 18de eeuw. Centraal zit de toegang met een dubbele blauwstenen trap met een eenvoudige **smeedijzeren** leuning en daarboven een balkon. Alle vensters hebben een omlijsting met oren. De zijgevel in de Sint-Walburgastraat telt vijf traveeën.

Het huis is uiteraard onderkelderd zoals de kelderopeningen in de straatgevel reeds duidelijk maken en de kelders dateren van vóór de 18de eeuw.

Op de Open Monumentendagen 2001 kan de benedenverdieping van het pand worden bezocht.

Via de ruime hal kunnen de drie opeenvolgende salons, die zich aan de kant van de Sint-Walburgastraat bevinden, worden ontdekt. Het fraaiste salon is nu ingericht als vergaderzaal en heeft een '**gouden**' beschilderde wandbespanning in Lodewijk XVI-stijl. Bloemenkorven en ruikers zitten gevat in guirlandes en linten. De supraporte lijkt naar de eeuwige liefde te verwijzen of kan er nog een andere symbolische betekenis aan vast geknoopt worden? Een door pijlen doorboord hart is gevat in een rozenkrans en geflankeerd door twee bazuinen waarvan één in brand staat. De twee verschillende pijlenkokers zijn opvallend aanwezig.

De eenvoudige schouwboezem is versierd met stucwerk met vruchtenkorf en bloemenslingers die met **bladgoud** zijn opgehoogd. Ook het stucwerk op het plafond is zeer fraai. Het tweede salon (misschien de antichambre) is niet met bladgoud bekleed maar ook hier is er waardevol stucwerk op de schouwboezem, boven de deur en tussen de ramen en die zijn duidelijk van dezelfde hand als in het voorste salon. Hier bleef de marmeren schouw bewaard en is ook nog een oude penantspiegel aanwezig (waarin opnieuw

metaal is gebruikt). Het grote salon achteraan, wellicht de oorspronkelijke eetkamer, heeft opnieuw een bijzondere versiering. Hier zijn ook nog bepleisterde balklagen zichtbaar. De witmarmeren schouw en de schouwboezem zijn zeer classicistisch van opvatting. Boven de schouw zit een spiegel en daarboven nog een gouden decoratieschildering (een cheminée à la royale?). Tussen de ramen bevinden zich telkens penantspiegels en decoratieschildering. De drie ruimtes hebben een plankenvloer en de houten deuren zijn vrij eenvoudig.

De trapzaal bevindt zich in het verlengde van de zaal. De bordestrap heeft een trappaal in Lodewijk XVI-stijl. Misschien zijn ook nog enkele eenvoudige ontvangstkamers aan de straatkant en een bureau (die herinnert aan de vroegere functie als kliniek) aan de tuinkant te bezoeken.

Het pand is recent heringericht in opdracht van het Europacollege. Er gebeurde geen bouwhistorisch vooronderzoek. Ridderstraat 12 staat sinds 23 april 2001 op de ontwerplijst van voor bescherming vatbare monumenten.

De stoffering van dit 'gouden' salon dateert uit de tijd van Bernard De Deurwaerder

---

Riddersstraat 13, het huis Sinave

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u**

Gidsen zorgen voor begeleiding

In de Riddersstraat zijn de administraties van twee arrondissementscommissarissen gehuisvest. Die van Luc De Rammelaere, arrondissementscommissaris van Brugge-Oostende en deze van Mieke Teerlynck, arrondissementscommissaris van Kortrijk-Roeselare-Tielt. Een arrondissementscommissaris vertegenwoordigt zowel de federale als de Vlaamse regering en heeft eigen taken zoals het verlenen van jachtverloven, controle op de registers van burgerlijke stand en politiebevoegdheden inzake bestuurlijke politie. Daarnaast vervult de commissaris taken die hem opgedragen zijn door de gouverneur zoals onderzoeken uitvoeren in bepaalde gemeenten. Er zijn drie arrondissementcommissarissen in West-Vlaanderen. De commissaris voor Ieper-Veurne is gehuisvest in het provinciehuis op de Burg en is belast met veiligheidstaken, rampenplanning en toezicht op politie en brandweer. In Riddersstraat 13 worden een resem van taken uitgevoerd zoals onder andere: verlenen van jachtvergunningen en jachtverloven, afleveren van wapenvergunningen, erkennen van schietstanden en wapenhandelaars, houden van toezicht op de kerkfabrieken, klachten tegen burgemeesters en verkiezingen behandelen, opeisingen in geval van stakingen, behandelen van planten- en dierenziekten (zoals bij de recente dioxine en mond-en klauwzeer meldingen).

De ambtenaren die hier zijn tewerkgesteld zijn federale ambtenaren van het Ministerie van Binnenlandse Zaken die ter beschikking worden gesteld van de gouverneur. Daarnaast is er een gedeelte van de verdieping voorbehouden voor het Rijksregister van het Ministerie van Binnenlandse Zaken, dat volledig onafhankelijk werktxxxxxxxxxxxxxxxx (naar een tekst van Vicky Boerjan, Adjunct-adviseur).

Op de OMD 2001 is de benedenverdieping van het pand gedeeltelijk te bezoeken. Men verlaat het gebouw via de Boomgaardstraat.

Het opzoeken van de geschiedenis van dit oorspronkelijk zeer grote herenhuis verliep niet rimpelloos en die geschiedenis is voorlopig nog erg onvolledig. Aangezien het perceel sinds de Middeleeuwen een leen was van de heerlijkheid van Male, werd het niet geregistreerd in de stedelijke kadasterboeken of zestendelen vanaf 1580.

Gelukkig moesten zelfs de eigenaars van lenen belastingen betalen en daardoor vonden we via de belastingsboeken terug dat in 1580 Jan Pardo, heer van Male, eigenaar was van het pand. De familie Pardo bewoonde het huis toen niet zelf maar verhuurde het aan Joris Matruut voor 12 ponden. Het was toen een van de duurste huizen van de straat.

Jan Pardo was heer van Frémicourt en Male. Hij was viermaal schepen van de Stad tussen 1570 en 1594 en zevenmaal burgemeester van de schepenen tussen 1571 en 1592. Vanaf 1562 was hij lid van de Sint-Joriskilde. Hij stierf in 1596. Hij huwde achtereenvolgens Anne Ingenieulant (+ 1581) en Marie Anchemant (+ 1595) en werd samen met zijn beide echtgenotes begraven in de Sint-Donaaskerk. Jan Pardo had verschillende kinderen, waaronder Jan (die trouwde met Marie de Peralta, zie nr. 13 van

deze brochure), Diego en François. Het huis in de Ridderstraat bleef nog lange tijd in het bezit van de Pardo's.

De Pardo's behoorden tot de toplaag van de Brugse bevolking. Ze waren afkomstig uit Spanje en door hun handelsactiviteiten in Brugge terechtgekomen. In de loop van de 16de eeuw ruilden ze hun handelsondernemingen vaak in voor overheidsfuncties. Zoon Jan Pardo was nog steeds handelaar in het begin van de 17de eeuw en had nog kantoren in Rijsel en Londen.

Zeker tussen 1657 en 1665 is Ridderstraat 13 in het bezit van de weduwe en erfgenamen van meester Charles Breydel. In 1657 werd het pand zelfs bewoond door de weduwe van Charles Breydel en later verhuurden haar kinderen het aan de heer Jan Loontins. Uit de hoge huisbelasting van 50 ponden valt af te leiden dat het een voornaam pand was. Kort nadien kwam het eigendom in handen van Jacques Doyenbrugge en werd het verschillende jaren gehuurd door Maarten De Gheldere.

Jacques Doyenbrugge de Duras stierf in Gent op 17 augustus 1675. Hij was schout van de stad en het ambacht van Assenede en heer van een heerlijkheid in Ieper. Hij bewoonde in Assenede een *schoon, en dobbel bewalt casteel met optreckende brugghe ghemackt uyt Arduyne metsgaders een huys van plaisance schauwen en stallijnghe*. Het huis in de Ridderstraat zal hij zeker nooit zelf hebben bewoond.

De 18de-eeuwse geschiedenis is nog niet opgespoord. Wel weten wij dat op het eind van die eeuw het huis bewoond werd door Dominique Custis en zijn vrouw Renilde Van Zuylen, die het waarschijnlijk ook in hun bezit hadden. De familie Custis woonde er met vier kinderen en drie dienstbodes. Dominique-François Custis, geboren in 1736, was kapitein van een *compagnie d'infanterie* en verbonden aan een Waals regiment. Hij was in 1763 gehuwd met Renilde Van Zuylen-Van Nyevelt, de dochter van

de eigenaar van het huis Ridderstraat 12 (zie nr. 11 van deze brochure).

Dominique Custis was de zoon van de bekende en boeiende Charles-François Custis, de eigenaar van Oude Burg 21 (zie brochure Open Monumentendag 1995, nr.13), die een zeer grote bibliotheek bezat en zelfs een kroniek over Brugge publiceerde. De zonen van Dominique werden op hun beurt militair en zijn dochter Charlotte trouwde met de rijke zakenman Charles-Louis Gilliodts (bewoner van het voormalige Oosterlingenhuis, zie brochure Open Monumentendag 1996, nr. 9). Tussen 1809 en 1820 werd Ridderstraat 13 bewoond door het echtpaar Jacques De Rijn en Marie De Meulenaere, die in 1810 het empire kasteeltje Erkegem bouwden in Oostkamp (in het begin van de 20ste eeuw verbouwd) en er begonnen met de aanleg van het waardevolle kasteelpark (zie Open Monumentendagen van 2002). Het huis in de Ridderstraat gebruikten ze waarschijnlijk als winterresidentie.

Zeker rond 1820 is de Brugse reder Antoine Sinave (°leper, 1790) de nieuwe eigenaar. Hij was gehuwd met Anne Vandenmaele (1801-1851) en het gezin had drie kinderen: Anna, Jules en Edmond. De familie was ook eigenaar van Ridderstraat 17-19, dat als pakhuis dienst deed. Ze had heel wat huispersoneel in dienst en ook steevast een koetsier. In 1830 is dat Charles Rogiers die waarschijnlijk Antoine Sinave dagelijks naar de handelskom voerde.

Sinave was samen met Jean-Baptiste Delescluze de belangrijkste reder van Brugge in het begin de 19de eeuw. Antoon Sinave had samen met zijn broer Pieter de grootste maatschappij. Hun schepen bevaarden hoofdzakelijk de Noordzee maar gingen ook richting Antillen en Cuba en in de Hollandse tijd zelfs naar Batavia. Hun schepen waren de eerste Zuid-Nederlandse die in de baai van Nagasaki werden gesignaleerd. Na de Slag van Waterloo in 1815 en het einde van de Franse bezetting kwamen de havenactiviteiten in de

Nederlanden opnieuw goed op gang. Brugge beschikte over een eigen handelsvloot. Volgens officiële rapporten waren in 1817 vijf zeevaartmaatschappijen actief en die hadden hun hoofdkwartier in de Brugse handelskom. Enkel Delescluze en Sinave beschikten over goed uitgeruste zeeschepen. In 1817 bezaten de gebroeders Sinave 10 schepen, waaronder vijf driemasters. Delescluze bezat vier schepen.

Door de Belgische Revolutie van 1830 kwam abrupt een eind aan de succesvolle evolutie van het Brugse zeevaartwezen. De Sinaves gaven het niet op en verhuisden hun maatschappij naar Amsterdam en konden verder handel drijven met het Verre Oosten.

Het hoeft geen betoog dat Auguste Sinave een begoed man was die zijn woning in de Ridderstraat naar zijn sociale status uitbouwde. Wat nu overblijft, is slechts een klein gedeelte van het oorspronkelijke huis.

In 1821 werd een bouwvergunning verleend voor een woonhuis van drie bouwlagen hoog en dertien traveeën breed (waarvan er er nu slechts zeven zijn bewaard gebleven; de helft van het huis werd gesloopt rond 1950(?) en vervangen door een nieuwe pand). Het huis is gebouwd op een U-vormige plattegrond (er blijven wel oudere kelders bewaard). De oorspronkelijke voorgevel was op de benedenverdieping verlevendigd door imitatievoegen en de ramen waren voorzien van kleine roedeverdelingen. De nu nog gedeeltelijk bewaarde kroonlijst onder het dak is uitgevoerd volgens het ontwerp van 1821 (een hoofdgestel met trigliefenfries en een kroonlijst die onderaan versierd is met ruiten en klossen). Van wat nu nog rest van de interieurstoffering mogen wij afleiden dat dit oorspronkelijk volledig in empirestijl was uitgevoerd (zie verder).

Het huis werd vanaf 1856 bewoond door Anne Sinave die getrouwd was met Edward Chantrell, van de bekende ondernemersfamilie met Engelse wortels. Edward Chantrell was net als zijn schoonvader een reder. Het echtpaar had een tijdje in Amsterdam gewoond. Ze hadden samen drie kinderen, die het huis ook erfden en waarschijnlijk reeds in twee percelen opdeelden. In 1897 is het huidige Ridderstraat 13 eigendom van de familie Frans Ganshof en vanaf 1915 van de bekende advocaat Arthur Ganshof-Vander Meersch. Hij verkocht het huis in 1920 aan de handelaar Louis Rodriguez-De Muynck. Het andere perceel bleef nog een tijd lang eigendom van de familie Chantrell.

Zeker in de jaren vijftig van de 20ste eeuw was het (gehalveerde) huis in het bezit van de familie Albert Momballiu-Claeys. Albert Momballiu was handelaar. Hij stierf in 1957 kort na de blokkade van het Suezkanaal, waarbij zijn bedrijf in moeilijkheden was geraakt. Ridderstraat 13 werd op 6 november 1959 aangekocht door de Provincie West-Vlaanderen en werd in 1963 overgedragen aan de Regie der Gebouwen.

Het pand wordt opengesteld om het geïnteresseerde publiek te laten kennismaken met de prachtige empiretrap met **metalen** stijlen die in het huis bewaard bleef. Het is ook interessant een kijkje te nemen in het salon aan de straatkant, dat gestoffeerd is in een neo-Lodewijk XVI-stijl en dus eerder eind 19de-eeuws is te dateren.

In de inkomhal is de oorspronkelijke structuur nog gedeeltelijk herkenbaar. De beide wanden zijn geritmeerd door pilasters in empirestijl. Er werd gezocht naar een perfecte symmetrie die door de huidige aankleding van de ruimte weliswaar is verstoord. Bijzonder waardevol is uiteraard de trap die omschreven wordt als een zogenaamde Engelse trap, die in een spiraalbeweging naar boven "slingert". Deze slingertrap heeft open ruimtes tussen de verschillende plaatvormige treden. Bemerkt de marmeren vloer met centraal

een dubbele stervorm. De trappaal is zeer sierlijk uitgewerkt en bekroond met drie zwaantjes. De treden steunen op gevleugelde griffioentjes afwisselend met een vogelkop en een leeuwenkop en eindigend in een vissenstaart. De afzonderlijke stijlen van de trap zijn telkens bovenaan versierd met een ramskop. De koepel is bovenaan beschilderd. Tegen een grijze achtergrond slingeren zich sierlijke lieren en bladerenranken. De empirezuilen links van de trap zijn bekroond met het handelssymbool bij uitstek: de *caduceus*, een door twee slangen omkronkelde en gevleugelde toverstaf. Dit staat ongetwijfeld symbool voor het welslagen van de carrière van Sinave.

Het gebouw wordt verlaten via de tuin. Het is uiteraard interessant om ook de achtergevels te bekijken. De zgn. wintertuin of veranda werd in 1898 in opdracht van Frans Ganshof bijgebouwd naar het ontwerp van arch. Charles De Wulf. De oorspronkelijke zeer sierlijke bedaking en stoffering zijn ondertussen wel sterk gewijzigd.

Het voormalige koetshuis, aan de kant van de Boomgaardstraat dateert uit 1823. Het werd in 1897 opgesplitst tussen Ridderstraat 13 en 15.

Ridderstraat 13 werd op 23 april 2001 op de ontwerplijst van voor bescherming vatbare monumenten geplaatst.

Sint-Jakobsstraat 41, hotel Navarra

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 11u tot 18u**

Gidsen zorgen voor begeleiding

De meest opvallende reden om het hotel Navarra op te nemen in het programma van de OMD 2001 is het sierlijke **smeedijzeren** hekken dat de erekoer afsluit en hoogstwaarschijnlijk uit 1842

Het smeedijzeren hekken dateert uit 1842

dateert. De bekroning is echter duidelijk in een andere stijl en van een latere datum.

Bemerk dat de verschillende spijlen van het hek eindigen in een onvolledige *caduceus* of Mercuriusstaf: rond een (tover)staf slingeren zich twee slangen (zie ook nr. 12 van deze brochure), als symbool voor handel en verkeer. De twee zuilen rusten op een natuurstenen onderbouw en waren oorspronkelijk bekroond door een lantaarn.

De voorgeschiedenis van het gebouw werd opgespoord tot in 1579. Een drietal eigendommen werd samengevoegd om een nieuw groot huis te bouwen en dit gebeurde wellicht op initiatief van Jan de Peralta, consul van Navarra, die eind 1598 het domein in zijn bezit had. Jan de Peralta was tevens schepen van het Vrije tussen 1598 en 1606. Hij werd samen met zijn vrouw Marie Lauwers begraven in de Sint-Jacobskerk

Het nieuw gebouwde(?) huis kwam na de dood van het echtpaar in het bezit van hun dochter Marie de Peralta die trouwde met Jan Pardo, eveneens een afstammeling van Spaanse inwijkelingen. Ridder Jan Pardo was heer van Bilandrie en Gavere en meermaals schepen, raadslid en burgemeester tussen 1600 en 1628. Hij was gouverneur van de Bogardenschool en lid van de Sint-Sebastiaans- en de Sint-Jorisgilde. Voor bewezen diensten aan zijn geboortestad Brugge werd hij op 30 juni 1625 tot ridder geslagen. Hij stierf op 10 augustus 1631. Zijn vrouw was op 28 juni 1627 overleden.

Van Jan Pardo is een prachtige boedelbeschrijving in het Stadsarchief bewaard gebleven (Staten van Goed, 1ste reeks, nr. 942). Jan Pardo werd waarschijnlijk begraven in de Sint-Donaaskerk en zijn kist werd naar de voormalige kathedraal geëscorteerd door 38 *mannekens* die flambeeuwen droegen. Er werden op zijn begrafenis 140 broden en heel wat aalmoezen uitgedeeld aan de armen in de stad.

Het eigendom Peralta-Pardo wordt in het archiefdocument omschreven als *een groote nieuwe poorte in de Sint Jakobsstraat en steene platse met een groote huuse met eender fonteine binnen der zelve platse en van een groote platse daerachter ligghende ende daerinnen beede doverledenen ghestorven zyn.*

Het eigendom omvatte ook over een erf met achterhuis aan de Geerwijnstraat en een huisje ten noorden van de ingangspoort. Het werd na de dood van Jan Pardo in twee entiteiten gedeeld door een galerij en een gebouwtje, dat het bureau aan de zuidzijde van de slaapkamer bevatte.

Het echtpaar liet zeven minderjarige dochters na: Marie, Emerentia, Charlotte, Lucie-Françoise, Jeanne-Cornelie, Isabelle-Valerie en Alexendrine.

Het loont de moeite om u via de boedelbeschrijving *binnenskamers te laten gluren* ten huize Pardo-Peralta. De indeling van het huis bestond volgens de opsomming uit een zaal, een kamer voor de knechten, een groot salon, een gang beneden, een klein salon, de slaapkamer van de heer des huizes, een kantoortje naast het klein salon, een slaapkamer naast het klein salon, een keuken, een waskeuken, een kelder en een *bottelerie*, een gang boven, de kamer van Jan vander Cruce, een voorkamer, een kantoor naast de voorkamer, een tarwekamertje, een kamer boven de kamer van mevrouw, een meidenkamer, een kamer boven de keuken, een kamer boven de waskeuken, een haverzolder, een hooizolder, een paardenstal met een kamer daarboven, een galerij die naar de tuin leidt, een gebouwtje aan de achterpoort, een galerij in de tuin onder het kantoor, een houtkelder en een zolder... helemaal op het eind staat het kantoor van Jan Pardo vermeld, dat zich naast de zaal bevond. De omvang van het huis was dus aanzienlijk. De inboedel die erin bewaard werd buitengewoon waardevol. Het bureau

van de heer des huizes was gestoffeerd met een schraagtafel en een gewone tafel, drie Spaanse lederen stoelen en een houten stoel. Aan de muren hingen zeker twee schilderijen en de zakelijke papieren werden in houten kisten en koffers bewaard. Er wordt ook uitdrukkelijk de aanwezigheid van een testament *int vlaamsch* gemeld (wellicht was er ook een Spaanse versie). Jan Pardo bewaarde in zijn kantoor acht vuurwapens waaronder musketten en pistolen maar ook witte laarzen.xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx Opvallend is het groot aantal schilderijen in het huis, waaronder heel wat portretten (bijvoorbeeld: *elf conterfeytselen van de ouders en de vrienden vande overledene soo dobbele als iijnclle*). In de slaapkamer van Pardo hing een portret van zijn vrouw en stonden heel wat stoelen en tafels. Een andere slaapkamer was met wandtapijten behangen met *nieuwe tapijtserie consistierende in elf sticken groote en cleene*. Het grote salon daarentegen was behangen met goudleder, waarvan de ondergrond een blauwe kleur had. Vermeldenswaard is dat er steeds onderscheid gemaakt wordt tussen vrouwen- en mannenstoelen en tussen zaalstoelen en gewone stoelen. De bedden waren behangen met zowel rood/groene als blauwe gordijnen. Er bevonden zich ook heel wat vogelkooien en vogelnetten in het huis. Interessante voorwerpen waren ook een *steene orduune sonnewyser*, een *dose met figuren van steen ghebacken* en een *caerte vande weerelt*

Het is duidelijk dat dit document een afzonderlijke studie verdient.

Het herenhuis bleef nog lange tijd in het bezit van de familie Pardo. Marie Pardo-Peralta trouwde op haar beurt met (haar neef?) Sylvester Pardo, redenaar van het Proosse en ook dit echtpaar bewoonde het huis. Via de echtgenoot van haar jongste zuster Alexendrine, François-Louis Van

Schoore, kwam het later in bezit van die familie. Op 9 april 1715 verkochten graaf Joseph Van Schoore en zijn vrouw dit pand aan de gilde der makelaars.

Op 7 september 1716 richtte de gilde een verzoek aan het Stadsbestuur *verthoonende dat zij hadden dit huys tot houden hunne vergaderijnghen daer van geerne soude maecken een hostelrije ende tselve namen thof van commercie ende aldaer uuytstecken het wapen van neerynghe.*

Het Hof van Commercie was geboren.

De 18de-eeuwse geschiedenis van dit hotel moet nog worden gereconstrueerd maar enkele logees op het eind van de eeuw zijn goed gekend.

Hoog bezoek in het Hof van Commercie

Wanneer Oostenrijkse bestuurslieden of telgen van andere vorstelijke families Brugge met een bezoek vereerden, overnachtten ze gewoonlijk in het Bisschoppelijk Paleis op de Burg (zie nr. 3 van deze brochure) maar sommige kozen voor een verblijf in het Hof van Commercie in de Sint-Jakobsstraat. In de periode 1781-1786 hebben keizer Jozef II en een broer van de Russische tsarina Catharina de Grote in het Hof van Commercie gelogeed. De landvoogd van de Oostenrijkse Nederlanden, Albert-Casimir en zijn vrouw, aartshertogin Christina en dochter van Maria-Theresia, die verschillende keren Brugge bezochten, ontvingen op 29 augustus 1781 in het Hof van Commercie de Brugse fine fleur of er werden zelfs tijdens hun bezoeken grand bals gegeven.

Op 13 juni 1781 deed Jozef II als nieuwe vorst zijn intrede in Brugge. Met een open *chiese* getrokken door acht paarden kwam hij via Scheepsdale de stad binnen. Rechtop staand in zijn koets groette hij *elcken mensch zoo den*

minsten als den meesten en reed rechtstreeks met zijn gevolg naar het Hof van Commerce dat voor die gelegenheid *op't pragtigst opgeschickt* was. De koks en andere leden van het gevolg van de keizer waren al eerder neergestreken in het hotel en hadden er zijn appartementen ingericht. Na een kwartier verliet de keizer met enkele generaals en de schout van Brugge het hotel om de stad te bezichtigen. Toen de vorst, die zeer eenvoudig gekleed was en een rieten wandelstok bij zich had, aan de poort van het hotel kwam, werd hij door ontelbare Bruggelingen toegejuicht en onder het roepen van *Vivat Josephus onsen genaedigen vorst* zwaaide iedereen met zijn hoed. Aan de Eiermarkt kwamen de burgemeesters, schepenen en raadsleden hem tegemoet. Ze hadden de keizer willen begroeten aan het Hof van Commerce maar waren te laat gekomen. De keizer wisselde slechts enkele woorden met hen en trok te voet naar de Markt. Ook bisschop Brenart had de keizer niet kunnen ontmoeten in het Hof van Commerce en was aan de poort van het Boterhuis bijna omvergelopen door de enthousiaste toeschouwers. De keizer maakte onder massale belangstelling een wandeling door de stad en had vooral oog voor de Waterhalle en de pakhuizen aan de Kom. Daar bezocht hij ook een tuin en aan de Langerei de drukkerij van Faveers. Vele edelen hadden hun huis laten opschikken om bij een eventueel bezoek van de keizer geen slecht figuur te slaan, maar Jozef II had alleen oog voor het gewone volk. Van vele mensen kreeg hij langs straat en later ook in het Hof van Commerie verzoekschriften die hij telkens minzaam in ontvangst nam. De bisschop had verwacht dat de keizer in het Bisschoppelijk paleis zou logeren en had verschillende kamers laten *paleren* of te versieren. De volgende dag maakte Jozef II met een eenvoudige koets uit de stal van het Hof van Commerie een tweede tocht door de stad en bezocht de O.-L-Vrouwekerk, de Sint-Donaaskerk en de H. Bloedkapel. 's Namiddags ontving hij in het Hof van Commerce de hertog van Gloucester, broer van de Engelse koning. Ook gewone mensen waren

welkom, zoals een schipper met een rekwest en een boer die hem zijn twee mooiste paarden kwam tonen. Het driedaagse bezoek van de minzame en nederige Jozef II aan Brugge heeft ongetwijfeld diepe indruk gemaakt en wellicht heeft elke Bruggeling ook een blik van hem opgevangen want *men saeg het staetelijk wesen van zijne Majesteijt buijten een ider uijsteken, zijnde ook van eene taemelijcke lengde, welgemaect van leden ende niet seer vet.*

Een mismaakte Russische prins en broer van tsarina Catharina II de Grote, die in maart 1785 twee dagen verbleef in het Hof van Commerce, lokte heel andere reacties uit. Toen hij te voet en met een klein gevolg de bezienswaardigheden in de stad bezocht, werd hij door belhamels bespot en uitgelachen omwille van zijn kleine gestalte, mismaakt gezicht en vreemde klederdracht. Een dubbele wacht voor het Hof van Commerce moest belagers op een afstand houden. Doch als de prins op straat werd getergd, aarzelde hij niet om zijn zwaard of geladen pistolen te trekken. In Antwerpen en Brussel, waar hij gewoonlijk resideerde, mocht de prins zelfs ongestraft mensen die hem uitlachten te lijf gaan.

Dat Joannes Baptist vande Steene zo'n voornaam cliënteel ontving in zijn hotel, wekte blijkbaar bij sommigen afgunst op. In 1781 ontving hij een brief uit Rijsel die het bezoek aankondigde van graaf Charles-Philippe, broer van de Franse koning. De graaf van Artois verzocht tegen 15 september vijf kamers in te richten, één *met een schoon gestoffeert bedde* voor zichzelf en vier kamers met telkens twee bedden voor zijn gevolg. Op die dag mochten geen andere gasten aanwezig zijn en er moesten stallingen voor vijftien paarden worden voorzien. Er diende op geen stuiver gekeken te worden want Vande Steene zou rijkelijk beloond worden. Het nieuws over het hoog bezoek verspreidde zich snel en op de avond van 15 september 1781 stonden op de Markt, Steenstraat, Vrijdagmarkt en Smedenstraat tal van Bruggelingen de graaf op te wachten. In het Hof van Commerce

wachtte een eregarde van 16 soldaten. Maar *de Bruggelingen zijn bedrogen hier tot Brugge Carolus Philippe afwachtende* want het ging om een valse aankondiging die vele Bruggelingen voor schut heeft gezet en Vande Steene geld gekost want hij had op die dag alle nieuwe gasten weggezonden (Bernard Schotte).

In de jaren zeventig en tachtig van de 18de eeuw was Joannis Baptist vande Steene inderdaad de hostelier van het Hof van Commerce en hij verzorgde bovendien de postkoetsdiensten van Brugge naar Kortrijk. Hij beschikte over drie postiljons en zes paarden. Een riskante onderneming in die periode die Vande Steene heel wat kopbrekens bezorgde. Iedere dag zorgde hij ervoor dat minstens één diligence uit Brugge vertrok. Niettegenstaande de vele moeilijkheden en de belangrijke investeringen stierf hij op 17 februari 1789 niet onbemiddeld. De kelder van het Hof van Commerce was goed gevuld met wijnflessen voor een waarde van 3852 gulden. Hij liet een huis na in de Geerwijnstraat en de helft van het huis Hoogstraat 39. De meubels die het huis stoffeerden hadden een waarde van 1612 ponden, wat niet gering was en de juwelen werden door Pieter Petit geschat op 328 ponden. Uiteraard stonden in de stallingen ook verschillende paarden en de *Kortrijkse* diligence.

Vande Steene werd opgevolgd door Charles Dumortier uit Kortrijk die het Hof van Commerce leidde samen met zijn vrouw Jeannette De Pauw, de kok Sebastien Van Broucke en verschillende dienstbodes. Dumortier werd ook effectief eigenaar van het gebouw. Na 1820 kwam een kok uit Turijn in dienst van het echtpaar: Jean-Baptiste Romanetto, die net zoals in de sprookjes trouwde met de dochter des huizes Jeanne Dumortier. Hij stierf echter vrij jong en zijn weduwe hertrouwde met Cornelius Vandenberghe, een hotelier uit Tienen. Van Romanetto had ze twee kinderen en met haar tweede echtgenoot had ze nog een dochter.

In die tijd van de eerste Vandenberghe logeerde nog een beroemde gast in het hotel. In de nacht van 11 op 12 april 1849 was Johan Strauss sr. er immers te gast. Hij concerteerde vlak over de deur in het concertgebouw op de avond van 11 april.

Ook de Vandenberghes zullen de postdiensten blijven verzorgen en zeer lang het hotel uitbaten dat als Grand Hotel du Commerce bekend werd. Vaak hadden ze Franse koks in dienst. In 1924 werd het hotel eigendom van Alfons De Vos (gehuwd met een Vanden Berghe?). Tien jaar later is het opnieuw een Edgard Vanden Berghe die als eigenaar genoteerd staat.

In 1924 werden op initiatief van Alfons De Vos belangrijke verbouwingswerken uitgevoerd. Het achtergebouw werd met een verdieping verhoogd en afgedekt met een mansardedak in plaats van het oude schilddak. De architect van de verbouwing was een Brusselaar, wiens naam voorlopig niet te achterhalen is. Op de bouwaanvraag staat genoteerd: *Grand Hotel & Grand Hotel du Commerce. Propriétaire A. De Vos. Automobile à la gare et Chauffage central.* Het telefoonnummer van het hotel was 114.

In 1937 vermeldt het briefhoofd nog andere boeiende zaken zoals: *Siège du Gouvernement Belge à l'Armistice/ Restaurant de tout 1er ordre et à prix fixe et à la carte.*

Het hotel was inderdaad van 31 oktober tot 21 november 1918 de zetel van de Belgische regering. Tijdens de Eerste Wereldoorlog verbleef de regering in ballingschap in Sainte-Adresse (Le Havre) en kwam pas na de wapenstilstand naar België terug. Om in de omgeving van Koning Albert te zijn, die logeerde in het kasteel van Loppem, had de regering voor deze Brugse verblijfplaats gekozen. De katholieke volksvertegenwoordiger Delacroix moest een nieuwe regering samenstellen en had alle kandidaat-

ministers uitgenodigd in het Grand Hotel. Op 21 november werden de namen bekend gemaakt. De nieuwe regering werd een tripartiete en bestond uit zes katholieke, drie liberale en drie socialistische ministers.

Een even interessante anekdote en wellicht minder bekend is die van de bijeenkomst van de deelnemers aan de tweede internationale bijeenkomst van het Roerichpact in het hotel in 1932 (met dank aan Heidi Deneweth en de werkgroep huizengeschiedenis van de vzw. Levend Archief voor deze gegevens).

De Rus Nicholas Roerich (1874-1947) was in Sint-Petersburg geboren en toonde van jongsaf aan een grote interesse voor kunst en cultuur. Naast de obligate rechtenstudies volgde hij een kunstopleiding in Parijs bij Fernand Cormon, niemand minder dan de leermeester van Vincent Van Gogh en Henri de Toulouse Lautrec. Hij trouwde met Helena Sjaposjnikova die de zogenaamde Agni Yoga-filosofie lanceerde. Nicholas werd een erg succesvol kunstenaar en ontwierp ook decors en kostuums voor opera's en balletten. In 1915 moest hij om gezondheidsredenen naar Finland uitwijken en na de Russische revolutie vestigde hij zich in Amerika. Daar lag Roerich aan de basis van *The Cor Gardens*, een soort broederschap voor kunstenaars uit alle landen en *The Master Institute of United Arts*, een organisatie voor onderwijs, wetenschap en filosofie. In 1924 werd in New York reeds een Roerich Museum ingericht, dat zich nu bevindt op de hoek van 107th Street en Riverside Drive. Roerich was naast een succesvol schilder ook schrijver en filosoof en toonde vooral interesse voor de oosterse filosofie. Hij reisde vaak met zijn vrouw naar Azië en vestigde zich een tijd in de Kulu Vallei aan de voet van de Himalaja. In 1929 werd Roerich genomineerd voor de Nobelprijs voor de Vrede *om zijn inspanningen om vrede te bereiken door culturele niveaus van landen te verhogen*,

de constante bevordering van broederschap en het scheppen van schoonheid en cultuur op alle gebieden van het leven.

Bij die nominatie schonk Roerich één van zijn schilderijen aan de Amerikaanse president Hoover en dit schilderij zou zich nog steeds in het Witte Huis bevinden.

Nog in 1929 ontwierp hij het zogenaamde Roerich Pact waarin gestipuleerd werd dat alle gebouwen en monumenten van culturele waarde beschermd moesten worden, zowel in tijden van oorlog als in tijden van vrede. Op die gebouwen moest het Banner of Peace worden bevestigd. De Roerich Pactorganisatie werd in New York opgericht maar volgens codes van Internationaal Recht met teksten die door de Franse Prof. Georges Chklaver waren geredigeerd. Verschillende zustercomités werden gesticht, o.m. in Parijs en Brugge onder de naam Union Internationale pour le Pacte Roerich. In Brugge gebeurde dat op initiatief van kunstschilder Camille Tulpinck.

In het najaar van 1931 werd in Brugge in het Provinciaal Hof de eerste internationale bijeenkomst van het Pact georganiseerd, die op heel veel publieke belangstelling kon rekenen. Een tweede wereldconferentie ging in 1932 door in het Grand Hotel in de Sint-Jakobsstraat. De postkaart waarop enkele deelnemers aan de conferentie staan afgebeeld aan het hek van het hotel, met de fameuze *Banner of Peace* die eraan wappert, is bekend. De drie bollen stellen de prestaties van de mensheid voor in verleden, heden en toekomst en zijn geplaatst in een cirkel als symbool voor eeuwige bewaking (dit is in elk geval één van de verklaringen).

George Bernard Shaw, Albert Einstein, H.G. Wells en Rabindranath Tagore steunden het Pact dat in 1935 in het Witte Huis werd ondertekend door vertegenwoordigers van de Verenigde Staten en Latijns Amerika en in aanwezigheid van Franklin D. Roosevelt. De Europese landen

hielden het Pact in overweging maar door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog is het nooit meer ondertekend.

Nicolas Roerich stierf op 13 december 1947. Zowel in New York en in Moskou zijn schilderijen van hem te bewonderen. In Moskou is dat in het Museum voor Oosters kunst, waar een volledige vleugel aan hem is gewijd.

Nicholas Roerich had in Brugge 18 schilderijen geschonken aan Camille Tulpinck en zijn Amis De Bruges. Een Roerich-Tulpinckmuseum werd ingericht in het huis *De Rode Steen*, Jan Van Eyckplein 8, en een zaal was volledig gewijd aan het werk van Roerich. De schilderijen werden in 1946 geschat op een waarde van 2 miljoen frank. Momenteel hebben wij slechts één van deze schilderijen getraceerd en dit is een berglandschap dat behoort tot de collecties van de Stedelijke Musea en nu (misschien wat vergeten) te bewonderen is in het kantoor van de wijkagent in het gemeentehuis van Lissewege (met dank aan Laurence Van Kerkhoven van de Stedelijke Musea voor die informatie).

De Stad Brugge kocht in 1954 het Grand Hotel van de heer Edgard Van den Berghe om in te richten als residentie voor de studenten van het Europacollege, dat in 1950 was opgericht. In 1981 ging het gebouw terug over in privé-handen. De gebouwen werden gerestaureerd en gerenoveerd en zijn nu gekend onder de naam Hotel Navarra, verwijzend naar de ambtsfunctie van de bouwheer op het eind van de 16de eeuw.

De gebouwen die nu het hotel vormen (enkele buurpanden werden in de laatste jaren aangekocht en geïntegreerd) dateren uit verschillende bouwperiodes: van eind 16de tot 20ste eeuw (misschien zijn sommige kelders ouder?).

Het voorgebouw aan de kant van de Sint-Jakobsstraat werd in 1842 aan de neoclassicistische mode aangepast, maar is in de

kern een stuk ouder. De gepleisterde lijstgevel is typisch voor die architectuurstijl. De vensters worden benadrukt door geprofileerde omlijstingen. De bovenvensters hebben zowel in de voor- als zijgevel een **metalen** (gietijzeren?) balustrade. In het interieur van dit voorgebouw werden de wanden en plafonds ook in 1842 gewijzigd. Het achterhuis is gebouwd op een L-vormige plattegrond en vormde allicht de kern van het woonhuis van de families Pardo-Peralta. Het werd uiteraard in de loop der eeuwen aangepast aan de eisen van de nieuwe functies en de heersende architectuursmaken. Zoals reeds hoger aangehaald werd het gebouw in 1924 verhoogd en kreeg daardoor gewijzigde proporties. Opvallend en zeer waardevol is de

Een 'droom' wenteltrap met Brugse zwaantjes

natuurstenen omlijsting van de ingang in die vleugel, in een zuivere Lodewijk XVde stijl, en met het steenhouwersmerk P N (Nicolas Paternotte uit Arquennes?). Bemerkt ook de schitterende opvulling van het bovenlicht.

In het hotel zullen de gidsen u begeleiden in enkele van de belangrijkste interieurs op de benedenverdieping. Uiteraard is de trapzaal bijzonder merkwaardig. Op oude postkaarten is nog duidelijk te zien dat de wanden van die ruimte met imitatiemarmerschildering waren afgewerkt, wat een voornaam accent gaf. Twee grote kariathiden met een kapiteel in de vorm van papyrusbladeren begrenzen de trap die leidt naar het trappenhuis. De wenteltrap met het merkwaardige gebruik van (Brugse) zwaantjes als decoratie van de stijlen is een zeer uniek voorbeeld in de stad. De houten trappaal is uitgewerkt als gebundelde en gestileerde papyrusstelen. Hier zijn de traptreden gesloten, in tegenstelling tot die van het huis Ridderstraat 13 (zie nr. 12 van deze brochure). We blijven geneigd de trap in de second empire en niet in de empireperiode te dateren. Vooral het gebruik van zwaantjes lijkt niet typisch voor de zeer stijlzuivere empirestijl. In de kleine lounge, bereikbaar via het trappenhuis, is een interessante verzameling oude foto's opgehangen die het verhaal van het Grand Hotel helpen reconstrueren. Bemerkt in het trappenhuis ook de gietijzeren verwarmingselementen in Art Nouveaustijl.

Via de inkomhal komt men in de huidige bar, waar het balkwerk misschien nog dateert uit de tijd van de Pardo's. Achteraan in die vleugel situeert zich de vroegere feestzaal waar heel wat interessante decoratie-elementen uw aandacht vragen. Vanuit de tuin kunnen de achtergevels bekeken worden en kan een blik geworpen worden op het zwembad dat in de oude kelders werd ingericht. In de tuin zelf zit nog een ijskelder verborgen, een unicum in de Brugse binnenstad.

Het hotel beschikt over 89 kamers, over een eigen parking voor 40 wagens, een zwemkom, sauna en vergaderruimtes voor 120 personen.

Sint-Jakobsstraat 41 is beschermd als monument bij M.B. van 4 oktober 1996.

Sint-Maartensplein 5, het huis Van Hamme (nu Hemelsdaele Basisschool)

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u**

Gidsen zorgen voor begeleiding

Dit grote herenhuis is gebouwd in 1778-1781 en is één van de grootste 18de-eeuwse herenhuizen van de Brugse binnenstad.

Het Sint-Maartensplein werd op eind van de 14de eeuw aangelegd voor de Engelse kooplieden die in de onmiddellijke beurt gehuisvest waren en er zaken deden. Drie huizen werden gesloopt en samen met een onbebouwd terrein werd genoeg ruimte gecreëerd voor een nieuw plein dat kortstondig de naam 'Engelse Plaats' kreeg. Nadien sprak men van het Sint-Maartensplein, naar de huisnaam van een pand aan de zuidwestkant van het plein.

In 1470 kwamen de Schotse kooplieden zich vestigen op het Sint-Maartensplein en vanaf dan duikt de naam Schottenplaats op.

Op de plaats waar zich nu Sint-Maartensplein 5 situeert, stonden verschillende gebouwen die net als andere huizen in die beurt werden aangekocht door de jezuïeten vanaf het eind van de 16de eeuw. Het grootste en belangrijkste huis, het Hof van Moscron, stond op het binnenterrein en het was in de 15de eeuw de residentie van Anselmus Adornes. Aan de kant van het plein stond een groot huis met een schermgevel en bevonden zich achterhuizen aan de Verversdijk. Het was in het Hof van Moscron dat de jezuïeten zich in 1596 kwamen vestigen. Zij bouwden daar

hun klooster en college uit (zie brochure Open Monumentendag 1999, nr.3).

Kort na de opheffing van de jezuïetenorde in 1773 door keizerin Maria-Theresia werd met haar toestemming een deel van complex aan het Sint-Maartensplein verkocht aan ridder François van Hamme voor 17.220 florijnen. François van Hamme (1746-1820) was heer van Caneghem, Neckersvliet en Stampaertshoucke en schepen en raadslid van de Stad en redenaar van de heerlijkheid van het Proosse. Hij trouwde in 1773 met Mariette-Henriette Fourbisseur en het echtpaar kreeg vijf kinderen. Van Hamme was tevens gouverneur van de Bogardenschool en ontvanger van de armendis van de Onze-Lieve-Vrouwekerk.

In 1779 gaf François van Hamme opdracht aan het *bouwmeestersduo* Emmanuel Van Speybrouck en Eugenius Goddyn om een nieuwe mooie stadresidentie op te trekken. In de zomer woonden ze in hun kasteel *Les Mottes* in Loppem. Het huis was afgewerkt in 1783.

François Van Hamme was een gematigde revolutionair die als eerste opgenomen werd in de raad in de Wet van 11 december 1789. Tijdens de Franse overheersing in 1792 werd hij eerste raadslid in de revolutionaire Schaduwwet en eind 1792 werd hij tweede raadslid. Toen de Oostenrijkers de Zuidelijke Nederlanden hadden heroverd, wilden ze hem de functie van tweede raadslid toekennen. Dat weigerde hij aanvankelijk maar besliste in juli 1793 toch negende schepen te worden onder de Oostenrijkers. Dit namen de Fransen hem nadien erg kwalijk en hij werd daarvoor een tijd gevangen gezet in februari 1795.

In 1789 was de omgeving van zijn huis het decor van gevechten tussen de Oostenrijkse soldaten die gekazerneerd waren in het voormalige jezuïetencollege en de Fransgezinde burgers of patriotten. Op 15 augustus 1790 leverde hij zelfs

een boom uit zijn tuin die als vrijheidsboom op de Burg werd geplant.

Vanaf 1801 verhuurde de familie de stadswoning op het Sint-Maartensplein. De eerste huurders waren jonkheer Eugène Goubau en zijn vrouw Thérèse Simon de Ville, die niet minder dan 10 personeelsleden in dienst hadden. Ook Goubau was een fervent aanhanger van het Franse bewind. Hij was één van de vier burgemeesters van het Brugse Vrije. In 1803 was hij *conseiller de la préfecture* en stond de opeenvolgende Franse prefecten met woord en daad bij. In 1810 werd het bewoond door de nieuwe eigenaar, de Fransman Hector Mortier, *receveur général du Département de la Lys*, zijn vrouw Emilie Triquet, hun zes kinderen, één dienstkecht en drie dienstmeiden. Waarschijnlijk fungeerde het huis toen reeds als ontvangstkantoor van de belastingen. Auguste-Hector Mortier was op 15 juli 1771 te Cateau-Cambrésis geboren als zoon van een *député* en begoed grondeigenaar. Dochter Emilie Mortier trouwde in Parijs op 17-jarige leeftijd met Charles Lebailly de Tillegem uit Brugge. Dit jonge echtpaar woonde hier een tijdje samen met de rest van de familie, nam het huis daarna over en bleef er wonen. Emilie bleef er ook na de dood van haar man in 1833 samen met haar twee kinderen en veel dienstponeel waaronder een koetsier.

Bij de verkoop van het huis in 1810 werden door de notaris enkele bijzonderheden genoteerd over de stoffering van het huis. De *zomer eetkamer* was behangen met wit-rood behangpapier en de lambrisering was grijs beschilderd. Boven de marmeren schouw zat een grote spiegel met een verguld kader. De *winter eetkamer* was behangen met groen bloemetjespapier en in de hoeken waren twee hoekmeubeltjes aanwezig. Een kamer (de ruimte die te bezoeken is op OMD) was met goudleder behangen, de lambrisering was in een blauwe kleur geschilderd en opgehoogd met bladgoud. Boven de marmeren schouw was een grote spiegel met een vergulde lijst. Er was nog een ruimte behangen met gele

damast en ook daar was een marmeren schouw.
De koopsom bedroeg 20.000 frank.

Het eigendom op het Sint-Maartensplein werd in 1867 geërfd door Napoleon en Malvina Mortier, kleinkinderen van Auguste-Hector. Zij verkochten het door aan de 'Belgische Staat' voor 50.000 frank.

Une grande et belle maison de maître avec écuries, remise et dépendance et grand jardin situés à Bruges, place Martin, à côté de l'église Ste Walburge, tenant au Nord à l'église Ste Walburge, et à l'ancien cimetière de cette église de l'est et du sud à l'athénée royal de la ville.

Cette propriété comprend au rez de chaussée une entrée à sec, grand corridor, dégagements, quatre salons éclairés par sept croisées sur la place St Martin, salon, deux salles à manger et deux cuisines donnant sur le jardin, chambre prenant jour sur l'ancien cimetière de Ste Walburge. L'un des salons est tapissé en cuir doré et un autre est orné de peintures par Garemijn et presque toutes les places sont garnies de glaces à cadres dorés, ont des cheminées en marbre et des armoires pratiquées dans l'épaisseur du mur. Grand escalier, réduit à charbon, caves spacieuses s' étendant sous toute la propriété. Au premier étage dix chambres à coucher, séparées par un corridor, le tout surmonté d'un vaste grenier. Dans la cour, latrines, remises et buanderie. Au fond du jardin, écuries pour six chevaux, chambre aux harnais, remise et grenier à fourrage.

Ook de 'Belgische Staat' gebruikte Sint-Maartensplein 5 als belastingskantoor en kantoor voor het kadaster en als woonhuis voor de directeurs. De opeenvolgende directeurs waren: Servais Vritthof (tot 1882), Louis Felu (tot 1896), Jules Dauwe (tot 1903), Aimé Libert (tot 1911),

Charles Engels (tot 1919) en Victor Bernard (tot 1920). Nadien werd het pand enkel nog als kantoor gebruikt.

Dit kwam natuurlijk het monument niet ten goede. De schilderijen van Jan Garemin die zich vroeger in het grote salon aan de straatzijde bevonden en panoramische gezichten op Brugge voorstelden, werden verkocht en zijn nu (gelukkig nog) te bewonderen in het kasteel van Tillegem. Het salon met goudleder bleef wel bewaard. Het huis is reeds enkele decennia lang eigendom van de vzw Lyceum Hemelsdaele. Er is momenteel een basisschool ingericht.

Voor het bezoek aan het interieur moet beslist de imposante voorgevel van het huis Van Hamme bewonderd worden. De bepleisterde lijstgevel is 32 meter breed en 16 meter hoog en telt drie bouwlagen en negen traveeën. De venstertraveeën zijn door brede muurdammen gescheiden die zorgen voor een ritmiek. De vensteropeningen zijn segmentboogvormig en voorzien van een vlakke omlijsting. Op de benedenverdieping, die gekenmerkt wordt door imitatiebanden, zijn ze gevat in grote rondboognissen.

Vier Ionische pilasters, twee verdiepingen hoog, benadrukken het strenge karakter van de gevel. De zogenaamde toepassing van de kolossale orde is vanaf de renaissance een geliefde ordonnantie maar in Brugge zeer weinig toegepast (zie ook nr. 3 van deze brochure). Het centrale gedeelte van de gevel is als risaliet uitgewerkt en bekroond met een driehoekig fronton. In het fronton steekt een ovale oculus, omringd door een festoen in Lodewijk XVI-stijl.

Op de OMD kan het salon aan de tuinzijde worden bezocht (het huidige bureau van de directeur). De wanden zijn bespannen met een lederbehangsel, gevat in een houten lambrisering. De schouw is eveneens een blikvanger in deze ruimte. De grijsmarmere schouw met rozetten, cannelures en een festoen

is zeer waardevol. De grote spiegel op de schouwboezem zorgt voor interessante optische effecten. Boven de spiegel zijn muziekinstrumenten in **verguld** stucwerk uitgebeeld, wat kan inhouden dat François van Hamme en zijn gezin hier samenkwamen om te musiceren of muzikanten te beluisteren.

Het beschilderd behangsel is verdeeld in brede en smalle panelen en supraportes. Het heeft een gewafelde en **vergulde** achtergrond, waarop bloemenvazen, vruchtenmanden, muziekinstrumenten en muziekpapier en bloemenslingers met linten en strikken zijn geschilderd. De details zijn prachtig en uw aandacht zeker waard.

Dit behangsel vertoont veel gelijkenissen met dit in een salon van Nieuwe Gentweg 53 (zie brochure Open Monumentendag 1991, nr.9).

Sint-Maartensplein 5 is beschermd als monument bij K.B. van 9 juli 1974.

Het beschilderd behangsel dateert uit de tijd van François van Hamme

---

Sint-Andries, Buiten de Smedenpoort 1, de weverij Vanden Reeck nu De Bond

**Open op zaterdag 8 september van 13u30 tot
17u en op zondag 9 september van 10u tot
12u30 en van 13u30 tot 17u**

Gidsen zorgen voor begeleiding

Tijdens de Open Monumentendagen is de tentoonstelling **Kiezen voor Kunst** te bekijken. Kiezen voor Kunst is een tentoonstellingsproject voor beeldende kunstenaars van CSC-Vormingswerk vzw. Tweejaarlijks worden kunstenaars uitgenodigd om de confrontatie aan te gaan met publiek en kritiek. 1.505 mensen namen deel verspreid over vijfentachtig lokale tentoonstellingen en twaalf regionale tentoonstellingen. Veertig kunstenaars werden weerhouden voor de nationale eindtentoonstelling in de Lakenhallen te Ieper. Hier selecteerde de jury, onder het voorzitterschap van Flor Bex, conservator van het Museum voor Hedendaagse kunst in Antwerpen (MUHKA), vijf laureaten. Deze winnaars stellen hun werk in groep voor in zes Culturele Centra in Vlaanderen. De vijf laureaten zijn Bart Gabriël (Gent), Michaël Aerts (Dendermonde), David Ausloos (Antwerpen), Annemie Kooyman (Gent) en Tom De Visscher (Eekloo). 9 september 2001 is de laatste dag van de tentoonstelling in Brugge. Nadien nog te bezoeken in Dilbeek, Heusden-Zolder en Lokeren.

Het verhaal van de opkomst van de familie Vanden Reeck kunt u lezen bij het huis Lange Vesting 112 (zie nr.16 van deze brochure).

In 1859 besloten de fabrikanten Guillaume Vanden Reeck en zijn schroonbroer Camille Mullier om samen met Herman De Jonghe van de weverij aan de Langerei een vennootschap op te richten: *De Jonghe, Mullier en Cie*. Het nieuwe vennootschap vroeg op 23 oktober 1859 de medewerking van het Brugse stadsbestuur voor het opstarten van een katoen- en wolweverij en dit door hen bedrijfsterreinen aan de Smedenvest ter beschikking te stellen. Dit terrein lag in de onmiddellijke omgeving van het landhuis dat Guillaume Vanden Reeck en zijn vrouw Beatrice Vandenherreweghe kort voordien hadden gekocht.

De vennootschap kreeg de bedrijfsterreinen voor 99 jaar in erfpacht en bouwde in 1861 een kleine fabriek.

Achtentachtig jonge meisjes bedienden zevenenvijftig weefgetouwen die met behulp van een stoommachine werden aangedreven. Naast katoen werd ook wol verwerkt. Die grote bedrijvigheid lijkt vandaag moeilijk voorstelbaar als je het gebouw betreedt.

De zaken lijken succes te hebben gehad. Op amper 53-jarige leeftijd trok Vanden Reeck zich terug uit de zaak en begon te rentenieren. Hij was wel bestuurslid van de Kamer van Koophandel in Brugge en Tielt en zetelde ook als plaatsvervangend rechter in de Rechtbank van Koophandel. In 1871 vestigde hij zich met zijn vrouw in Elsene. De fabriek werd door zijn handelspartners verder gerund tot in 1882 en Vanden Reeck kwam nog veelvuldig naar Brugge. De nieuwe eigenaar werd toen fabrikant Camille Van Gheluwe, die volgens de kadastrale bronnen het gebouw nog zou hebben uitgebreid. In 1890 zijn de gebouwen omgevormd tot verkoopplaats van granen en zaden voor de Boerenbond, die ook in 1904 nog een magazijn

inricht (wordt het gebouw toen uitgebreid?). De kadastrale bronnen spreken in 1905 van *scheikundige mestfabriek en maaldერი*.

In 1924 is het gebouw in gebruik door de firma Vander Cruysse die vloertegels verkoopt. Joseph Vander Cruysse (1891-1979) gebruikte de voormalige fabriek als opslagplaats en als garage voor de vrachtwagens. Er zou ook een champignonkweker gevestigd geweest zijn (hier kan de mondelinge geschiedenis nog heel wat aanvullingen bezorgen).

In 1959 verliep de erfpacht en kwamen de gebouwen en de grond terug in het bezit van de Stad. Waarvoor het gebouw na 1959 nog verder werd gebruikt moet nog uitgevist worden. Nu is het in gebruik als tentoonstellingsruimte en als kostuumatelier. Op de verdieping worden heel wat kostuums voor processies en stoeten bewaard.

De oorspronkelijke fabriek is een bakstenen constructie, twee bouwlagen hoog en afgedekt met een zadeldak. Ook deze functionele architectuur kreeg aan de buitenkant een Brugs tintje want de gevels zijn verfraaid met doorlopende spitsboogfriezen.

Het interieur van de Bond is bescheiden maar een karakteristiek voorbeeld van een 19de-eeuwse fabrieksruimte. Voor de veiligheid werd reeds vroeg **metaal** in de industriële constructies gebruikt. Gebouwen met metalen structuren zoals **gietijzeren** kolommen en **smeedijzeren** balken waartussen bakstenen gewelven (de zogenaamde troggewelven) werden geplaatst, waren immers veel veiliger in geval van brand. In een textiel fabriek was brandgevaar niet denkbeeldig. De vloeren waren immers meestal doordrenkt met de olie waarmee de machines werden gesmeerd en bovendien werd tijdens de lange werkdagen en in de winter nog bij licht van kaarslantaarns en olielampen gewerkt.

Dergelijke bouwwijze met gietijzeren kolommen maakt het tevens mogelijk om zonder binnen- of tussenmuren te werken zodat een vrij ruim atelier kon worden geconcipeerd. In de voormalige weverij verdelen twee rijen van acht gietijzeren kolommen de achtentwintig meter lange ruimte in drie beuken. Kleine rechthoekige vensters zorgen voor het daglicht.

Op de bovenverdieping (niet te bezoeken op de OMD) werd wel nog heel wat hout gebruikt in de dakconstructie.

In mei 1997 richtte het Cultuurcentrum hier – zonder vormelijke wijzigingen – een tentoonstellingsruimte in. Een mooi voorbeeld van hergebruik.

De voormalige fabriek Vanden Reeck is niet als monument beschermd.

Sint-Andries, Lange Vesting 112 – het huis Vanden Reeck (nu de vzw. Moritoen)

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u**

**Gidsen zorgen voor begeleiding ook de
medewerkers van Moritoen geven bijkomende
toelichting**

**Vanaf de Bond kan dit huis gemakkelijk langs
de vesting worden bereikt**

In de onmiddellijke omgeving van de Bond staat het vroegere landhuis van Vanden Reeck. Om het boeiend verhaal van deze Brugse 19de-eeuwse negotiant te vervolledigen is een bezoek aan het huis een aanrader.

Sinds 30 juni 1998 is het pand voor 99 jaar in erfpacht gegeven aan Moritoen. Het werd op hun initiatief gerestaureerd.

Moritoen is een Brugse vormingsinstelling met een grote regionale uitstraling. Deze open organisatie bestaat sinds 1968. Jaarlijks zorgt Moritoen voor de organisatie en begeleiding van driehonderd boeiende sociaal-culturele programma's met deskundige begeleiders. De programmatie van de vzw. wordt op zaterdag 8 september toegelicht op hun open dag, die samenvalt met de OMD. Dus het kan druk zijn op zaterdag. In het vroegere landhuis werken 7 mensen en komen dagelijks 70 cursisten.

Bij akte van 28 januari 1815 verleden bij notaris De Busscher werd rentenier Petrus Franciscus Gillon-Wielmacker de gelukkige eigenaar van een

ruim stuk grond op het voormalige bastion aan de Smedenpoort. De Stad verkocht dit voor 625 frank.

Volgens de kadastrale bronnen zou vóór 1847 op die plaats een landhuis zijn gebouwd en een *plaisiertuin* aangelegd in opdracht van de toenmalige eigenaar Jacobus Glorieux- Rolin, zeepzieder van beroep. Voorlopig werd jammer genoeg geen ontwerptekening en dus ook geen juiste datum van de oprichting van het landhuis teruggevonden.

Wel weten wij dat in 1859 Guillaume Vanden Reeck (1815-1899) en zijn vrouw Beatrice Vandenherreweghe (1820-1888) de nieuwe eigenaars worden van het huis, dat ze waarschijnlijk enkel in de zomer gebruikten of bewoonden.

Guillaume Vanden Reeck was zich in 1842 in Brugge komen vestigen. Hij was geboren in Boom als zoon van negotianten. Zijn vrouw was afkomstig van Jemappes en de dochter van een controleur van douane en accijnzen. Het echtpaar vestigde zich in de Breidelstraat en startte een winkel in hoeden en lakens. Niettegenstaande de moeilijke economische situatie schijnt de zaak in de Breidelstraat goed te hebben gedraaid. In 1845 verhuisde het echtpaar reeds naar een ruim handelspand, Vlamingstraat 9, waar heel wat meer koopwaar werd aangeboden: tapijten werden naast zijde, katoen en andere stoffen verhandeld. In de '*Au vieux chapelet*', zoals hun handelszaak heette, was een winkeldochter tewerkgesteld. Op een litho van 1846 die gemaakt en gepubliceerd werd door F. Stroobant in: *Monuments et vues de Bruges* is een deel van de winkel te zien. Het middeleeuwse pand is afgewerkt met een 18de-eeuwse bakstenen klokgevel. Aan de gevel is een opvallend uithangbord bevestigd in de vorm van een reuzen rozenkrans, als illustratie van de naam van de zaak (de huisnaam was oorspronkelijk *De Halsbrecht* of *Het Pansyser*, wat maliënkolder betekent). Guillaume Vanden Reecks' twee

broers en zuster kwamen zich eveneens in Brugge vestigen, aangemoedigd door het succes van hun oudere broer.

In 1852 waagde Guillaume Vanden Reeck samen met zijn schoonbroer Camille Mullier uit Oudenaarde (getrouwd met Adèle Vandenherreweghe, de zus van zijn vrouw) de overstap naar de groothandel. Een groothandel van textiel en tapijten werd ingericht in een magazijn op het Jan Van Eyckplein 1 (in het Tolhuis, zie nr. 6 van deze brochure) en er werd gestart met een winkel op de Burg.

In 1855 zijn ze voldoende kapitaalkrchtig om een nieuwe zaak te bouwen in de één van de belangrijkste handelsstraten n.l. in de Zuidzandstraat 21-23. Als architect kiezen ze niemand minder dan Isidoor Alleweireldt (1824-1892).

Twee huizen met trapgevels worden gesloopt en vervangen door een vier bouwlagen hoog winkelpand op rechthoekige plattegrond, afgedekt met een schilddak. Dit hoofdgebouw is ca. 14m breed en 11m diep. Aan de kant van de Korte Vuldersstraat werd een magazijn gebouwd, twee bouwlagen hoog en afgedekt met een zadeldak. Tussen voor- en achtergebouw was oorspronkelijk een binnenkoer, die nu is bebouwd. De gepleisterde straatgevel in de Zuidzandstraat vertoont heel wat eclectische karaktertrekjes. Alleweireldt is een duidelijke voorstander van de eclectische stijl, die zich ook inspireert op de Second Empirestijl (Alleweireldt is de ontwerper van de ziekenzalen van het Sint-Janshospitaal, Minderbroedersstraat 1, Spinolarei 17, Kuipersstraat 21, Boomgaardstraat 13, Wapenmakersstraat 14, Sint-Jorisstraat 20, Hoefijzerlaan 21; sommige gebouwen waren reeds te bezoeken op andere Open Monumentendagen). Pilasters, consoles, balkons, ruitmotieven versieren de rijke gevel in de Zuidzandstraat

die zeker eens uw aandacht verdient. In het huidige interieur is nu nog afleesbaar dat het huis geconcipeerd werd voor twee gezinnen: Vanden Reeck en Mullier. Twee identieke trappenhuisen zijn lateraal ingeplant en geven op de verdieping toegang tot twee rijk gestoffeerde en bijna identieke salons en nog hoger tot de slaapkamers. Een uniek voorbeeld van dergelijke symmetrische planindeling in Brugge.

In de voormalige zaak Vanden Reeck-Mullier is nu een exclusieve schoenwinkel gevestigd.

In 1854 had de succesvolle zakenman Guillaume Vanden Reeck zich overtuigend laten portretteren door kunstschilder Bruno Van Hollebeke. In 1858 penseelde Modest Leclercq Beatrice Vandenherreweghe. Beide portretten worden in de Brugse musea bewaard.

In 1859 is het echtpaar Vanden Reeck inmiddels zo welstellend dat ze zich ook een *maison de campagne* kunnen veroorloven. Ze kopen het van de buurman van Camille Mullier aan het Jan Van Eyckplein.

Het vrijstaande landhuis is gebouwd op het 17de-eeuwse bastion tussen (de nu gedempte) buiten- en binnenvestinggracht tussen Smedenpoort en Bloedput. Het huis is geconcipeerd op een vierkante plattegrond, is drie bouwlagen hoog en afgedekt met een tentdak. De witgepleisterde gevels zijn naar de vier windstreken georiënteerd en vormen een opvallend element in de omgeving. De vier gevels tellen telkens vijf traveeën. De naar het zuiden georiënteerde gevel is symmetrisch van opbouw en is uitgewerkt als hoofdgevel met de ingang, de houten dakkapel met dubbelrondboogvenster en het klokkentorentje bovenop het dak.

De gevelarchitectuur is sober en in een classicistische stijl. Imitatievoegen versieren de benedenverdieping. De vensters op de

bovenverdieping hebben fraai witbeschilderde **gietijzeren** borstweringen met centraal een versiering in de vorm van twee vogels die uit een schaal drinken.

De zij- en achtergevels hebben nagenoeg dezelfde ordonnantie als de voorgevel maar ze tellen heel wat blindvensters. De aanbouw met plat dak tegen de westgevel dateert pas uit het begin van de jaren zeventig van de 20ste eeuw.

Alhoewel niet rijkelijk versierd is het interieur interessant. Op de centrale middengang sluit haaks het trappenhuis aan. De houten trap heeft een zwartmarmere aanzettrede en wordt geaccentueerd door een met palmetten versierde trappaal en houten stijlen. In het salon achteraan op de benedenverdieping is nog een beige-marmere volutenschouw met klauwen in Lodewijk Filips stijl bewaard gebleven. Ook hier en daar is fraai plafondbijwerk en stucwerk te zien met rozetten en putti die vruchten- en bloemenkorven dragen.

Interessante metalen getuigen zijn ook het sluitwerk aan de ramen in de vorm van een vrouwelijke herme.

Rond 1873 werd het landhuis doorverkocht aan Jules Valckenaere en in 1888 kwam het in bezit van de familie Retsin. De familie Retsin was betrokken bij de hofbouw en had, waar zich nu de Stedelijke Groendienst situeert, ook veel serres gebouwd. Het pand bleef lange tijd bekend onder de naam huis Retsin. Het werd op 19 juli 1921 door het Brugse stadsbestuur aangekocht voor 99.950 frank als woonhuis voor de directeur van de Stedelijke Groendienst en het werd vanaf die periode tot in het najaar 1996 bewoond door twee generaties van de familie Leys (Joseph en Julien, opeenvolgende directeurs).

De Stad besloot na lang aarzelen het verwaarloosde pand toch in haar bezit te houden en gaf het in erfpacht aan de vzw. Moritoen die

het in 1998 met een stadssubsidie restaureerde en inrichtte als kantoren en cursuslokalen.

Het pleisterwerk werd hersteld met hydraulische kalkpleister; alle lijstwerk van de plafonds werd behouden en hersteld; de ramen, luiken en gietijzeren borstweringen werden hersteld en geschilderd. De dakbedekking tenslotte werd vernieuwd met hergebruikte rode pannen. Een heel zachte ingreep.

Het huis Vanden Reeck is niet beschermd als monument.

Het landhuis van Guillaume vanden Reeck

Koolkerke, Gemeneweidestraat, het fort van Beieren

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u**

**Het fort van Beieren is bereikbaar met de fiets
of met bus 4 van de Lijn (halte Transvaal)**

Gidsen zorgen voor begeleiding

“We make war more like foxes than lions”
Graaf Orrery (1677)

Vanaf halverwege de 16de eeuw tot in het begin van de 18de eeuw waren de Zuidelijke Nederlanden bijna continu het toneel van oorlogsgeweld. De Fransen, Nederlanders, Spanjaarden en Engelsen vochten hier op het slagveld van Noordwest-Europa hun geschillen uit in een lange reeks oorlogen: de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648), de Devolutieoorlog (1667-1668), de Frans-Hollandse Oorlog (1672-1678), de Negenjarige Oorlog (1688-1697) en de Spaanse Successieoorlog (1701-1713/1715). De Zuidelijke Nederlanden vormden een buffergebied tussen de verschillende staten die met elkaar overhoop lagen en het terrein was uitermate geschikt voor militaire operaties: dichtbevolkt met vele versterkte steden en forten, een uitgebreid netwerk van landwegen en waterwegen en de opbrengsten van de landbouw waren er zo hoog dat de legers goed bevoorrad konden worden. De toenmalige oorlogsvoering richtte zich vooral op het belegeren en ontzetten van steden en vestingen. Confrontaties in open veld werden zoveel mogelijk vermeden omdat er grote risico's aan verbonden waren. De controle

over zoveel mogelijke steden en vestingen was belangrijker dan het winnen van een veldslag. Verovering (of behoud) van steden en vestingen bood zowel militaire, politieke als economische voordelen: controle over de wegen en waterlopen waarvan de legers afhankelijk waren voor de aanvoer van troepen, het omliggende gebied van een vesting kon gebrandschat worden door het afdwingen van contributies en bij vredesonderhandelingen had men zo belangrijke troeven in de hand. Bovendien kon men tijdens een opmars geen enkele vesting links laten liggen zonder het risico te lopen van in de rug aangevallen te worden. De Tachtigjarige Oorlog was bijvoorbeeld een belegeringsoorlog waarbij de tegenstanders elkaar slechts zelden in open veld ontmoeten, met uitzondering van de slagen van Turnhout (1597), Nieuwpoort (1600) en Calloo (1638) en deze veldslagen waren dan gewoonlijk nog voortgesprongen uit mislukte belegeringen. Met stelde het veldleger zo weinig mogelijk in de waagschaal. Toen Frederik Hendrik in 1631 met zijn leger naar Brugge oprukte om het te belegeren, maakte hij snel rechtsomkeer toen een Spaans leger de stad kwam ontzetten. Die redding van de stad staat afgebeeld in de natuurstenen reliëfs in de boogvelden aan de voorgevel van Wollestraat 28.

Ook de Spaanse Successieoorlog was een opeenvolging van belegeringen terwijl de vier grote veldslagen, waarvan er twee op Zuid-Nederlandse bodem werden uitgevochten (Blenheim (1704), Ramillies (1706), Oudenaarde (1708) en Malplaquet (1709)) geen enkele beslissende invloed op de oorlog hebben gehad.

De ontwikkeling van de vestingbouw is altijd nauw verbonden geweest met de vernieuwingen op het gebied van de wapentechnologie. Tegen de toenemende vuurkracht en reikwijdte van de artillerie boden de middeleeuwse stenen muren geen bescherming meer. Vanaf de 16de eeuw kwamen de gebastioneerde fortificatiesystemen in zwang. De vestingen bestonden uit aangestampte aarden wallen van zo'n 5 meter dik

en 6 à 7 meter hoog. Ze waren voorzien van bastions of bolwerken, onregelmatige vijfhoeken die uit de hoofdwal of *courtine* sprongen en waar het geschut werd opgesteld. Door de puntige vorm van de bastions waren er geen dode hoeken meer zoals vroeger bij ronde torens. De bastions waren binnen musketschot van elkaar aangelegd zodat de verdedigers binnen de hele omtrek van de vesting een vrij schootsveld hadden. Om het afbrokkelen van de hoofdwal te voorkomen was de buitenkant dikwijls bekleed met metselwerk. Een droge of natte gracht vervulde de versterking. Buitenwerken zoals het *ravelijn* en de *bedekte weg met glacis* zorgden voor verdediging in de diepte. Een *ravelijn* was een van aarde gemaakt en diamantvormig verdedigingswerk dat in de gracht en tussen twee bastions lag. Binnen de gracht konden nog andere buitenwerken aangelegd worden zoals *halve manen*, *hoornwerken*, *kroonwerken*, *lunettes*, ... de *bedekte weg* volgde de buitenzijde van de gracht en bestond uit een circa 9 meter brede weg met een opstapje voor de schutters die van daaruit de voet van de vesting onder vuur konden nemen. De *bedekte weg* was dikwijls voorzien van palissades of houten palen. De *glacis* was een vanaf de top van de bedekte weg aflopend talud die voor dekking zorgde tegen vijandelijk vuur. In feite werden de verdedigingswerken trapsgewijs lager naarmate zij verder van de hoofdwal waren gelegen. Een garnizoen van een vesting gaf zich gewoonlijk over als de vijand de *bedekte weg* in handen kreeg omdat van daaruit bressen in de hoofdwal konden geschoten worden. Tijdens de Spaanse Successieoorlog was het gezegde "bedekte weg verloren, alles verloren" algemeen goed geworden.

Belegers probeerden altijd een stad of fort onverwacht en snel in te sluiten om te beletten dat er nog allerlei versterkingen of voorraden konden aangevoerd worden. Met een ingenieus systeem van parallelle loopgrachten en naderingsloopgraven in zigzag werd de vesting belegerd en met de loopgraven kon men tot aan

de voet van het *glacis* geraken. De graafwerken gebeurden 's nachts. Schanskorven en kogelvrije wolzakken zorgden voor bescherming. Het maken van een schanskorf was een kunst apart, waarvoor soldaten een mooie vergoeding kregen. Vanuit de loopgrachten werd de vesting onder vuur genomen. Het aanvalssysteem met naderende loopgrachten was door de bekende Franse vestingbouwkundige Vauban (1633-1707) vervolmaakt. Zijn grote Nederlandse tegenstander Menno van Coehoorn daarentegen was een voorstander van zware en onafgebroken artillerie- en mortierbeschietingen om de vestingwerken te vernielen en het moreel van de verdedigers te breken. Het kritieke moment bij een belegering was de verovering van *de bedekte weg*. Ofwel bereikte men *de bedekte weg* door het graven van loopgrachten tot aan het kruin van de *glacis* ofwel koos men voor een bestorming. Een bestorming kostte de aanvallers gewoonlijk veel soldaten. Na de val van *de bedekte weg* kregen de belegerden de gelegenheid de *chamade* te slaan of de witte vlag te hijsen. Doordat de vijand nu batterijen op de kruin van het *glacis* kon aanleggen, volstonden één of twee dagen van beschietingen om grote bressen in de hoofdwal te schieten. De belegerde steden en forten hebben het tijdens de Spaanse Successieoorlog nooit tot een bestorming van de bres in de hoofdwal laten komen. Een verdediging gold echter pas als eervol als er gewacht werd met capituleren totdat er een beklimbare bres in de hoofdwal was geschoten. Bij een gunstige capitulatie mocht het garnizoen met vliegende vaandels, slaande trom en wapens vertrekken.

Het fort van Beieren is nooit belegerd geweest, niet tijdens de Spaanse Successieoorlog alsook niet tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog (1740-1748). Brugge heeft in de nacht van 2 op 3 juli 1704 een bombardement van 7 uren doorstaan toen het kortstondig werd belegerd door een Nederlandse troepenmacht. De machtsovernames van de stad in 1706 en 1709 door de geallieerden en in 1708 door de Fransen

gebeurden quasi zonder slag of stoot. Op 2 juni 1706 gaven de Fransen Brugge, Damme en het Fort van Beieren prijs aan de oprukkende geallieerden. Een groot deel van de Franse en Spaanse troepen trok onder leiding van Houdancourt de la Mothe naar Oostende. Nadat een trompetter van de Engelse bevelhebber Marlborough op 6 juni tevergeefs de overgave van de havenstad had geëist, sloegen de Engelsen en Nederlanders het beleg op rond de gefortificeerde stad die door het open van de sluizen volledig omringd was door water. Op 15 juni namen de Nederlanders stormenderhand het fort Passendale in. Oostende werd ook vanuit zee beschoten door een sterke Engelse vloot. Vooral eind juni-begin juli kreeg de stad het zwaar te verduren. Er werden ook kanonnen uit het arsenaal van de stad Brugge ingezet die op verzoek van Marlborough door het stadsbestuur waren uitgeleend. De zware bombardementen kostten aan vele mensen het leven, een groot deel van het geschut van de belegerden werd buiten strijd gesteld en talrijke gebouwen werden in brand geschoten. Vele burgers hadden toen al de stad verlaten. Toen op 4 juli opnieuw een Engelse onderhandelaar werd weggezonden, raakten de Spaanse en Franse soldaten onderling slaags omdat de Spanjaarden zich wilden overgeven. Op 5 juli probeerden ze nog met een uitval het tij te doen keren maar na een zwaar gevecht werden ze met grote verliezen terug naar de stad gedreven. De volgende dag werd de *chamade* geslagen en na onderhandelingen mochten de Fransen en Spanjaarden de stad in marsorde verlaten. Degens en pistolen mochten ze behouden maar geweren, kanonnen en vlaggen moesten ze achterlaten. Tevens dienden ze te beloven van de wapens niet meer op te nemen tegen de geallieerden. Het grootste deel van de Spaanse troepen, waaronder veel Zuid-Nederlanders, zal dienst nemen in het leger van de geallieerden. Na die twee weken van zware beschietingen lag Oostende nagenoeg in puin: het stadhuis, kerken, kloosters, het wapenarsenaal en vele andere gebouwen hadden zware schade opgelopen. Een

eeuw na het roemruchtig beleg van 1601-1604 was Oostende opnieuw te vuur en te zwaard verwoest. De Stad Brugge is eigenlijk tijdens de Spaanse Successieoorlog verschillende keren door het oog van de naald gekropen omdat de machtsovernames toen telkens zonder wapengekletter gebeurd zijn. Het beleg van 1704 had slechts enkele uren geduurd en de Nederlanders hadden toen nooit de intentie gehad om de stad in te nemen. Een ander noemenswaardig oorlogsgebeurtenis waarbij Brugge betrokken raakte, had ook met een belegering te maken. Op 28 september 1708 trokken de Franse en Spaanse garnizoenstroepen van Brugge naar Wijnendale nabij Torhout om een geallieerd konvooi te onderscheppen dat voorraden voor de beleggers van Rijsel vervoerde. Ofschoon het Franco-Spaans leger driemaal meer manschappen telde dan de Hollandse en Engelse troepen verloren ze de veldslag die uitgevochten werd op een heideveld voor het kasteel van Wijnendale. De verliezers hadden 3000 à 4000 doden en gekwetsten te betreuren. Onder hen de legeraanvoerder markies de Grimaldi die in de Jezuïetenkerk (de huidige Sint-Walburgakerk) in Brugge werd begraven. Zijn gedenksteen is tot op heden bewaard en te bewonderen in de kerk. Uit die tijden van de grote belegeringsoorlogen zijn nog verschillende fortificatiewerken in het Brugge te bewonderen. Het fort van Beieren is een unicum omdat het nagenoeg intact is bewaard gebleven.

Velen staan er wellicht niet bij stil maar de vesten zijn de meters brede aarden omwallingen uit de Spaanse Successieoorlog die vooral tussen de Katelijnebrug en de Dampoort nog een imposante indruk maken ofschoon bepaalde delen van de versterking al sterk zijn afgevlakt terwijl andere nog hoog oprijzen (Bernard Schotte).

Op 1 november 1700 overleed de zwakke en ziekelijke Karel II, de laatste Spaanse Habsburger en sinds 1665 heerser van het uitgestrekte Spaanse rijk, waartoe de Zuidelijke

Nederlanden en verschillende Italiaanse landsgebieden behoorden en natuurlijk ook de vele kolonies in Zuid- en Midden-Amerika en de Filippijnen. De oorlogszuchtige Franse koning Lodewijk XIV had reeds lang zijn oog laten vallen op de Spaanse gebieden en door zijn huwelijk met een zuster van Karel II maakte hij voor zijn kinderen aanspraak op de Spaanse erfenis. Doch ook de Duitse keizer Leopold I, die eveneens met een zuster van de Spaanse koning was getrouwd, zag één van zijn zonen als de opvolger. In een kort voor zijn overlijden opgesteld testament liet Karel II het Spaanse rijk na aan de 17-jarige Filips van Anjou, de tweede kleinzoon van Lodewijk XIV, doch onder voorwaarde dat de nieuwe Spaanse vorst verzaakte aan de Franse troon. Indien de Spaanse en Franse kronen toch zouden verenigd worden, mocht de jongste zoon van de Duitse keizer, de 15-jarige aartshertog Karel, de Spaanse troon bestijgen. Ofschoon de Zonnekoning aanvankelijk de wens van de overleden monarch respecteerde, bekrachtigde hij nog geen maand later de aanspraken van zijn kleinzoon op de Franse troon. Begin februari 1701 trokken de Franse troepen de zuidelijke of Spaanse Nederlanden binnen. Zonder bloedvergieten werden de barrière-garnizoenen aan de Franse grens overrompeld en de Nederlandse troepen naar huis gestuurd. De republiek der Verenigde Nederlanden, Engeland en de Duitse keizer konden een dergelijke aantasting van het Europees evenwicht niet dulden en vormden samen met enkele andere staten, waaronder Denemarken, Savoy en Portugal een Grote Alliantie tegen Frankrijk en Spanje die op de steun konden rekenen van de Zuidelijke Nederlanden en enkele kleine Duitse staten als Keulen en Beieren. De geallieerden wilden de jonge aartshertog van Oostenrijk op de troon van Spanje brengen en de Zuidelijke Nederlanden heroveren om het opnieuw als barrièregebied tussen de grootmachten in te richten. Onze streken zouden opnieuw het slagveld van Europa worden.

Op 20 februari 1701 verschenen de eerste Franse troepen in Brugge. Dezelfde dag kregen ze versterking van Spaanse soldaten. Ze zullen Brugge uitbouwen als een belangrijke garnizoensstad waar jaarlijks 5000 à 6000 soldaten zullen kazerner. De Fransen stelden vlug vast dat zowel de Brugse fortificaties als de forten in de grensstreek met de republiek der Verenigde Nederlanden dringend moesten worden hersteld: het Sint-Donaasfort in Lapscheure, het Isabellafort in Sint-Anna-ter-Muiden, het Fort Lapin aan de Handelskom en de Cantelmolinie (een verschansing bestaande uit een wal en een gracht die liep van het Sint-Donaasfort tot het Isabellafort).

De Franse vestingbouwkundige Vauban kwam persoonlijk de Brugse stadsversterkingen onderzoeken en tekende in 1702 plannen om deze grondig te verbeteren. Het interessant ontwerp, dat in het Legerarchief van Vincennes wordt bewaard, werd nooit verwezenlijkt.

Er werden wel diverse herstellingswerken uitgevoerd door onder andere nieuwe palissades op te richten en enkele stenen wachthuizen te bouwen. Het vervallen fort Lapin werd opnieuw in gebruik genomen. Tevens werd het gebied tussen de Gentse en Damse vaart onder water gezet.

Nog vóór de officiële oorlogsverklaring van 15 mei 1702 werd het Sint-Donaasfort in Lapscheure door de Nederlanders ingenomen. Om een bijkomende verdedigingsplaats te creëren werd een bestaand Frans legerkampement grenzend aan de dorpskom van Koolkerke, waar toen reeds vijf bataljons logeerden, omgebouwd tot een nieuw fort dat de naam fort van Beieren kreeg, naar de toenmalige landvoogd Maximiliaan Emmanuel van Beieren.

Met 800 pioniers, soldaten van de genietroepen, werd het legerkampement vanaf 1703 omgebouwd tot een stervormig fort. Het nieuwe fort bestond uit een hoofdwal van enkele meters hoog, steil opgeworpen en wellicht met

graszoden bedekt, het was omgeven door een gracht. Vier bastions (uitspringende gedeeltes) en zeker een ravelijn (hoekig bolwerk dat diende tot dekking van een stuk wal) moesten de verdediging verzekeren. De ravelijn is nu gekend onder de naam 'Eiland' en herkenbaar in het landschap. Het geheel was nogmaals omringd door een buitengracht.

Rondom het fort van Beieren werden nog drie kleine voorposten aangelegd. Eén ervan, het fort Michem, is in de winter nog duidelijk herkenbaar in het landschap. Bij het begin van de zijweg van de Brugse Steenweg, die de naam Michem kreeg, is het fort als een kleine verhoging omgeven door grachten te zien.

In het fort van Beieren werden nooit gebouwen opgetrokken. De soldaten bivakkeerden er in houten barakken en tenten. Of het fort was afgesloten met een poort en een ophaalbrug, kan wellicht enkel nog door archeologisch onderzoek achterhaald worden. Fort van Beieren heeft als verdedigingpost nooit zijn efficiëntie kunnen of moeten bewijzen, want het werd nooit belegerd maar het bleef wel in gebruik tot na de Oostenrijkse successieoorlog (1740-1748).

Nog steeds werd de geschiedenis van het kasteel dat aan de zuidwestkant van het fort stond niet grondig onderzocht. Op de schaars bewaard gebleven foto's is een witgepleisterd fraai gebouw herkenbaar dat twee bouwlagen hoog is en afgedekt met een mansardedak. Het 18de-eeuws ogend kasteel was omringd door verschillende bijgebouwen in dezelfde stijl. Het oorspronkelijk gebouw wordt wel eens in 1609 gedateerd.

In 1784 werd het gebruikt als buitenverblijf van de vrijgevochten Petronilla van Outryve (1748-1814), de weduwe van Philippe de Stappens de Harnes. Deze *douairière* de Stappens was een aanhangster van de Franse revolutie en op haar fraaie buitengoed organiseerde ze geheime politieke bijeenkomsten voor de Jacobijnen (een club Fransgezinde republikeinen, die trouw aan

de revolutie volstreekte democratie en gelijkheid nastreefden). In het begin van de 19de eeuw kwam het kasteel in het bezit van Joannes Surmont en Marie de Knock uit Oostkamp en in 1825 werd het eigendom van Albert De Zutter (1757-1836), mersener en lijnwaadhandelaar die sinds 1815 in Nieuwe Gentweg 100 woonde (zie brochure Open Monumentendagen 1996, nr. 14). De zeer vermogende De Zutter was een gepassioneerd liefhebber van planten en bomen. Hij verkocht het buitengoed voor een zacht prijsje aan zijn geliefde kleinzoon Louis Albert Breydel (het verhaal van diens mysterieuze dood werd in de brochure van de Open Monumentendagen van 1999 uitvoerig toegelicht).

Vanaf 1862 bewoonden Louis Jacques Breydel en zijn vrouw Hélène De Meyer (zuster van de bekende dokter Désiré-Joseph De Meyer) het *fort de Bavière* (zoals het kasteeltje werd genoemd) en dit zeker tot in 1894. Nadien werd het samen met het eigenlijke fort verkocht aan de familie Van Severen-de Knuyt de Vosmar. Die familie kreeg in 1904 de toelating om een nieuw **smeedijzeren** hekken als toegang tot de kasteelweg te plaatsen. Het zijn de initialen van Van Severen-de Knuyt die nog te zien zijn aan de blauwstenen (vervallen) ingang.

Het kasteel zou wegens zijn ruïneuze toestand gesloopt zijn in 1956. Naar verluidt hadden de Duitsers er tijdens W.O. II lelijk huis gehouden. Nu is slechts een gedeelte van het toegangshekken, een ijskelder naast de vijver, een vervallen (**metalen**) serre en een ommuurde moestuin bewaard.

Na de sloop van het kasteel werd het fort een tijdlang als stortplaats gebruikt. Een gedeelte van de omwalling veranderde in een vuilnisbelt en dit bleef zo tot in 1970. In 1976 werd deze merkwaardige site beschermd.

In april 1998 kocht de Provincie West-Vlaanderen het fort van Beieren en de onmiddellijk aanpalende gronden aan de erfgenamen van

baron Ernest Van Caloen, de laatste privé-eigenaar en betaalde 29 miljoen voor ruim 26 hectares natuurgebied.

Het grotendeels beboste fort en delen van het voormalige kasteeldomein kunnen bezocht worden. Het is de afwisseling van bos, open ruimten (die verwijzen naar de oorspronkelijke functie), wateroppervlakten (de walgracht en de vijver) en de hoge bermen die de site bijzonder aantrekkelijk maken. In het bos staan vooral oude marilandicapopulieren, zomereiken, essen en beuken. Verder zijn naargelang het seizoen zevenblad, kleefkruid, grote brandnetel, keverorchissen, daslook, heksenkruid en nagelkruid lager bij de grond te ontdekken. Ter hoogte van de noordelijke walgracht herkennen specialisten zwarte elzen, berken en wilgen waartussen pinksterbloemen, pluimzegge, wolfspoot en gele lis groeien. Daarnaast werd vastgesteld dat enkele opmerkelijke broedvogelsoorten hier hun nest maken zoals de wiewaal, de groene specht, de bergeend, de spotvogel, de sperwer en de torenvalk.

Gekruid met de geschiedenis van de plek en haar bewoners wordt een bezoek aan dit stuk groen erfgoed onvergetelijk. Het werd sinds 1999 gedeeltelijk toegankelijk gemaakt als natuur -en wandelgebied.

Het fort van Beieren is beschermd als landschap bij K.B. van 16 juni 1976.

Koolkerke, Gemeneweidestraat 51, hoeve Fortbeke

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u**

**De koetsenverzameling is te bewonderen en in
de cafetaria van de gerestaureerde hoeve kunt
u na de ontdekkingstocht van het Fort van
Beieren opnieuw op krachten komen!**

Op zondag 9 september demonstreert een hoefsmid het ' <i>warm beslag</i> ' in de paardenstallen om 11u30 en 14u30

Koolkerke was zeker bewoond vanaf de 5de eeuw na Christus. Er werden reeds vroege sporen van bewoning archeologisch vastgesteld. Koolkerke is eeuwenlang een landbouwdorp geweest. Het werd in 1899 omwille van de aanleg van de haven van Zeebrugge grotendeels bij Brugge ingelijfd

De landelijke deelgemeente Koolkerke is 430 hectare groot en niettegenstaande de oprukkende verstedelijking is er nog veel open ruimte. Rond 1970 waren er nog 30 landbouwbedrijven actief, die elk over ongeveer 13 hectare (rijke klei)grond beschikten. Bij elke boerderij hoorde veel weiland voor het vee en werden granen en voedergewassen gecultiveerd. Hoeve Fortbeke is daar een mooi voorbeeld van. De hoeve was tot voor kort bezit van de adellijke familie de Giey.

Over hoeve Fortbeke konden voorlopig geen historische gegevens worden verzameld. Maar dit gebeurt beslist in de nabije toekomst.

In Koolkerke zijn gelukkig nog enkele (kunst)historisch interessante boerderijen bewaard gebleven die vaak uit de 17de, 18de en 19de eeuw dateren. De meeste hoeves zijn van het langgeveltype (waarbij huis, stal en schuur in elkaars verlengde liggen).

Ook de hoeve Fortbeke is van het langgeveltype met een huis met opkamer, een stal en een schuur. De eenlaagse hoeve dateert waarschijnlijk uit het einde van de 17de eeuw en de weilanden zijn begrensd door de Fortbeek.

In 2000 werd de hoeve in opdracht van de nieuwe eigenaar Marc Wenten gerestaureerd en gedeeltelijk omgevormd tot publieke ruimte voor het provinciale domein Fort van Beieren.

De gebouwen waren sterk verwaarloosd en moesten met zorg worden aangepakt. Alle authentieke elementen moesten worden behouden. In het woongedeelte is de zoldering met moer- en kinderbalken nog bewaard. De beide eindgevels zijn typisch voor de 17de eeuw afgewerkt als puntgevels met vlechtingen. De schuur was nog gedeeltelijk met een karakteristieke houten beplanking afgewerkt. Die moest hermaakt worden.

Op een stijl in de schuur staat het volgende inschrift: *seyd/ stefaenus van/ der stappen dye/ droncke doodt/ viel van de trappen 1698*. Een zeer pijnlijke herinnering aan een vroegere bewoner.

De schuur heeft een prachtig gebinte dat bestaat uit vier schaargebintes en nokgebintes met koningstijl. De stallen worden bijkomend verlicht door dakkapelletjes die afgewerkt zijn met sleepdaken. De gevelwand is aan de kant van de Gemeneweidestraat (waarvan ze door weiden zijn gescheiden) weinig of niet doorbroken, wat het typisch karakter van dit waardevol complex benadrukt.

De schuur en de stal werden ingericht voor de verzorging van de paarden van de Brugse toeristenkoetsen. De BVBA Hippo-service, waarvan Marc Wenten zaakvoerder is, baat immers huurkoetsen uit in Brugge. De weiden zijn bijzonder geschikt voor de talrijke paarden die er worden verzorgd. In de schuur is een interessante verzameling oude koetsen samengebracht, waar heel wat **metaal** in verwerkt is. Er bevindt zich o.a. een koets uit 1880 en een zogenaamde Spaanse zomeromnibus in de collectie. Het vroegere woongedeelte met opkamer is ingericht als cafetaria. Naast de hoeve is een parking aangelegd in functie van de recreatiezone Fort van Beieren. Er werd ook een nieuw sanitair blok gebouwd.

Hoeve Fortbeke is niet beschermd als monument.

Christus-Koning (Stubbekwartier), Leopold II-laan 35, de Nieuwe Molens

**Open op zaterdag 8 september van 14u tot 18u
en op zondag 9 september van 10u tot 18u en
op Monumentenmaandag**

**(voor Monumentenmaandag reserveren bij
Evelien Vanden Berghe van de Stedelijke
Musea 050/44.87.72; enkel lagere scholen)**

**Echte of onechte projectontwikkelaars en
jongeren begeleiden u op de ontdekkingstocht**

Onder het motto '**Le Moulin Bouge**' brengt de Dienst Stadsarcheologie en zijn kompanen leven in wat overblijft van de eens omvangrijke en belangrijke site van de Nieuwe Molens. Industriële archeologie hoort immers ook bij de archeologie. De ondertussen vertrouwd geworden acteurs zullen opnieuw speciale rondleidingen verzorgen in het complex.

Sinds 1998 is de Stadsarcheologie een vaste partner geworden in het monumentale erfgoedgedbeuren. Dank zij deze steun zijn de Open Monumentendagen nog boeiender, en wordt voor het publiek een andere invalshoek gecreëerd.

Ook het Jongerenproject Open Monumentendag Brugge is te gast in de Nieuwe Molens. In 2001 werkten zij rond geluid en metaal '**Hevig Metaal**'. In en rond het gebouw en waarschijnlijk ook rond alle andere opengestelde locaties krijgt u ze te zien met hun interpretatie van het jaarthema.

De site van de Nieuwe Molens en het boeiende Stubbekwartier werkten zeker inspirerend.

De Jongeren zijn sinds 1992 betrokken bij de Brugse OMD. Hun *monumentale* plannen voor Brugge Culturele Hoofdstad van Europa 2002 zijn veelbelovend.

Vanaf de jaren 1870 werd graan op grote transatlantische schepen vanuit de Verenigde Staten en Argentinië ingevoerd in België. De Amerikaanse granen waren van betere kwaliteit dan de inlandse en door de massale import konden ook de prijzen voor de consument worden gedrukt. Voor de eigen boeren betekende dat echter wel een ramp. Niet alleen betekende die import de instorting van de graanlandbouw, ook het maaldersbedrijf wijzigde sterk. Water- en windmolens verdwenen ten voordele van grote maalderijen die moderne technieken toepasten.

Die nieuwe maalderijen werden meestal langs een bevaarbare waterweg of in de omgeving van een spoorwegverbinding gebouwd. De bloemmolens vestigden zich aan de rand van grote en middelgrote steden want de kleinhandel gebeurde nog steeds met paard en kar. De afzetmarkt moest zich in de onmiddellijke omgeving bevinden.

De Brugse maalderijen, de Bloemmolens De Wulf en De Nieuwe Molens, beantwoordden duidelijk aan dit profiel.

Zoals genoegzaam bekend bestonden vanaf 1877 in Brugge plannen voor de uitbouw van een grote moderne haven. De nieuwe haven moest met een nieuw te graven zeekanaal verbonden worden met de oude binnenhaven aan de rand van de stad. In 1907 werd deze nieuwe haven ingehuldigd. Het kanaal was vroeger klaar. In 1897 werd door de Duitse stedenbouwkundige Joseph Stübben (1845-1936) een uitbreidingsplan opgemaakt voor het gebied tussen het

kanaal naar Zeebrugge en de Oostendse Vaart. Door het dempen van de omwalling tussen de Ezelpoort en de Dampoort kon dit nieuwe stadsgebied gemakkelijk aansluiting vinden met de oude stadskern. Er werd immers een grote bevolkingsexplosie verwacht door de nieuwe haven. Jozef Stübben voorzag woningen voor arbeiders, middenstanders en kaderleden. De arbeiderswoningen kwamen in het deel dat nu gekend is als Stubbekwartier met als centraal punt het Werfplein (oorspronkelijk de Grondwetplaats), de duurdere woningen in het kwartier dat nu gekend is als Christus-Koning en rond het Graaf Visartpark (zie nr. 25 van deze brochure) en een middenstandszone aan beide zijden van de Scheepsdalelaan. Aan de Oostendse Vaart konden bedrijven worden gebouwd. Inderdaad bouwden de (oude) Molens De Wulf (die aan het Minnewater waren gevestigd), De Nieuwe Molens die een aantal graanhandelaren vertegenwoordigden en de Nederlandse Gist- en Spiritusfabriek imposante en fraaie fabrieksgebouwen in de wijk en aan de vaart. Ook de *Gasfabriek*, de Belgian Coprah Oil Company, de Bakkersbond vonden ooit een plaats langs de vaart. Jammer genoeg zijn heel wat van die gebouwen verdwenen.

De N.V. Les Moulins de Gand kon in 1910 een ruim bouwterrein kopen aan de vaart en gaf opdracht aan de Gentse architect Emile De Weerdts om een nieuw groot bedrijf te ontwerpen. De oorspronkelijke bouwplannen zijn in het Stadsarchief bewaard gebleven (SAB, 1911/259 en 1911/39): *bouwen eener bloemfabriek met machienzalen, stoomketels, en eene fabriek schouw van 30 meters hoogte.*

Er volgden nog heel wat uitbreidingen en aanpassingen in de jaren 30 van de 20ste eeuw.

De vleugel aan de Leopold II-laan bevatte een stoomketel met de schouw, een machinekamer, de molen, een kleine silo met het trappenhuis en de zuiveringsruimte voor het graan. Aan de Kolenkaai waren de opslagplaatsen onder de

silos gesitueerd en tussen beide gebouwen bevond zich een overdekte koer. De gebouwen waren verbonden met het spoorwegbaantje langs het water. In de bijgebouwen (die nu ook nog bewaard zijn en gerenoveerd) waren de burelen, een infirmerie en een wasserij ingericht. Daar bevonden zich bovendien de paardenstallen.

De Nieuwe Molens waren een succesvol bedrijf. Ooit werkten er 270 mensen, waarvan wellicht velen in de omgeving woonden.

Op de Open Monumentendagen zullen de technieken eigen aan dergelijke bloemmolens wellicht kunnen worden toegelicht. Hopelijk komen er bovendien heel wat kenners en misschien oud-werknemers over de vloer die nuttige gegevens over de werking van de Nieuwe Molens kunnen geven (de mondelinge geschiedenis!). In Westoria in Diksmuide zijn de bloemmolens gerestaureerd en ingericht als toeristische attractie, daar kan de bezoeker dank zij de *'virtual reality'* kennismaken met de technieken eigen aan een maalderij.

Op honderd jaar tijd verdwenen bijna alle maalderijen. In 1930 waren er meer dan 200 in België, in 1960 nog een vijftigtal en in de jaren tachtig nog een handvol. Uiteindelijk bleven er nog twee grote groepen 'maalderijen' over die meer dan 80% van de productie voor hun rekening namen. Heel wat maalderijen werden stilgelegd, zo ook De Nieuwe Molens en de Bloemmolens De Wulf in het begin van de jaren tachtig. De prachtige gebouwen kwamen leeg te staan en te vervallen. De N.V. Vastgoedmaatschappij De Nieuwe Molens kocht in 1988 de beide Brugse maalderijen. Vanaf 1989 was dat de N.V. New Trends die grootse plannen ontwikkelden voor de volledige ontwikkeling van de Kolenkaai. Woningen, kantoren, winkels, restaurants kregen vorm op papier naar een ontwerp van arch. E. Van Biervliet (1938-1996).

Op 21 juni 1991 werd een eerste vleugel geopend (de vleugel die er nu nog staat) maar op 4 november 1991 brak er brand uit in de gebouwen langs de Kolenkaai met enorme schade tot gevolg. Op 23 april 1992 ging de N.V. New Trends in falig. De zwaar beschadigde gebouwen aan de kant van de Kolenkaai werden in december 1995 gesloopt en daarmee verdween het meest waardevolle deel van de oude fabriek.

De bewaard gebleven vleugel van de Nieuwe Molens en de fabrieksschouw zijn ook vandaag nog boeiende gebouwen. Sinds enkele maanden is de WVI (De West-Vlaamse Intercommunale voor Economische expansie, Huisvestingsbeleid en Technische Bijstand) de nieuwe eigenaar van het complex. Een ideeënwedstrijd staat op het programma. De eigenaar wil woningen, kleine kantoren en werkruimtes voor zelfstandigen laten ontwerpen en dit met een duidelijke band naar en met het Stubbekwartier.

Het bakstenen gebouwen is vijf bouwlagen hoog en is gebouwd op een hoge kelderverdieping. De dakverdieping bevat nogmaals twee bouwlagen. De architecturale vormgeving is verzorgd. De verticaliteit van het gebouw wordt benadrukt door

De Nieuwe Molens werden in 1911 gebouwd naar een ontwerp van Emile De Weerd

de kolossale pilasters tussen de verschillende vensters en die voor een ritmering in de geveloppervlakken zorgen. De vensters zijn rechthoekig op uitzondering van de bovenvensters die segmentboogvormig zijn. Alle vensters zijn per travee in nissen gevat. In het gebouw is veel van het oorspronkelijke **metaal** uit de constructie verdwenen of weggestopt. In de kelders zitten wel nog de zuiltjes en liggers en ook hier en daar op de verdieping. Uw begeleiders zullen niet nalaten u daarop te wijzen.

Over architect Emile De Weerdt werden voorlopig niet veel gegevens gevonden. In Gent is hij natuurlijk geen onbekende. Naast industriële gebouwen ontwierp hij heel wat woningen, zowel in neoclassicistische stijl als in Jugendstil.

Hij bouwde tussen 1897 en 1904 de Nieuwe Molens aan de Gasmeterslaan in Gent, in 1910 een katoenspinnerij van het zgn. Manchestertype aan de Wiedauwkaai en in 1923 de katoenspinnerij Pipyn aan de Nieuwevaart. Verschillende van de zeer fraaie woningen aan de Parklaan in Gent zijn van zijn hand: Parklaan 3 (1911), Parklaan 5-23 (1898), Parklaan 33 (1901) en Parklaan 42 (1898). De meeste met Art Nouveau-inslag en met toepassing van sgraffitoversieringen. In Brugge zijn van hem enkel de Nieuwe Molens als ontwerp bekend.

De Nieuwe Molens zijn niet beschermd als monument.

Sint-Pieters, Pathoekeweg 34- de vzw. Archonaut De Saint Antoine

**Enkel open op zondag 9 september en op
Monumentenmaandag 10 september(zie
verder)**

**De vzw. zorgt voor de begeleiding van de
bezoekers**

Het Maritiem Project Archonaut

Archonaut heeft als doelstelling een opleiding te verstrekken in de restauratie van het maritiem erfgoed en op die manier ook te zorgen voor een mogelijke en duurzame tewerkstelling.

Net als de vzw. Eucora (zie nr. 21 van deze brochure) zit de vzw. Archonaut onder de beschermende vleugels van het Centraal Opleidingscentrum voor de bouw van de Confederatie Bouw Brugge.

De doelgroepen zijn de kwetsbare groepen op de arbeidsmarkt, onder meer langdurige werklozen, allochtonen, jongeren die schoolmoe zijn en politieke vluchtelingen. Aan een schip werken heeft het voordeel een verbondenheid te creëren met het project, waarvan het eindresultaat geleidelijk aan wordt bereikt, zeker als het de restauratie van kleinere schepen betreft. De uiteindelijke bedoeling is emancipatie door tewerkstelling in de bouwsector, specifiek dan restauratie van houten schepen.

De rijke traditie van houten scheepsbouw dreigt op enkele decennia volledig verloren te gaan. Er zijn nog enkele restanten, die dringend bewaard en behouden moeten worden. Om dit te bereiken wil de vzw Archonaut waardevolle houten schepen

verwerven en behoeden voor verval of afbraak, oude schepen restaureren of verbouwen naar een nieuwe bestemming, klassieke bouwtechnieken inventariseren en in stand houden, verzamelen van archiefmateriaal en werktuigen, opleidingen geven in de houten maritieme restauratietechniek en kennis doorgeven. Dus eigenlijk een maritiem archeologisch patrimonium opbouwen.

Archonaut beschikt nu reeds over een tiental boten waarvan de interessantste tot nu toe de 'Lydie-Madeleine' is, de laatste houten vissersboot van de werf Denye uit Oostende. Het schip is volledig in eikenhout en dateert uit 1957: een uniek restant van de Vlaamse scheepswerven.

De voornaamste partners van het project zijn de vzw. Confederatie Bouw Noord West-Vlaanderen, de vzw. Eucora, het Europees Centrum voor opleiding in restauratie en ambachtelijke technieken. De VDAB en het Europees Sociaal Fonds zijn vaste partners. De Coördinator van het project is Philippe Perneel. De resultaten van het project, dat in 2001 opgestart is en kan rekenen op een zeer enthousiaste instructeur, zijn veelbelovend.

Op de Open Monumentendag kan echter een **metalen** schip worden ontdekt en bezocht.

Schepen en het varend erfgoed in het algemeen staan in de actualiteit. Er wordt immers hard gewerkt aan een Decreet op het Varend Erfgoed of *hoe schepen ook een blauw schildje* zullen krijgen. Heel wat verenigingen zetten zich in voor het behoud en herstel van dit varend erfgoed, dat jarenlang één van de peilers is geweest van de Belgische economie. Denk aan de binnenscheepvaart. Heel wat oude schepen zijn gesloopt en definitief verloren voor de slooppremie die ervoor werd uitbetaald. Nu lijkt de koers te wijzigen. Er wordt gezocht naar de financiële middelen om boten te restaureren, naar geschikte ambachtsslui

die de technieken meester zijn (of ze worden opgeleid zoals bij Archonaut), naar gepaste infrastructuur voor restauratie, naar exploitatie en hergebruikmogelijkheden van gerestaureerde schepen...

In de ateliers van Archonaut kan men nog interessante scheepsonderdelen in metaal en in hout bewonderen. Bemerkt ook aan de ingang van het atelier de metalen schouwpijp van de M.S. Delphine, het schip waarop ooit het vredesverdrag van Jalta werd ondertekend en dat ook momenteel in Brugge voor anker ligt voor restauratie.

U maakt ongetwijfeld kennis met de dagelijkse werking van de vzw.

Inspelend op dit actuele thema Varend Erfgoed selecteerde het wetenschappelijke team van het Arentshuis enkele etsen, tekeningen en houtsneden van de Engelse kunstenaar Frank Brangwyn met schepen en scheepswerven. Een aanrader voor de geïnteresseerde in dit boeiende, nieuwe erfgoedthema (zie nr. 4 van deze brochure).

De *Saint Antoine* die momenteel voor anker ligt aan het dok aan de Pathoekeweg is een geklonken en gemotoriseerde 38 meter lange en 5 meter brede sleepspits die in 1910 gebouwd werd op de scheepswerf Van Praet-Dansaert in Baasrode. Het oorspronkelijke laadvermogen bedroeg ongeveer 350 ton.

De oorspronkelijke naam was '*Touche me not*'. Het schip is voorzien van een houten roer met inspit, sleepmast en een kleine roef (machinekamer). De schipperswoning situeert zich in de *achteronder* en in de stuurhut. Verder heeft het schip een ruim met gebogen houten kap, afgedekt met stalen luiken.

Het werd in 1920 gemotoriseerd en voorzien van een Kromhout M4-1 cilinder gloeikopmotor

(45 PK, nr.1676, bouwjaar 1919, Amsterdam). Deze werd voor het roef in het ruim geplaatst. Het roer werd voorzien van een mechanisch door kettingen aangedreven stuurwerk. Het achterschip kreeg een rechthoekige tunnel, waarin de schroefas loopt. Het schip werd toen herdoopt als 'Julien'.

In 1929 werd het schip eigendom van Jan Cloosterman die het gebruikte tot in 1971. In 1935 werden belangrijke verbouwingswerken uitgevoerd. Het schip kreeg een demonteerbare stuurhut in teakhout en een ruim ingerichte achteronder in een Art Décostijl en uitgevoerd in mahoniehout. De woonroef werd omgebouwd tot

De Saint Antoine werd in 1910 gebouwd op de scheepswerf Van Praet-Dansaert in Baasrode

machinekamer en het schip kreeg op die manier een groter laadvermogen.

Gedurende de oorlog werd de '*Julien*' niet opgeëist door de Duitsers voor de mogelijke landingsaanval op Engeland. Schepen waarvan dat wel gebeurde werden dan ontdaan van hun kop en voorzien van een valbrug en twee betonnen liggers in het ruim voor het vervoer van rollend oorlogstuig. De '*Julien*' moest echter wel in opdracht van de bezetter varen. Zo moest zeer regelmatig Nederlandse baksteen naar het Noordfranse Watte worden gevoerd voor de aanleg van een luchtmachtbasis van waaruit V1's en V2's op Engeland werden gelanceerd.

Eind de jaren zestig werd het schip nog steeds door de gepensioneerde Jan Cloosterman gekoesterd, maar de motor is sterk verouderd. Om de (toen reeds) '*Saint Antoine*' in de vaart te houden was een nieuwe motor nodig. Het schip werd echter verkocht en ingericht als drijvende dancing. Het ruim werd volledig heringericht en voorzien van een laag beton. Gelukkig bleven het schippersverblijf en de machinekamer ongedeerd.

Sinds 1993 is de Bruggeling Alex Quienen eigenaar van de '*Saint Antoine*' en herstelde gedeeltelijk het schip, dat wordt gebruikt om te wonen en werken. Nu zullen ook werken door de vzw. Archonaut worden uitgevoerd. De eigenaar zou in de toekomst graag een varende culturele herbestemming aan de bijna honderdjarige spits geven.

Op de Monumtenmaandag zijn de scholen van harte welkom. Reserveren kan bij Frieda Barremaecker van Eucora die ook de reservaties voor Archonaut wil verzorgen op het telefoon-nummer 050/ 45.70.15 of e-mail eucora@cobonet.be. Aangewezen voor jongeren tussen 14 en 18 jaar!

De Saint Antoine is niet beschermd als varend monument.

Sint-Pieters, Pathoekeweg 34, de vzw. Eucora

Europees Centrum voor Opleiding en vervolmaking in Kunstambachten en Historische Restauratie

Open op zondag 9 september van 10u tot 18u en op Monumentenmaandag(zie verder)

De vzw. en de instructeurs zorgen voor begeleiding

In deze oude fabriek van Franco-Belge die in 1957 werd gebouwd naar een ontwerp van arch. Luc Dugardyn (1929-1994) worden bouwopleidingen verzorgd door de Confederatie Bouw Brugge met de steun van de VDAB. In dit groot Centraal Opleidingscentrum voor de Bouwnijverheid zijn ook de vzw. Archonaut (zie nr. 20 van deze brochure) en de vzw. Eucora te vinden. Een boeiende kennismaking en zeker kaderend in een monumentaal gebeuren als de Open Monumentendagen.

Eucora heeft als doel initiatieven te ontwikkelen van maatschappelijke, wetenschappelijke, pedagogische en culturele aard en op die manier de opleidingen in de kunstambachten en de historische restauratie te bevorderen. De statuten van deze nieuwe vereniging verschenen in het Belgisch Staatsblad van 11 januari 2001. De eerste voorzitter is de heer Fernand Peuteman, ere-gedeputeerde van het Provinciebestuur West-Vlaanderen.

Eucora geeft kennis over ambachtelijke technieken door en ijvert voor de valorisatie van

het historisch en roerend erfgoed. Daartoe organiseert en coördineert de vereniging opleidingen.

In het Centrum in de Pathoekeweg worden de volgende opleidingen georganiseerd: vooronderzoek en vrijleggen van verflagen in een historisch interieur, technieken voor historisch schilderwerk en de restauratie ervan, de technieken van het polychromeren en de oude patines, het restaureren van oude schilderijen, het vergulden en de bronzeertechnieken, het restaureren van historische gebinten, de technieken voor het maaswerk ...en nog veel meer.

De opleidingen zijn bedoeld voor geoefende of geschoolde werknemers uit grote, middelgrote en kleine bouwbedrijven, voor architecten, project- en werfleiders, ploegbazen, medewerkers van openbare besturen.

De hoog kwalitatieve opleidingen worden verzorgd door deskundigen, eminente vaklui en gespecialiseerde docenten.

Bladgoud aanbrengen is één van de technieken die aangeleerd worden door de vzw Eucora

Op de Open Monumentendag van zondag 9 september 2001 worden de bezoekers geïntroduceerd in de ambachtstechnieken die rechtstreeks met het thema van de OMD 2001 **metaal** te maken hebben: het leggen van bladgoud, bronzeertechnieken, hoe wordt glas-in-lood gemaakt en hoe restaureer je ambachtelijk smeedwerk?

Op de Monumentenmaandag zijn de scholen van harte welkom.

Reserveren voor Monumentenmaandag kan bij Frieda Barremaecker van Eucora op het telefoonnummer 050/ 45.70.15 of e-mail eucora@cobonet.be. Aangewezen voor jongeren tussen 14 en 18 jaar!

Brugge in de steigers voor 2002- werfbezoek

Vlamingstraat 27, de Stadsschouwburg

**Open op zaterdagmiddag 8 september en op
zondag 9 september enkel op reservatie**

**Reserveren kan tussen 20 augustus en 7
september tijdens de kantooruren op
050/44.85.89 (vragen naar Thomas Wets)**

De Stadsschouwburg werd in 1867-1869
gebouwd naar het ontwerp van de Brusselse
architect Gustave Saintenoy (1832-1892). In die
periode ging de architecturale voorkeur uit naar
neoklassieke en eclectische gebouwen, en dit
zelfs in Brugge.

De architectuur van de Stadsschouwburg werd
lange tijd niet erg gewaardeerd. Pas door de
officiële bescherming van het gebouw als
monument wordt het ook in bredere kringen
gesmaakt.

Er werden reeds heel wat stabiliteitswerken
uitgevoerd in de schouwburg. De jongste jaren
waren vooral in het voorste gedeelte
verzakkingen, barsten en scheuren vastgesteld.
De funderingen onder de inkom werden verbeterd
en het vooruitspringende deel van de voorgevel
werd met ingeboorde verankeringsstaven
verankerd aan het hoofdgebouw.

Momenteel zijn werken aan het interieur aan de
gang.

In contrast met de vrij sobere buitenarchitectuur
heeft de 19de-eeuwse schouwburg rijk gestof-
feerde interieurs, waar rode pluche en veel goud
voor een behaaglijke en luxueuze sfeer zorgen.

De Brugse aannemer Karel Verschelde heeft deze binnenafwerking begeleid. De decoratieschilderingen werden toevertrouwd aan de Brusselse schilder Constant Braeckman, die ook opdrachten kreeg voor de schouwburgen in Brussel, Antwerpen en Gent. De 4 meter hoge kristallen luchter met 204 lichtpunten werd in Berlijn gekocht bij Schaeffer & Walcker.

Om de akoestische en thermische isolatie te verbeteren wordt het dak geïsoleerd en de zinken bedekking vernieuwd. Een lift zal de toegang voor de personen met een handicap vergemakkelijken.

Grote aandacht wordt bovendien besteed aan de restauratie van de foyer en de beide aanpalende salons. Het plafond van het foyer vertoont een ernstige doorbuiging en het stucwerk is gebarsten. Al deze decoratieve onderdelen moeten zorgvuldig worden hersteld. Na de restauratie komt in de ruimte een nieuwe mobiele bar.

De polychromie aan de wanden en de plafonds van de foyer en theaterzaal vraagt heel wat zorg. Latere overschilderingen maken die opdracht soms niet eenvoudig. De decoraties worden gereinigd en waar nodig geretoucheerd. Het nu zwaar geoxideerde bladkoper moet gedeeltelijk vernieuwd worden. Het bladgoud moet worden hersteld en/of opnieuw aangebracht.

Het aantal zitplaatsen in de theaterzaal wordt teruggebracht van 750 tot 675. De originele 19de-eeuwse stoelen zijn gereinigd en gerestaureerd en die worden waar mogelijk opnieuw geplaatst.

Op de derde en vierde rang worden twee bergingen omgevormd tot polyvalente ruimtes, waar door de acteurs/ zangers of dansers kan geoefend worden of waar kleine workshops kunnen worden ingericht.

Het ontwerp is van de tijdelijke associatie arch. A. Dugardyn, K. Lantsogt en G. Van den Abeele. De werken worden uitgevoerd door Monument Vandekerckhove N.V. uit Ingelmunster. Als één van de onderaannemers voor de interieurdecoratie is Hugo Vandenborre te vermelden.

De totale kostprijs van de werken die begin 2002 moeten voltooid zijn, zal ruim 268 miljoen frank bedragen.

Het bezoek zal verlopen volgens de mogelijkheden van de werf in september. Met dank aan aannemer Monument Vandekerckhove N.V. voor de geleverde inspanning.

Brugge in de steigers voor 2002- werfbezoek

Mariastraat, de werf van de gevels van de Onze-Lieve-Vrouwekerk

**Open op zaterdagmiddag 8 september en op
zondag 9 september**

**De bezoekers worden om het uur in kleine
groepjes toegelaten (zaterdag 14u, 15u, 16u en
17u en zondag 10u, 11u, 12u, 14u, 15u, 16u en
17u) enkel onder begeleiding**

De gotische Onze-Lieve-Vrouwekerk werd als driebeukige kruiskerk met polygonaal koor opgetrokken in de 13de eeuw. De westgevel en het schip werden in de eerste helft van de 13de eeuw gebouwd in Doornikse stijl met gebruik van Doornikse blauwsteen voor het parament van de westgevel, flankeertorens als gevelbegrenzing, de toepassing van het drielichtvenster en het triforium. In 1270-1280 werd gestart met het koor in een klassieke Franse gotische stijl en geïnspireerd op het koor van de kathedraal van Doornik. Rond het koor werden een kooromgang en kranskapellen gebouwd. Het koor wordt aan de buitenkant ondersteund door een sierlijk uitgewerkt steunberen- en luchtbogenstelsel. In de bouwcampagne van 1270-1340 werd ook de meer dan 120 meter hoge bakstenen toren opgetrokken.

In de 14de en 15de eeuw werd de noord- en zuidbeuk bijgebouwd, zodat de Onze-Lieve-Vrouwekerk nu een vijfbeukige kerk is. Omstreeks 1465 werd tegen de noordmuur van de toren het paradijsportaal gebouwd in Brabantse gotiek.

In 1762 werd het oorspronkelijke houten tongewelf in het schip en het koor vervangen door een vierdelig stenen kruisribgewelf.

Op het eind van de 19de eeuw was de kerk aan restauratie toe. Tussen 1900 en 1906 werd onder leiding van de twee bekendste stadsarchitecten Louis Delacenserie en Charles De Wulf het oorspronkelijke uitzicht van het schip en het vermeende oorspronkelijke uitzicht van de westgevel hersteld.

Ook nu zijn reeds geruime tijd jaren restauratiewerken bezig naar het ontwerp van het Brugse architectenbureau L. Vermeersch en uitgevoerd door aannemer Monument Vandekerckhove N.V. uit Ingelmunster.

Op 1 maart 2001 werd gestart met een nieuwe fase: de restauratie van de gevels van de sacristie, de oost- en de noordgevel. De westgevel was toen reeds in de steigers.

De gevels werden ontmost, gereinigd en waar nodig hervoegd. Op sommige plaatsen moet de natuursteen worden vervangen. Ook de vensters en de glas-in-loodramen worden hersteld. De werken worden geraamd op 32 miljoen frank.

De westgevel bevond zich in een zeer kritische toestand, wellicht is dit te wijten aan het veelvuldig gebruik van **ijzer** tijdens de restauratie van Delacenserie. Het ijzer werd gebruikt om de nieuwe blauwsteen te verankeren in het parament en door het roestproces ontstonden heel wat scheuren en barsten. De zo typische flankeertorentjes moesten quasi volledig heropgebouwd worden.

**Brugge in de steigers voor 2002 –
werfbezoek
Gruuthusestraat, de werf van de
restaurantie van de torenspits Onze-
Lieve-Vrouwekerk**

**Open op zaterdagmiddag 8 september en op
zondag 9 september**

**De toren zelf wordt uit
veiligheidsoverwegingen niet bezocht!
De bezoekers worden enkel onder begeleiding
om het uur in kleine groepjes toegelaten
zaterdag: 14u, 15u, 16u en 17u en
zondag: 10u, 11u, 12u, 14u, 15u, 16u en 17u**

Een van de belangrijke en meest in het oog springende restauraties is ongetwijfeld die van de torenspits van de Onze-Lieve-Vrouwekerk. Deze bakstenen toren is samen met de torens van het Belfort en de Sint-Salvatorskathedraal een baken in het stedelijke landschap.

De sober versierde toren ingeplant op het noordelijke transept, die naar boven toe geleidelijk versmalt en op de hoeken geaccentueerd wordt door ingewerkte steunberen, wordt algemeen als één van de meesterwerken van de Vlaamse baksteenarchitectuur beschouwd.

De middeleeuwse torenromp werd in het midden van de 14de eeuw voltooid. De eerste spits van 1440 moest al in 1519-1524 omwille van haar bouwvallige toestand vervangen worden.

In 1759 moesten de hoektorentjes worden afgebroken en in 1818 werd de torenspits met enkele meters verlaagd.

In de periode 1858-1871 werd de spits grotendeels afgebroken en herbouwd. De respectieve architecten waren Jean-Brunon Rudd en Louis Delacenserie.

Ook nu was de circa 40 meter hoge spits erg verweerd en ook de torenromp is aan restauratie toe (die zal volgen na 2002).

Met een digitale camera opgehangen aan een helikopter werden videobeelden gemaakt die de verwerking tonen, veroorzaakt door waterinfiltratie, vochtschade en luchtpollutie.

Momenteel worden alle verweerde delen in baksteen en natuursteen vervangen. De ingewerkte **smeedijzeren** verankeringen die voor extra-problemen zorgden, worden vervangen door roestvrije materialen.

De vormgeving en de bouwmaterialen van de 19de-eeuwse restauratie worden gerespecteerd.

Meer interessante gegevens worden u ter plaatse verstrekt.

De werken zijn geraamd op 71 miljoen frank en zouden eind 2001 voltooid zijn.

Het ontwerp van de restauratie werd na een grondig vooronderzoek opgemaakt door arch. T. Toussaint i.s.m. M. Meulemeester van het Ontwerpbureau Gebouwendienst van de Stad Brugge. De restauratie wordt uitgevoerd door Goetinck Algemene Bouwonderneming uit Brugge in samenwerking met Building N.V. Met dank aan de aannemers voor het mogelijk maken van dit bezoek op de OMD.

Stadsparken als erfgoed- Beenhouwersstraat 24

**Rondleiding langsheen het park Sebrechts, het
Visartpark en het Pastoor Van
Haeckeplantsoen door medewerkers van de
Stedelijke Groendienst**

**Zaterdag 8 september om 14u en 16u en
zondag 9 september om 10u, 14u en 16u.
Vertrek aan het smeedijzeren hekken van
Beenhouwersstraat 24**

Park Sebrechts

Dit park, gelegen tussen de Oude Zak en de Beenhouwersstraat, was in de 15de eeuw de moestuin van het klooster van de grauwezusters van Sint-Elisabeth. Door het decreet van Keizer-Koster Jozef II van 1783 werd het klooster in 1784 afgeschaft. De gebouwen en terreinen werden openbaar verkocht. Er was toen een omvangrijke "luthof" en het *Smoutstraatje* dat van de Oude Zak tot in de Beenhouwersstraat liep, maar dat later bij de tuin ingelijfd werd.

Vanaf 1885 kwamen de tuin en het 18de-eeuwse woonhuis aan de Beenhouwersstraat in het bezit van stadsarchivaris Louis Gilliodts-Van Severen en zijn dochter Marie. De parkaanleg dateert uit zijn tijd. Louis Gilliodts-Van Severen was van 1868 tot aan zijn overlijden in 1915 stadsarchivaris van Brugge en hij speelde een zeer actieve rol bij de uitbreiding van de studie en kennis van de lokale geschiedenis.

In 1907 werd naar een ontwerp van stadsarchitect Louis Delacenserie de monumentale poort gebouwd die vanuit de Oude Zak toegang geeft tot het park. In 1928 werden

tuin en huis aangekocht door Jozef Sebrechts (1885-1948), bekend chirurg van het Sint-Janshospitaal en professor aan de Leuvense universiteit. Hij nam in 1933 Leon Anseeuw in dienst, en liet hem onder het motto "*ieder zijn stiel*" de vrije hand bij de aanleg en het onderhoud van de ruim een hectare grote tuin. Zesentwintig jaar lang was dit domein het troetelkind van Anseeuw die in Melle het vak geleerd had. In de binnenhof legde hij een voorbeeldige fruittuin aan: appel- en perenbomen werden in kandelaarvorm en U-vorm gesnoeid en geleid, en de perzikbomen werden op latwerk gebonden in visgraatmotief. In de moestuin kweekte hij - uitzonderlijk voor die tijd - witloof en meloenen. Druiven rijpten er in een drietal opgewarmde serres. In de siertuin legde hij kleurrijke bloemmozaïeken aan. Maar zijn grote liefhebberij was het kweken van orchideeën.

In 1958, 10 jaar na het overlijden van professor Sebrechts, werd het eigendom aan de Staat verkocht, die er de diensten van het Ministerie van Financiën in onderbracht. De waardering voor de tuin was blijkbaar niet bijzonder groot, want spoedig werden er plannen getekend om er een groot administratief centrum te verwezenlijken. Jarenlange discussies tussen de plannenmakers hebben deze realisatie gelukkig verhinderd. Ondertussen was het parkgedeelte in een parkeerplaats veranderd en was de moestuin in een onherkenbare wildernis.

In 1980 kwamen de tuin en de gebouwen, via een ruilpakket met de Staat, in handen van de Stad. Vanaf mei 1981 werden uitgebreide opschikkingswerken uitgevoerd. De siertuin behield zijn vroeger karakter en de moestuin werd omgevormd tot een stukje groen met eigentijdse vorm. Beschermd door de omringende bomen, de dichte boomkruinen en de beukenhaag, kunnen we ons goed inbeelden dat deze moestuin een stukje "aards paradijs" moet geweest zijn. In de zithoek met pergola's - waar zich vroeger de serres bevonden waarin orchideeën en meloenen gekweekt werden - kan

het heerlijk warm zijn, zonder een zuchtje wind. Professor Sebrechts en Leon Anseeuw zouden wel aardig opkijken als ze nu op de plaats van hun zo gekoesterde fruittuin kinderen uit de buurt zagen spelen in een ruim uitgewerkte zandbak of schommelend op kleurrijke hobbeleendjes

De toegangspoort tot het Sebrechtspark aan de kant van de Beenhouwersstraat is afgesloten met een **smeedijzeren neo-roccoherken**, dat in 1871 vervaardigd werd door kunstsmed E. de Voocht (zie nr. 8 van deze brochure) voor de erekoer van het huis d'Hanins de Moerkerke, waarvan de toegang zich toen situeerde aan de Predikherenstraat 36.

Professor Sebrechts

Jozef Sebrechts werd als jongste van 7 kinderen op 11 februari 1885 in Willebroek geboren. Zijn vader leidde er een notariskantoor. Hij liep college in Gent en Aalst en behaalde in 1908 zijn graad als doktor in de geneeskunde. Hij specialiseerde zich in de chirurgie en maakte naam als maag-en darmchirurg. Op internationaal vlak gold hij tevens als de pionier van de ruggenmergverdooving.

In 1910 kwam hij in Brugge wonen, waar hij aanvankelijk meewerkte aan de uitbouw van de Sint-Jozefskliniek aan de Komvest. Hij bouwde zijn dokterscarrière uit in het oude Sint-Janshospitaal. In 1912 werd hij er benoemd tot adjunct-chirurg en in 1917 werd hij diensthoofd van de heelkundige afdeling, die hij volledig liet herbouwen aan het Minnewater. In 1927 werd hij aangesteld als hoofdgeneesheer. Vooruitstrevend als hij was, kocht hij in 1924 op eigen houtje een ambulance en stelde hij zelf personeel aan

voor het vervoer van zieken. Toen bleek dat deze dienst aan een reële behoefte beantwoordde, werd die door de stad overgenomen.

Naast zijn dokterspraktijk was Sebrechts nog actief in tal van verenigingen. Zo was hij o.m. ondervoorzitter van het Rode Kruis en voorzitter van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Geneeskunde van België. Omwille van zijn menslievendheid en zijn sociale ingesteldheid was deze Vlaamsgezinde man in de volksmond vlug bekend als de lekenpater. Om zijn gedachtenis te eren besloot het College van Burgemeester en Schepenen in 1948 de Gasthuisstraat (aan de vroegere Minnewaterkliniek) te wijzigen in Professor Dr. J. Sebrechtsstraat en in 1980 werd zijn naam gegeven aan het stadspark in de Oude Zak.

Het Graaf Visartpark

Niet in de binnenstad zelf, maar er helemaal tegenaan gekleefd, ligt niet ver van de Ezelpoort het Graaf Visartpark. Velen kennen dit parkje nog steeds als *het verkeerspark* waar in de jaren zestig duizenden kinderen verkeersregels kwamen leren. Slechts enkele smalle paadjes herinneren nu nog aan deze tijd.

Het ontstaan van dit stukje groen was een onvoorziene uitloper van het stedenbouwkundig project dat rond de eeuwwisseling in dit stadsdeel tot stand kwam. De Bruggelingen verwachtten door de havenplannen voor Zeebrugge en door het graven van het Zeekanaal en de aanleg van de nieuwe Brugse binnenhaven een snelle expansie van hun stad. Op aandringen van Koning Leopold II werd in 1897 de Duitse planoloog Joseph Stübgen aangezocht om een modern woonkwartier aan de noordrand van de stad te realiseren. Na enkele wijzigingen aan

Stübbens' plan werden de werken aangevat. De vestinggrachten aan de Komvest en de buitenvestinggracht aan de Gulden-Vlieslaan werden gedempt om bebouwd te worden. Vanaf de Bloedput werd een afleidingskanaal gegraven naar de Oostendse Vaart om het water van de vestinggrachten verder af te voeren.

Oorspronkelijk had Stübben langs dit kanaal een industriezone voorzien. Deze plannen werden echter gewijzigd. Langs de ene zijde kwam een openluchtwembad en langs de andere zijde een park. In 1902 werd de aanleg van dit park goedgekeurd in het kader van de algemene opschikkingswerken voor de wijk ten noorden van de Gulden-Vlieslaan. Het plan werd in 1904 gemaakt door de toenmalige stadsingenieur Clement Salmon, naar aanwijzingen van burgemeester Amedée Visart de Bocarmé. In tegenstelling tot de zwierige aanleg van b.v. het Koningin Astridpark of de vestingen, werd dit park volgens een strak lijnenpatroon uitgewerkt.

Oorspronkelijk heette dit park het Milne-Edwardspark. Vermoedelijk had burgemeester Visart een groot aandeel in deze naamkeuze. Henri Milne-Edwards, geboren in 1800 te Brugge uit Engelse ouders, was goed bevriend met Visart. Hij had een belangrijke carrière opgebouwd als dokter in de geneeskunde, zoöloog en professor aan de faculteit Wetenschappen in Parijs; tevens was hij lid van de Koninklijke Academie van België. In 1929, 5 jaar na de dood van burgemeester Visart, werd het park omgedoopt tot Graaf Visartpark.

Burgemeester Graaf Amedée Visart de Bocarmé (1835-1924)

Als burgemeester van Brugge, gedurende 49 jaar, heeft graaf Amedée Visart de Bocarmé heel wat initiatieven genomen waarvan nu nog steeds de vruchten worden geplukt. Visart kwam uit een politiek actieve, katholieke, Franssprekende, adellijke familie.

Na zijn studies aan het bisschoppelijk college in Brugge, promoveerde hij in 1860 tot doctor in de rechten aan de universiteit van Leuven. Vanaf 1862 was hij verbonden aan de balie te Gent. Hij gaf deze functie op toen hij in 1866 verkozen werd tot volksvertegenwoordiger. Dit mandaat bekleedde hij meer dan 50 jaar. In 1875 lukte het hem de burgemeesterszetel, die Jules Boyaval al 20 jaar bezette, te veroveren. Zijn inzet voor een groen Brugge was niet gering. Onder zijn bestuur werd o.a. de aanleg van de vestingen nagenoeg voltooid en naar zijn advies werden het Milne-Edwardspark en het Baron Ruzettepark aangeplant. Tijdens zijn ambtsperiode werd ook de „Dienst der Wandelingen“ opgericht. Hij had veel interesse voor bosbouw en groen. Tijdens zijn parlementaire loopbaan brak hij een lans voor de bescherming van de bossen: “j'ai planté beaucoup d'arbres dans ma vie, je dois dire qu'actuellement surtout je considère le boisement et le reboisement comme une des opérations culturelles les plus productives que l' on puisse faire..”. Bij de oprichting van de Hoge Raad voor de Bossen in 1893 werd hij voorzitter en later erevoorzitter. Hij was ook voorzitter van de Toezichtsraad voor de stadstuin in Brussel. Tijdens een viering, waar hij gehuldigd werd voor zijn inzet op het gebied van de bosbouw, kreeg een honderdjarige beuk in het Zoniënwoud de naam “beuk Visart”. Visart had als burgemeester het streefdoel van het vervallen Brugge opnieuw een stad van aanzien te maken op alle gebied. Hij was één van de eersten die zich inspande voor monumentenzorg. De restauratie van de Griffie, Gruuthuse en de gotische zaal van het stadhuis waren zijn realisaties. Zijn aandacht ging ook naar het bewaren van pittoreske stadsgezichten zoals de Rozenhoedkaai en het Huidenvettersplein. Op gebied van ruimtelijke ordening was hij eveneens een voorloper. Nieuwe stadskwartieren, het

Stübben- en Serruyskwartier, werden ontworpen en uitgewerkt. Hij was de stuwende kracht achter het project Brugge-Zeehaven en publiceerde hierover diverse verhandelingen. Visart was een veelzijdig en intellectueel hoogstaand man. Hij had een bijzondere interesse voor literatuur, speelde klavier en componeerde zelf onder het pseudoniem d' Orsinval. Brugge heeft ongetwijfeld veel aan hem te danken.

Het Pastoor Van Haeckeplantsoen

In de hoek gevormd door de Ezelstraat en de Gulden-Vlieslaan ligt helemaal verscholen het Pastoor Van Haeckeplantsoen. Het is een sfeervol parkje in de binnenstad, toegankelijk via de zij-ingang van een bankkantoor in de Ezelstraat of via de Raamstraat. Oorspronkelijk was dit intieme plantsoentje de binnentuin van een neoclassicistisch herenhuis langs de Gulden-Vlieslaan, gebouwd in 1911. Het was de woning van baron de la Kethulle de Ryhove, gewezen voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg in Brugge. Het huis heeft inmiddels plaats moeten ruimen voor een aantal residentiële appartementsgebouwen, waarvan één de naam Ryhove draagt. Aanvankelijk wilde men ook nog de tuin omvormen tot parkeerruimte, maar zover kwam het niet. In 1978 werd n.l. voor het Ezelstraatkwartier het B.P.A. Sint-Joos opgesteld. Dit plan voorzag in de aankoop van de binnentuinen en open ruimten in het kader van de stadskernvernieuwing. De stad kocht in 1981 de tuin de la Kethulle aan. Het gehavende parkje werd door de Stedelijke Groendienst in het voorjaar van 1983 opgeknapt. De vijver werd ontslijkt en gereinigd, er werden zithoekjes aangelegd en de wandelpadjes kregen een nieuwe afwerking. Het parkje werd genoemd naar de opmerkelijke figuur van Pastoor Van Haecke, die omstreeks de jongste eeuwwisseling onderpastoor was van de Sint-Jacobsparochie.

Ondanks de bescheiden oppervlakte van 1.780 m² hebben de vorige eigenaars toch een merkwaardig bomenassortiment weten samen te brengen. Letten we b.v. even op de Japanse notenboom met zijn waaivormige bladeren, die in het najaar een betoverend gele herfstkleur biedt, of op de moerascypres. De bonte Engelse veldiep, te herkennen aan het kleine witbonte blad is een variëteit die hier zelden voorkomt. Aan de vijverrand groeit een prachtige zwarte moerbezie. Ook de halfwilde kruidachtige begroeiing en de heesters zijn erg gevarieerd. Een vleugje mysterie is hier blijven hangen, al zijn de kikkers uit de stille vijver wel gevlucht.

Pastoor Van Haecke

Op voorstel van de Commissie voor Toponymie besliste de gemeenteraad in zitting van 29 november 1983 aan het nieuwe parkje de naam te geven van een populair bewoner uit de buurt. Pastoor Van Haecke werd in 1829 in Brugge geboren en overleed er in 1912. Gedurende een tijd was hij leraar Frans en Engels aan verschillende colleges. Maar in Brugge was deze man vooral populair als kapelaan van de H.-Bloedkapel. Hij was ook medepastoor op de Sint-Jacobsparochie, waar hij woonde.

Als auteur van enkele pittig geschreven volksverhalen zoals 'Godelieve van Ghistel' en 'Het duurbaar Bloed te Brugge' genoot hij bekendheid. Toch kende men hem vooral om zijn snedige tong en om zijn grappen en grollen. Hij durfde het als overtuigd flamingant aan om zich in het openbaar te vertonen in het gezelschap van de Vlaamsgezinde liberaal Julius Sabbe. Een sterke uitspraak van hem was dat hij zelfs voor de duivel zijn hoed zou afdoen, als die flamingant werd. Trouwens, volgens sommige bronnen zou hij ook bedrijvig geweest zijn in het occultisme of de zwarte kunst. Een bekend volksfiguur is hij in elk geval gebleven.

(Patrick Cardinael)

Verklarende woordenlijst

Balksleutel

langwerpig plat stuk hout ter ondersteuning van een balkeinde, en zo het draagvlak onder de (moer-)balk vergrotend; meestal geprofileerd, soms voorzien van wapenschilden, spreuken, of figuratief beeldhouwwerk

Corinthisch

derde klassieke orde, waarbij de kapitelen van zuilen of pilasters versierd zijn met acanthusbladeren

Dagkant

schuine kant aan een houten of stenen bouwonderdeel ter bevordering van de afwatering en vooral het binnenkomende daglicht

Dakruiter

een meestal houten torentje dat op de nok van het dak staat

Entablement

klassiek hoofdgestel bestaande uit architraaf, fries en kroonlijst, als bekroning van o.m. een gevel en poort

Hanenbalk

horizontaal verbindingselement tussen twee daksporen die tegenover elkaar staan; de verbinding kan zeer dicht tegen de nok liggen

Gordelboog

boog die loodrecht op de lengteas van de gewelfvlakken staat en deze steunt en scheidt in traveeën

Graatgewelf

gewelf waarvan de schelpen elkaar ontmoeten op een smalle graat

IJzer

Wit-grijs metaal dat op 1535° smelt. Het wordt gemakkelijk gesmeed op 1000-1200° en aan

zichzelf gelast op ongeveer 1300°. Ijzeren buitenelementen worden steeds met verschillende verf- en vernislagen beschermd en soms vertind

Keper

in de dakconstructie: een rib die steunt en vastgenageld is op gordingen en loopt van nok tot voet

Kinderbalk

elk van de dunnere en kortere evenwijdige balken, ingelaten in (of opgelegd op) de zwaardere (moer) balken van een balklaag, waarop de houten vloer is aangebracht

Kolossale orde

klassieke gevelordonnantie waarbij de zuilen of pilasters over meer dan één verdieping doorlopen

Kruisribbengewelf

gewelf dat ontstaat uit de interpenetratie van twee halve cilindervlakken, waardoor boven een vierhoekige plattegrond snijdingslijnen ontstaan die elkaar in het middelpunt ontmoeten; de snijdingslijnen kunnen uit ribben bestaan waarop de kappen steunen

Lood

zeer zwaar, blauw-grijs metaal dat rond 330° smelt. Het is zacht en uiterst smeedbaar en bewerkbaar. Vanaf het midden van de 19de eeuw wordt het vervangen door het goedkopere zink. Weerstaat goed aan de atmosferische corrosie

Maaswerk

tracering of vlechting van metselwerk of natuursteen als decoratieve vulling; opengewerkt (in vensterkoppen, roosvensters, borstweringen,...) of gesloten (in nissen, muurvlakken, gewelfzwikken, boogvelden)

Moerbalk

balk waarop of waarin kinderbalken zijn ingelegd

Parament

stenen buitenbekleding van muren, gevels

Pilaster

een weinig uitspringende muurpijler bestaande uit een basement, schacht en kapiteel, die naast een dragende functie in hoofdzaak een ritmerende functie heeft

Risaliet

gevelvoorsprong: vooruitspringend deel van een gevel; midden-, zij-, of hoekrisaliet

Schaargebint

kapgebinte bestaande uit twee schuinstaande stijlen met een balk eroverheen, ter ondersteuning van gordingen en kepers

Smeedijzer

met de hamer in de smidse bewerkt ijzer, dat hoofdzakelijk voor kunstig ijzerwerk wordt gebruikt

Stuc

versiering in pleisterkalk, waarbij het lijstwerk met profielen is getrokken en de ornamenten manueel met de spatel zijn gemodelleerd

Tongewelf

gewelf waarbij de dwarsdoorsnede een halve cirkel of ellips is

Travee

indeling van de ruimte van een kerkgebouw overeenkomend met één gewelfvlak en de indeling van een gevelvlak volgens de ordonnantie van de gevelopeningen

Vorstkam

uitgesneden en opengewerkt sierstuk op de nok van het dak, meestal in metaal (smeedijzer, gietijzer, zink, lood)

Zink

Grijs-blauw metaal dat rond 420° smelt. Zink werd in het begin van de 19de eeuw geïsoleerd. Het smeedbare en buigzame zink wordt gegoten of gewalst in bladen en vaak gebruikt voor architectuurelementen. Het gaat om

serieproducten zoals voorkanten van
dakkapellen, topsieraden, balustrades

Zie verder: E. J. Haslinghuis en H. Janse,
Bouwkundige termen. Verklarend woordenboek
van de westerse architectuur- en bouwhistorie,
Leiden, 1997

Voor verdere lectuur

W. ADRIANSENS e.a., *Groen Brugge*, Brugge, 1987

B. BEERNAERT, *Stad Brugge. 17de-eeuwse architectuur in de binnenstad*, brochure Open Monumentendag, 12 september 1993

B. BEERNAERT, *Stad Brugge. Zorg & Zin voor kleur*, brochure Open Monumentendag, 8 september 1996

B. BEERNAERT, *Stad Brugge. Monumenten & Arbeid*, brochure Open Monumentendag, 13 en 14 september 1997

B. BEERNAERT, *Stad Brugge. 10 jaar - Monumenten & Feest*, brochure Open Monumentendag 12 en 13 september 1998

B. BEERNAERT, *Stad Brugge. Via Europa, reisverhalen in steen*, brochure Open Monumentendag 11 en 12 september 1999

B. BEERNAERT, *Stad Brugge. Monument en Tijd*, brochure Open Monumentendag 9 en 10 september 2000

B. BEERNAERT & J. D'HONDT, Het Huis Arents, Dijver 16: het aanzet tot huizenonderzoek, in: Jaarboek 1995-1996 Stedelijke Musea Brugge, Brugge, 1997, p.175-189

B. BEERNAERT & J. ESTHER, *Stad Brugge. 19de-eeuwse architectuur in de binnenstad*, brochure Open Monumentendag, 9 september 1990

B. BEERNAERT & J. ESTHER, *Stad Brugge. 15de-eeuwse architectuur in de binnenstad*, brochure Open Monumentendag, 13 september 1992

B. BEERNAERT/K. LEENDERS/B. SCHOTTE/L. VANDAMME, *Huizen en hun bewoners. Een*

16de-eeuwse stadswandeling in Brugge,
OKV, 1998

B. BEERNAERT & B. SCHOTTE, *Over de Koe,
het Hert, de Uil...Zes Huizen, zes Verhalen*,
Leven in oude huizen, dl. II, Brugge, 2000

H. BIEDERMAN, *Prisma van de Symbolen*,
Zwolle, 1991

Bouwen door de eeuwen heen. Inventaris van
het cultuurbezit in België. Architectuur. Deel 18
na, *Stad Brugge. Oudste kern*, Turnhout, 2000

H. DE BRUYNE, *De godshuizen te Brugge*,
Zellik, 1994

A. DENAUX & E. VANDEN BERGHE (red.), *De
Duinenabdij en het Grootseminarie te Brugge*,
Tielt, 1984

H. DENEWETH & Y. KEMEL, Een verdwenen
middeleeuwse wijk tussen Koningstraat,
Boomgaardstraat en Verversdijk, in: *Brugs
Ommeland*, 40 jg., nr. 3, september 2000, p.143-
168

H. DENEWETH, J.D'HONDT & L. VANDAMME,
De Rode Steen Jan van Eyckplein 8 te Brugge,
onuitgegeven verslag van de
onderzoeksresultaten van de Werkgroep
Huizengeschiedenis van de vzw. Levend Archief,
Brugge, 2001

L. DEVLIEGHER, *De huizen te Brugge*.
Kunstpatrimonium van West-Vlaanderen, dl. 2-3,
Tielt-Amsterdam, 1975

L. DEVLIEGHER, *Van Waterhalle tot Provinciaal
Hof*, Brugge, 1994

J. D'HONDT, De identificatie van de portretten
van Guillaume Vanden Reeck en zijn echtgenote:
een ingeweken groothandelaar-fabrikant in het
negentiende eeuwse Brugge, in: *Brugge, Stedelijke
Musea, Jaarboek 1991-1993*, p. 185-193

P. DE RYNCK (eindredactie), Grondstof, stof tot nadenken Metaal, Open Monumentendag Vlaanderen, Oostkamp, 2001

E. DE SEYN , Dictionnaire biographique des Sciences, des Lettres et des Arts en Belgique II, Brussel, 1936

A. DUCLOS, Bruges. Histoire et souvenirs, Brugge, 1910

J. ESTHER, Behoedzaam omgaan. Monumentenzorg in Brugge 1988/1993, Brugge, 1994

D. EVERAERT, De tragische geschiedenis van Mathilde Breydel-Louwage... 150 jaar geleden, in: Loage tijdschrift, nrs. 38 t.e.m. 53, Zerkegem-Jabbeke, 1994-1998

A. GOORMACHTIGH, Johann Strauss sr. in Brugge: 1838 en 1849, in: Brugs Ommeland, 41 jg., nr. 1, maart 2001, p.58-63

J. HALL, Hall's Iconografisch Handboek, Leiden, 1993

R. KYNDT, Een wandeling door 100 jaar Stubbekwartier, Brugge, 1998

LINTERS, *De Nieuwe Molens*, z. p, z. d.

M. RYCKAERT, Historische Stedenatlas van België. Brugge, Brussel, 1991

I. SCHIEL, Stéphanie, princesse héritière dans l'ombre de Mayerling, Parijs, 1980

B. SCHOTTE, Soldaten in Brugge tijdens de Spaanse successieoorlog, onuitgegeven tekst (1993)

B. SCHOTTE, Brugge-2000 jaar Bruggelingen en hun soldaten, in: Waar is de Tijd, dl.20, Zwolle, 1999

A. VAN DEN ABEELE, In Brugge onder de acacia. De vrijmetselaarsloge 'La Parfaite Egalité (1765-1774)' en haar leden, Brugge, 1987

D. VAN EENHOOGHE, Het Tolhuis: één van de oudste bakstenen huizen in Brugge, in: In de Steigers, 4 jg., 1997, nr.2, p.27-29.

O. VAN NIMWEGEN, De subsistentie van het leger. Logistiek en strategie van het Geallieerde en met name het Staatse leger tijdens de Spaanse Successieoorlog in de Nederlanden en het Heilig Roomse Rijk (1701-1712), Amsterdam, 1995

De Vlaamse School, jg. 1880

H. L. ZWITZER, De militie van den staat. Het leger van de Republiek der Verenigde Nederlanden, Amsterdam, 1991

Activiteiten, Wandelingen en Wenken

1. Centraal Informatiepunt

Alle informatie over de Brugse Open Monumentendagen kan verkregen worden:

- vóór 8 en 9 september 2001 op de Dienst voor Monumentenzorg en Stadsvernieuwing, Oostmeers 17, 8000 Brugge (tel. 050/44.85.82 of e-mail monumentenzorg@brugge.be)
- op 8 en 9 september 2001 op de speciale infostand op de Dienst Toerisme, Burg 11, 8000 Brugge (tel. 050/44.86.11) en op het infopunt in het Tohuis, Jan Van Eyckplein 1, 8000 Brugge (tel. 050/40.74.74).

2. Activiteiten

“IJZERSTERKE ARCHIEVEN”

tentoonstelling en workshops

in het **Stadsarchief**, Burg 11A, 8000 Brugge

Speciaal voor de OMD 2001 :

op zaterdag 8 september van 14u tot 18u en

op zondag van 10u tot 18u

De tentoonstelling zal ambachtsarchieven van smeden en ontwerpen voor smeed- en gietijzeren straatmeubilair belichten en documenten die te maken hebben met het industriële verleden van de stad.

De OMD-bezoeker is beslist geïnteresseerd in het Brugse huizenonderzoek. Er worden op zaterdag 8 september van 14u30 tot 15u30 en op zondag 9 september van 10u30 tot 11u30, van 14u tot 15u en van 16u tot 17u gratis workshops ingericht. Vooraf inschrijven is wenselijk en dat kan vanaf 20 augustus tot en met 7 september op het nummer 050/44.82.60 (Stadsarchief vragen naar Jan D'hondt).

“METAAL IN DE BIBLIOTHEEK”

tentoonstelling en workshop

in de inkomhal van de

Openbare Bibliotheek Biekorf

Kuipersstraat 3, 8000 Brugge

De tentoonstelling is te bezichtigen van

3 tot en met 22 september 2001,

maar uiteraard ook op het OMD weekend op

zaterdag 8 september van 14u tot 17u en op

zondag 9 september van 10u tot 18u.

Op zaterdag 8 september wordt er bovendien een workshop ingericht

De tentoonstelling heeft drie totaal verschillende luiken die verband houden met Metaal:

Industriële plannenmakers en hun boeken

Een kijkje in 19de-eeuwse ingenieursboeken

Schitterend metaal in middeleeuwse boeken

Handschriften verlucht in **goud en zilver**. Met

een workshop op zaterdag tussen 14u en 16u30

door boeken restauratrice Imke Neels:

‘Vervaardigen van metaalinkten volgens

middeleeuwse recepten’. Er zal worden

samengewerkt met een kalligrafe.

Bijkomende inlichtingen bij Ludo Vandamme

(Openbare Bibliotheek Biekorf

tel.050/44.81.83 en 050/47.24.33)

De metaaltijden in Brugge

De Dienst Stadsarcheologie organiseerde deze

kleine tentoonstelling over de vondsten uit de

metaaltijden (de cirkels van Sint-Andries en

Assebroek) met boeiende nieuwe gegevens.

Die tentoonstelling wordt ook op de

Monumentenmaandag toegelicht voor de

scholen.

“LE MOULIN BOUGE”

een (Industrieel)-Archeologisch Project

in de Nieuwe Molens

Leopold II-Laan 35

8000 Brugge (Stubbekwartier)

Voor de vierde maal participeert de Dienst Stadsarcheologie actief aan de Brugse OMD. Dit jaar werd, in aansluiting met het thema, gekozen voor de Industriële Archeologie. De interessante site gelegen aan de Oostendse Vaart en in het populaire Stubbekwartier biedt de kans om de bezoeker intens te betrekken bij dit aspect van de Brugse geschiedenis. Het gebouw staat momenteel leeg en is verwaarloosd, maar er zijn plannen in de maak voor hergebruik.

De vaste acteurs van de archeologische projecten ontsluiten voor u de site en de buurt. Een aanrader.

Ook open op Monumentenmaandag voor de lagere scholen, mits reservatie bij de Stedelijke Musea (Evelien Vanden Berghe 050/44.87.72).

“HEVIG METAAL”

of de eigenzinnige interpretatie van het

Jongerenproject OMD Brugge

van het jaarthema 2001 in

de **Nieuwe Molens**

Leopold II-Laan 35

8000 Brugge (Stubbekwartier)

Het Brugse Jongerenproject participeert voor de tiende maal. In 2001 werken ze rond muziek en metaal en zullen allicht ook in de andere opengestelde sites te zien zijn.

3. Wandelingen

“DE STADSPARKEN ALS ERFGOED”

Vertrek aan het hek van Beenhouwersstraat 24. Een rondleiding door medewerkers van de Stedelijke Groendienst met bezoek aan drie totaal verschillende stadsparkjes en dit met aandacht voor het metaal in de buurt.

Op zaterdag 8 september om 14u en 16u en op zondag 9 september om 10u, 14u en 16u

Zie voor uitgebreide historische gegevens nummer 25 van deze brochure.

“MONUMENTENWANDELING”

een monumentenwandeling **op zoek naar metaal in het Stubbekwartier en Christus-Koning.**

Vertrek :
aan de site van de Nieuwe Molens
Leopold II-laan 35
8000 Brugge

Op zaterdag 8 september om 14u30 en op zondag 9 september om 10u30 en 14u30

De wijk werd in 1897 ontworpen door de Duitse stedenbouwkundige Joseph Stübben. Een buitengewoon boeiende ontdekkingstocht van een buurt die aansluit op de historische binnenstad maar er toch totaal verschillend van is.

“SPEUREN NAAR METAAL IN LISSEWEGE”

Vertrek :
aan het **19de-eeuwse station van Lissewege**

Op zaterdag en zondag 8 en 9 september
telkens om 14u30

Voor de tweede maal is Lissewege present op de Brugse OMD. Het pittoreske dorp heeft heel wat te bieden aan de geïnteresseerde bezoeker. Uw gids zal u begeleiden van het station naar de kerk en uw aandacht vestigen op de metalen elementen in het straatbeeld (en dat zijn er heel wat!). In de sacristie van de prachtige 13de-eeuwse kerk zult u uitzonderlijk kunnen kennismaken met enkele waardevolle kunstschaten in zilver en goud. In de kerk zelf zijn veel metalen elementen aanwezig. Bovendien mogen de wandelaars gratis de toren beklimmen en kennismaken met de metalen klokken.

4. Jazzconcert

Het traditionele Jazzconcert
op de binnenkoer van
de brouwerij ‘**De Gouden Boom**’
Langestraat 45

Op zaterdag 8 september van 18u tot 24u

Jazz en metaal hebben veel met elkaar te maken. Het is bijna een traditie dat de Brugse OMD uw aandacht vestigt op het jazzconcert dat als scharniermoment fungeert tussen de zaterdag en zondag van het monumentengebeuren.

Deze brochure is geschreven door
Brigitte Beernaert van de Dienst voor
Monumentenzorg en Stadsvernieuwing.

Met speciale dank aan historicus Bernard
Schotte voor de hulp bij het doornemen van
de archiefdocumenten en het nalezen van de
teksten.

In deze brochure zijn bijdragen opgenomen
van Patrick Cardinael, Marc Carlier, Werner
Desimpelaere, Antoine Dugardyn, Bernard
Schotte en Laurence Van Kerkhoven.

Foto's: Jan Termont en Dirk Van der Borght,
Stad Brugge

v.u.: Fernand Devriese, Stadssecretaris

Prijs : 50,-BEF (1,24 €)